

DOM
IN;
SVET

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

1913

VSEBINA.

	Stran	 Slike. 	Stran
Dekla Ančka. Spisal F. S. Finžgar. (Dalje)	401	Bitka pri Lipskem: Knez Schwarzenberg sporoči trem vladarjem zmago združenega orožja	401
Fragmenti iz »Trentarskega študenta«.		Gulliver pri pritlikavcih	405
Zložil Josip Lovrenčič	406	Gulliver pri velikanih	409
S poti. Piše Izidor Cankar. (Dalje)	407	Fran Ravnika: Ödipus in Antigona	411
Vernih duš dan. Zložil A. Kalan	412	Prof. dr. B. Schmitz - prof. F. Metzner: Spomenik bitke pri Lipskem	421
Nagrobni spomenik. Zložil A. Kalan	412	Spomenik kneza Poniatowskega	425
L'Italia futurista. Spisal Ivan Gruden	413	Verdijev spomenik v Busetu	433
Friderik Ozanam. Piše A. Kalan. (Konec)	415	Verdijev grob v Milanu	434
Škrjančki. Spisal Alojzij Remec (Dalje)	418	Mirovna palača v Haagu	435
Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. Spisal dr. A. Breznik	429	Debar	436
Vrisk. Zložil Josip Lovrenčič	432	Kavala	439
Slika. Zložil I. Mohorov	432	Bosanski beg gre s sokolom na lov	440
Poletni večer. Zložil I. Mohorov	432		
Književnost	433		

Imenik darovalcev za Medvedov spomenik.

Dr. Mihael Opeka, c. kr. profesor, Tolmin 10 K, Radoslav Silvester, Vipava 3; Janez Globelnic, župnik, Št. Vid pri Vipavi 10; Viktor Steska, kn. šk. kancelar, Ljubljana 25; Ivan Polovič, c. kr. prof., Kočevje, poslal 8 K, darovali so: gospa Kajfež 2, okr. šol. nadz. Novak 2, kaplan Šešek 2, po 1 K prof. Polovič, kaplan Klemenčič; Martin Kancijani, Zagreb 2; dr. Ivan Orel, Ljubljana 5; J. Bohanko, Podgora 1; M. Bartel, Semič 70; darovali so gg.: Janko Ogulin, velepos. na Vrtači 10; Ignacij Omahen, kaplan v Semiču 5; Matko Bartel, nadučitelj v Semiču 5; Ivan Zorc, trgovec v Semiču 4; P. Stanko Dostal, župnik v Semiču 3; Ivan Šušteršič, veleposestnik v Semiču 3; gđc. Alojzija Premk, šol. voditeljica v Rožendolu 3; gospa Ana Kaftan, poštarica v Semiču 2; gđc. Ana Erzin, učiteljica v Semiču 2; gospa Marija Sepahar, gostilničarka v Semiču 2; Anton Sever, trg. pom., Semič 2; Ivan Rigler, učitelj v Semiču 1; Fran Jurečič, nadučitelj v Štrekljencu 1; gospa Angela Jurečič, učiteljica v Štrekljencu 1; gđc. Kraševac Antonija, šol. vod. na Črešnjencu 1; Urša

Jakše, posest. hči iz Vrtače 1; Neža Staniža, posest. hči s Krvavčjegavrha 1; županstvo občine Semič 10; županstvo občine Kot 6; županstvo občine Višnjivrh 5; uradništvo Mestne hranil. ljubljanske: Anton Šušteršič 2, Ivan Hiter 2, Avgust Petrič 2, Kuralt Josip 2, Mešek Joško 1, France Pretnar 11; skupaj 20; Jakob Ukmar, ravnatelj škof. konvikta, Trst 2; dr. Alojzij Mrhar, c. kr. profesor, Ljubljana 10; Ignacij Zaplotnik, katehet, Ljubljana 3; Anton Jebačin, umetni slikar, Ljubljana 3; Jelica Jebačin, soproga umetnega slikarja 2; Matevž Kos, župnik 10; Jakob Pavlovčič, župnik, Suhor 5; Franc Kolarič, župnik, Celovec 5, Janko Dolenc, kaplan, Trnovo, nabral med duhovščino trnovske dekanije 99'66; dr. Viktor Tiller, c. kr. profesor 1; Franc Pavšič, župnik na Turjaku, nabral 33; Mariborske preporandke 21'10; Al. Kumer, župnik v pok. 2; M. Karba, župnik, Zreče pri Konjicah 2; Anzelm Polak, kaplan v Semiču 2.

Popravek: Nikolaj Križaj je pomotoma izkazano 5 K namesto 10 K.

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca.

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov: **Andr. Kalan, kanonik, Ljubljana, Marijanišče.**

Urednik: **dr. Evgen Lampe.** — Založnik in lastnik: **Katol. Bukvarna.** — Tiska **Katol. Tiskarna** v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v Katoliški Bukvarni.

BITKA PRI LIPSKEM:
KNEZ SCHWARZENBERG
SPOROČI TREM
VLADARJEM ZMAGO
ZDRUŽENEGA OROŽJA.

DEKLA ANČKA.

Napisal F. S. Finžgar.

(Dalje.)

XIII.

Janez je pisal:

Preljuba Ančka!

Nedelja je, čas imam in sam sem. Ker ti imam veliko povedati, te koj v začetku prav lepo pozdravljam. Zdajle gotovo spiš in naj se ti prav lepo sanja.

Ko je vlak odpeljal, si me videla, kako sem visel skoz okno in vaju z materjo gledal. Vso postajo sem bil pri oknu in sem vedel, da sta izginili, pa sem vaju vseeno še videl. Ti si mi s svitkom mahala, mati pa nič. V Ljubljani sem vse opravil, kakor so mi mati naročili, le povej jim, in zelo sem bil potlej vesel. Zvečer se nas je odpeljalo petdeset Amerikancev, največ fantov, tudi nekaj mož — in tri žene so bile z majhnimi otroki. So šle v Ameriko za možmi. Nekatere žene in matere so jih spremile na kolodvor. Ne veš, kako so prebridko jokale. Ko smo se peljali na Gorenjsko, sem gledal proti kraju, kjer je tvoj dom in kjer je Mocarjeva kajža na hribcu. Trda tema je bila in nič nisem videl; ali me je vendar tako prijelo, da sem skoro iz vlaka planil. Še nikoli na svetu nisem kaj takega poskusil. Stisnil sem se v kot, zavil glavo v havelok in jokal, da me niso videli. Potem mi je odleglo, ko sem se izjokal. Otroci so tedaj že pospali, le eden je jokal. Možje so se pogovarjali o Ameriki.

Eden je šel — z Dolenjskega je — že tretjič tja. Gruča fantov je pila žganje. Tudi meni so napili, pa nisem hotel. Tako smo se vozili skupaj do Amerike. Skoro vsi so oboleli na barki, meni ni nič prizadela vožnja. Celo prijetno mi je bilo. Ali to ti še vse nadrobno povem, ko se snideva, ljuba Ančka. Vsak dan mislim stokrat na tisto uro, ko ti podam spet roko.

Sedaj sem tukaj in imam že delo. Premog kopljem. Resnično, da zaslužim prav veliko. Deset kron našega denarja na dan, pa tudi več. Ali delamo kot črna živina. Vsako uro v nevarnosti, pod zemljo, umazani, mokri, oh, Ančka, takole mislim, ko me spuščajo v železnem kurniku pod zemljo: križ božji, sedaj grem spet v pekel, da zaslužim nebesa z mojo Ančko. Zares mislim takole, pa nič nikar ne zameri. Kar moli zame. Včeraj je dva zasulo, napol mrtva so izvlekli iz jame.

V začetku pisma sem ti povedal, da je nedelja in da sem sam. Tukaj je čudno življenje. Mladina zapravlja, kar se da, in sirovo se vede. Le malo jih je, ki so pametni. Zato ne grem mednje. Smilijo se mi. In tudi tako ti povem, ko bi jaz ne imel tebe v domovini, Bog ve, kaj bi bilo. Skušnjave so velike, vere vse zmešane. Šostarjev Francelj, ki je tudi v tem kraju, si je kupil lakaste čevlje in trd klobuk, kakor ga nosi gospoda v Ljubljani. Jaz sem se mu smejal, pa mi je rekel,

da sem kmet. Reci, kar hočeš, sem rekel; kmet sem in kmet bom. V Ameriko sem prišel po denar, ne po gosposke obleke.

Ančka, le zaupaj in nič se ne boj. Kmalu ti pošljem denar in potem vsak mesec. O, ko bova v kajžici, kako se veselim. Še dve leti, dolgi bosta, pa nič ne dé. Kako je tebi? Ali kaj misliš name? Zavoljo Miha me včasih tako čudno zaskrbi. Kajne, da mi boš zvesta in da se mi ni treba bati? Ko bi jaz kaj izvedel, ne vem, kaj bi se zgodilo. Kar umrl bi, ali pa bi postal tako malovreden, kakor ga še ni videla Amerika. Kako je pri Mocarjevih? Ali te kaj dražijo? Nič ne maraj, kar potrpi, ko se vrnem, jih bova dražila midva.

Sedaj moram končati. Moji tovariši so se vrnili iz gostilne. Vsi so vinjeni in harmoniko imajo s seboj. Pozdravi doma in pri Mocarjevih.

Z Bogom!

Do groba tvoj

Janez.

Ančka je odpisala:

Preljubi Janez!

Vse že spi, na nebu lunica stoji, jaz ti pa pišem v tihi kamrici in od veselja jokam in od žalosti. Tolikokrat sem prebrala tvoje pismo, da sama ne vem, kolikokrat. Vsega znam iz glave, od besede do besede. Pod vzglavjem ga imam; ko se ponoči prebudim, prižgem luč in ga berem. Verjamem, da si hude reči poskusil na tako daljni poti. Ne veš, kako se bojim zate. Dokler nisem dobila razglednice iz Hamburga, sem mislila, da bom kar minila od same žalosti. Kar nič nisem jedla in posoda mi je letela iz rok, ko sem delala v kuhinji. Mama me je zelo tolažila ter mi je povedala, da si ti pri slovesu prosil zame. Vedno ponavlja: Zakaj je šel Janez? Treba bi tega ne bilo. Vidiš, zelo te je imela rada. In drugi tudi. Nihče me nič ne draži. Miha je sedaj za velikega hlapca. Ne moreš misliti, kako se je izpremenil. Prvi vstaja, zadnji hodi spat, nič več ne popiva in čisto drugačno govorico ima. Samo mene včasih tako čudno pogleda, da se vsa stresem, potem se pa hitro obrne in pravi: Nič se ne boj, Ančka.

Janez, sedaj se vidi skoz okno na hribec, kjer je Mocarjeva kajža. Vsa se sveti od lune. Kolikokrat gledam tja gor, kakor bi tebe tam iskala. Bog ve, če ućakava ta dan. Ko bi le ne bilo tistega večera, saj veš, Janez. Kar nekaj mi stiska srce in vedno se nećesa bojim. Preprićana sem, da je vse odpušćeno, obema, trudim se, da bi si izbila to iz glave. Ali kakor kamen mi leži

na srcu in ġrozno sem nesrećna. Vćasih pozabim, ali mi nenadoma stopi pred oći ćrna skrb, da vsa vztrepetam. Ne zameri, da sem ti to potožila. Saj nimam tu nikogar in sedaj mi je laže.

Tvoje hranilne knjižice sem nesla ųupniku, da jih je spravil v blagajno. Na dveh krajih so pokradli, zato me je skrbelo. ųupniku sem vse po pravici povedala, kako sva se zmenila. Rekel je: Janez je poštenjak, kakor jih ni mnogo. Anćka, le moli zanj, da se srećno vrne. Tako se mi je prilegla ta pohvala, da sem ves teden laže ųivela.

Konćati moram. Sem mislila, da ti bom strašno dolgo pismo napisala, a vidim, da nisem. Janez, piši mi, lepo te prosim, vsak teden, samo par besedi, ko si preveć truden. Tudi jaz ti bom pisala, ki zmerom nate mislim in te tako teųko ćakam.

Z Bogom!

Tvoja zvesta in ųalostna

Anćka.

XIV.

Tedni so tekli in meseci. Janezova beseda je drųala. Anćka je dobivala pisma in razglednice, pa tudi denarja toliko, da se je ćudila vsa fara. Zakaj v Anćki je bilo ųe toliko ġizdavosti, da ni skrivala lepih vsot, ki so prihajale iz Amerike. Nevesta je bila in vesela, ko so se ćudili ljudje takemu ųeninu.

Ali niso se samo ćudili. Tudi zavist je zorela. Mnogo mater iz fare je imelo v Ameriki sinove. Zato so jim pisarile in jim stavile Janeza za zġled. Iz Amerike pa so prihajali odġvori, da je Janez umazanec in skopuh, da se bo z delom unićil, ki ima tako obleko, da ne sme med ljudi. In prebrala so se pisma v dolġih zimskih večerih, opravljalo se je in natolcevalo. Mnogo tega je Anćka slišala in zvedela. Grenko ji je vselej kanilo v dušo, in v to ġrenkost je pomakala pero in tožila Janezu, kar ġa je podųigalo, da je skoro resnićno stradal, samo da je moġel prišćediti ųe već.

Prišće so ųene k Anćkini materi.

»Ali sta res vaša in Janez ųenin in nevesta?« Tako so se nalašć delale nevedne.

»Zġovorjeni smo,« je kratko odġovarjala mati. »Je pa seveda vse v boųjih rokah.«

»Ah ti,« je povzela soseda, »takole so se menile ųene, nikaų mi ne zameri, da ti razodenem, takole, ko smo šće od maše: ‚Preveć zasluųi Janez. Prevzel se bo, zakaj će pojde tako naprej, v nekaj letih si kupi grašćino, ne pa Mocarjeve kajųe. Potem bo pogledal po taki, ki kaj ima. Mar mu bo kajųarska.‘ Glej, zato sem ti povedala, ker bi mi bilo ųal Anćke.«

Mati se je hipoma prestrašila, pomislila in rekla: »Ne verjamem. Janez bo mož-beseda.«

Pa se je zasmejala druga sosedica in rekla:

»Mož-beseda! Le kdo je še dandanes mož-beseda? Saj si poznala Pavleta. Pet let me je vodil in mi prisegal. Ko mu je umrla teta in je nenadoma obogatel, je na vse pozabil in je vzel tisto našopirjeno Mano. Takile so.«

»Saj se mu dobro otepa,« je popravila prva sosedica.

»Naj se mu le, Bog je pravičen.«

Mati se ni vmešala v pogovor in je bila vsa žalostna. Tedaj je nenadoma vstopila Ančka. Sosedice so obmolknile.

»Dober večer, mati!«

»Glej jo, na noč prideš!«

»Nocoj bom doma, ker grem jutri v mesto.«

»Spet ženinov denar, jeli?« jo je osmuknila sosedica.

»Od Janeza, da. In to pot, mati, je spet več poslal.«

»Pretrgal se ti bo od dela; le čemu ti bo shirani mož?«

Ančka je pogledala sosedo čez ramo in vprašala:

»Ali so oče v hiši?«

»V hiši,« je odgovorila kratko mati.

Ančka ni rekla niti ,lehko noč' zavidnicam. Odprla je vrata in šla k očetu v sobo. Sosedice so se poizgubile iz veže, mati se je zamislila pred ognjiščem in strmela v plapolajoči ogenj.

Tisti teden, ko se je Ančka vrnila iz mesta, kamor je nesla v hranilnico Janezov prihranek, je bila začudo potrta. Kakor senca se je plazila okrog, v lice so se ji zarezale bolestne brazdice, ogibala se je vsakega in če je morala govoriti, je govorila prisiljeno in trudno. Dekle so si namigavale, češ, spet jo je obsedla žalost po Amerikancu. Toda nobena ji ni rekla žale besede. Tudi Mocarica jo je opazovala in poskusila začeti vesel pogovor. Ali vselej se je Ančka izgovorila, da ima nujno delo kjerkoli, samo da je ušla mami izpred oči. Kadarkoli pa je bila zvečer sama v kamrici, je ležala dolge ure oblečena na postelji in tiho jokala, da je bilo vzglavje vse mokro od solz. Ker je bila obledela od prečutih noči, jo je Mocarica izpraševala, če je bolna, ali če jo je kdo razžalil. Toda Ančka se je ogibala odgovoru in trdovratno ponavljala, da ni vredno, da bi se menili o tej stvari. Samo da jo jezi, ker so ljudje tako obrekljivi in so ženske rekle materi, da je Janez ne bo vzel, ker bo prebogati.

V petek večer jo je poslala Mocarica k fari v trgovino. Teža je Ančka čakala. Ko se je šla

preoblačiti, se je mama šalila: ,Seveda, nevestica, če gre le v drugo vas, mora biti vsa zala; ej, ta ničemurnost.' In se ji je smehljala, ko je napol praznično oblečena nataknila locenj cajnice na roko in poslušala naročitev za trgovino.

Ančka je naglo šla skoz vas. Dêkle so pri koritu natakale vodo in jo ogovorile. Ančka se ni nič ustavila. Komaj jim je odgovorila na vprašanje in hitela dalje. Vse so se ozrle za njo in jo obsodile: »Vižjo, napuha polno! Prava reč tiste kronice, ki jih pošilja Janez. Milijonarka vendarle ni, da bi se takole napihovala.«

Ančka pa je drobila sneženo pot, ki ji je škripala pod hitrimi koraki. Mračilo se je hipoma in nizko se je vlegla megla. Čim bolj se je Ančka bližala fari, tem bolj so ji zastajali koraki. Nikogar ni srečala. Kroginkrog bela, mrtva tihota. Ančka je potegnila iz žepa robec in si ga pritiskala na oči. Korak ji je čezdalje bolj zastajal, dokler ni obtičala sredi gazi in glasno zaihtela. Kraguljci prihajajočih sani so jo zdramili. Otrla si je objokane oči in se napotila dalje.

Ko je v trgovini postavila cajnico in naročala, si je pomaknila ruto na oči, segla po beli predpasnik in si brisala lice.

»Megla je, da se kar ivje obeša na oči,« je rekla in odšla, češ, da ima še opravka in se kmalu vrne.

Od prodajalnice je krenila po vasi. Skoz okna so se že svetile medle luči, iz hlevov so se čuli glasovi hlapcev in dekel, ki so vrdevali in molzli. Ančka je bila komaj še sto korakov od župnišča. Srce ji je tako bilo, da je trdo tiščala ruto-ogrinjalko na prsi. Noge so ji bile kakor svinčene, meglilo se ji je pred očmi in vsak hip je trčila s čizmi ob sneženo grudo. Napol onemogla je prišla vštric župnišča. Ko je hotela prijeti za kljuko, ji je bila roka kakor mrtvoudna in vsa topa se je napotila naprej in obstala na cerkvenem pragu. Globoko je vzdihnila in se plašno ozrla. Iz zvonika je bilo čuti težko tiktakanje ure. Kakor bi pribegžala v zavetje, ji je odleglo.

Cerkvena vrata so bila še odprta. Večna luč je živordeče žarela v svetilki. Tudi pred Marijinim oltarjem je gorela luč, ki jo je bržkone nalila in prižgala iskrena prošnja. Pred tem oltarjem se je Ančka ustavila. Dolgo je zrla nepremično v kip Matere Božje, ob katere vznožju je zelenel lep grmiček rožmarinov. Ančka ga je vzgojila in ga postavila na oltar.

Polagoma je ginil mir, ki jo je za hip objel v cerkvi, kolena so se ji pošibila in zgrudila se je pred stopnico; vsa se je sključila, da se je čelo skoro dotikalo tal. Telo ji je drgetalo, sunkoma

so se ji izvijali zatopljeni vzdih iz prsi, nato so se pa strnili v pritajeni jok, ki je odmeval od sten in visokega oboka — — —

Ko se je izjokala, je dvignila oči, ki so bile zalite s solzami, da je videla krog lučke široke kolobarje, ki so obvijali z zarjo ves oltar. Poklečala je še trenotek. Vejice rožmarinovega grmička so jo pozdravljale izpod nog Prečiste in ta sama se ji je nasmehnila tolažbe polno.

Ko je stala spet pred župniščem, je čutila dovolj moči, da je vstopila.

Župnik je sedel ob pisalni mizi. Na njej je gorela nizko zasenčena luč.

»Hvaljen Jezus,« je pozdravila Ančka.

»Amen,« je glasno odgovoril župnik in se ozrl proti vratom. Nato je dostavil: »Ti si, Ančka! Kaj bi tako na noč?«

»Hranilno knjižico sem prinesla, da bi jo spravili v blagajni.«

»Dobro. Janez je zares priden. Kakor sem ti že rekel, resnično mu ga ni para.«

Ančka je odvila knjižico iz papirja in jo položila pred župnika na mizo. Ko jo je obsvetila luč, je župnik zagledal njene objokane oči.

»Ančka, jokala si! Kaj ti je?«

Okrenil je stol in jo gledal.

Ančka, kakor da ne bi slišala vprašanja, je potegnila iz žepa droben zavitek in ga odmotala. Pred župnikom se je zasvetila svetinjica in višnjevi trak.

»Gospod, tudi tole sem nazaj prinesla.«

Tedaj je župnik osupnil. Naslonil se je nazaj na stol, gledal, gledal Ančko, ki je stala vsa skrušena pred njim. Nato se je počasi dvignil in izpregovoril z glasom, iz katerega je zvenela bolečina.

»Moj Bog, Ančka, kaj vendar misliš?«

»Gospod, je nisem več vredna, zato sem jo prinesla.«

»Otrok, tebi se je zmešalo. Ne govori tega!«

»Oh, ko sem tako nesrečna!«

Ančka je odstopila nekaj korakov, se stisnila k steni in začela bridko jokati.

Župniku je šinila v glavo taka misel, da se je je ustrašil. Naslonil se je ob pult, slonel nem nekaj časa, nato začel hoditi s trdimi koraki po sobi. Razburil se je tako, ne od jeze, ampak od grenkega spoznanja, da si ni upal govoriti. Ančka je stala ob steni, kakor kip, lice zastrto z rokami.

Po dolgem molku se je župnik umiril. Stopil je pred Ančko in prosil z mehkim glasom:

»Dekle, lepo te prosim, reci, da ni res, kar sem sedajle slutil.«

Ančka je odgovorila. Tak glas ima človek, ki vidi pred seboj obup in nič rešnje poti.

»Res je! V ponedeljek mi je povedal zdravnik.« Župnik se je okrenil in začel vnovič hoditi gorindol.

»In sedaj, otrok moj nesrečni? Kaj misliš?« je obstal pred njo in jo motril.

»Za njim pojdem v Ameriko.«

»V Ameriko,« je ponovil zategnjeno župnik in premišljal.

»Nikar, Ančka!«

»Tu umrjem od sramote in žalosti in mater — mater umorim.«

Ančka si je spet zakrila obraz in jecala bolestne vzklike: mati, moja uboga mati!

Župniku se je trgalo srce. Prehodil je sobo, sedel nato k mizi in ji ponudil stol.

»Težke so te reči in tako žalostne, da bi jokal, ko bi mi ne bilo življenje že izpilo vseh solza.«

»Ko bi bila Vas poslušala, ne bi bilo tega!«

»Mene?«

»Saj ste mi tako modro rekli: Beži — beži! In samo enkrat nisem bežala.«

»Ne govoriva o tem. Pokora je težka, ker je ljubezen božja velika. Povej mi, ali kdo ve o tem?«

»Nihče, samo Vi. Nikar me ne pogubite! Strašno sem se vojskovala, preden sem se odločila, da Vam razodenem in prosim sveta.«

»Ančka, krstil sem te, za sv. obhajilo pripravil, poznam te bolje, nego ti sama sebe — pa bi te pogubljal?«

»Oh, vsak me bo!«

»Ančka, pretrpi. Svet pa sodi in obsoja — in bo zato tudi sojen. — Torej v Ameriko, praviš, bi šla, za Janezom?«

»Da bi se poročila.«

»In oče, mati, ali ti bosta dovolila?«

»Pregovorite ju!«

Župnik se je spet zamislil.

»In Janez?« je nenadoma vprašal.

Ančka je gledala s kalnimi očmi in ni vedela odgovora.

»Ali si mu to povedala? Ali si mu pisala?«

»Nisem mu. Bila sem tako drzna, odpustite mi, da sem sklenila Vas prositi za to.«

»Bodi,« je rekel župnik po kratkem molku.

Ančka se je nagnila hitro preko mize in poljubila župniku roko.

»Sam Bog Vam plačaj!«

»Pojdi, nesrečno dete! Potrpi voljno vse bridkosti, trpljenje ti bo rodilo blagoslov.«

Ko so se zaprla vrata za Ančko, je župnik hodil dolgo po sobi. Siva glava mu je klonila na prsi. Vse revno življenje, vse tiho in pritajeno trpljenje človeške revščine in slabosti je šlo mimo

GULLIVER PRI PRITLIKAVCIH.

njega, vsa zloba sveta se mu je režala v spomin.
Bil je truden in žalosten. Mrmral je: Videl sem
cedre na Libanonu — in so padle — — —

Slednjič je obstal pred velikim razpelom,
dvignil glavo in rekel:

»In tisti, ki imajo desetero brun v očesu,
bodo izdirali tej sirotici pezdir —«

Odločno je sedel k mizi, pero je začelo drseti
po beli poli, ko je pisal dolgo pismo v Ameriko.
(Konec.)

FRAGMENTI IZ »TRENTARSKEGA ŠTUDENTA«.

Zložil Josip Lovrenčič.

DIALOG.

I.

Stal je pred njim in ni ga vprašal, kdo je.
Zamišljeno oko mu je strmelo
sam Bog ve kam, a ko vprašanje smelo
mu je zaupal, uprl ga vanj temno je!

— Oko bi rad do dna izprašal moje
in misli, ki so se zažrile v čelo
in ž njimi mojih ust enemelo
besedo, ki nemirna v prsih gloje?

Pozdravljen, če si mož, ki govori
odkrito in resnico golo ljubi
in k njej se vijejo mu vse poti!

Drugače — preko čela sta dve gubi
se včrtali — oko v oko mi vpri
in beri: kakor si prišel, se zgubi! — —

II.

Vsemoč sem čutil božjo, ko beseda
zavkazala je Njena niču: bodi!
In bili smo: gore so svoje grodi
razgalile, da čas se v nje zajeda.

Pozneje z morjem bila sva soseda
in govorila o človeškem rodu,
kako zaslepljen v trdi temi blodi,
ko v liku stvarstva božje bitje gleda.

V obrazu tvojem, vidim, so poteze,
ki hočejo, da misel bi povedal;
začni, ne motiš, jaz ne zabim zveze!

— Ta čas bo spet! Prihodnjim dnem presedal
bo Bog in rod njih pojde stare steze:
v veselju večnem rad boga bi gledal!

EPILOG.

Nebo se je v svinčeno morje spremenilo
in vase zlate zvezde skrilo
in lunin srp je v morju žel:
ledeno snežno klasje
začelo padati počas je . . .

III.

Obraz: Mu bodo zgodbe davne znane?
Sholar: Herodot, Tacit, Plutarh, Strabo
davnino včrtali so in ne slabo —
prevstal jim bode mozeg in možgane!

— In prišel bo potem do nove hrane,
da Bog Stvaritelj nič več ni za rabo
in zadovoljen bo tedaj sam s sabo,
da rešil umno je problem nirvane? —

— Tako bo! — — Vidiš, jaz sem zrl rodove
prastarih Keltov, Grke sem poznal
in slavnih širnih rimskih tal sinove

in eden njih ni v naše dni obstal —
moči izkrvavele so njihove:
Kdor upa samo v svojo moč, bo pal!

IV.

Prišli so narodi, ki so ob mojem vznožju
prebivali, in prišli ste Slovenci,
kot drugi tavajoči v smrtni senci
po svojih lepih pokrajin okrožju.

In proti Razodetju po orožju
ste zgrabili: a sreča, zmage venci
so v vero razcveteli in mučenci
junaški proti vzhodnemu brezbožju

postanete za njo! In vaša dela,
zapisana v povestnici zahoda:
»Predstraža vere . . .« bodo v vek živela

in bodo sveto jamstvo, da usoda
vas ljudstev-prednikov ne bo zadela,
ker s svojo krvjo spričate Gospoda!

Sholar končal pogovor je in šel.
A ni bil sam. Spočela se je misel in rodila
in mu spregovorila:

— Ti si mi oče! —
Sholar obstal je: Jaz?

— Da, ti! — — Ah, ni mogoče!
Poglej mi v obraz
poglej v srce: vriska in joče
in samo ne ve, kaj hoče! . . .

— To je: ti si mi oče,
dal si svoje mi življenje:
nemir in večno hrepenenje!

Solnčna leta daleč grem
in še dalje in ne dospem v objem
koncu in smrti:
vsepovsod

odpira se mi nova pot
v neskončni in vabeči črti! —

Kedaj se vtrudiš?
— Ko ti se zgrudiš
in me prehitiš
v kraljestvo, ki odpre ga križ! —

Nebo je preletel jesenski blisk
in grom
in veter je zažvižgal vragov vrisk:
— Ko prideš z mano v moj žareči dom! —

S POTI.

Piše Izidor Cankar.

(Dalje.)

Firenze.

Tamburin je zapel in pretrgal dolgo čakanje pred večerjo. Vrata na hodniku so se jela odpirati in zapirati, ljudje so hodili po stopnicah v obednico; nekateri so si že spotoma snažili nohte. V vestibulu sem našel Fritza nad tujsko knjigo.

»Schmitt je tukaj,« mi je rekel.

»Kateri Schmitt?«

»Bazelski profesor vendar. Staronemški in nizozemski. Nabodel ga bom.«

»Glej, kako ugoden slučaj,« sem rekel in odšel proti obednici. Fritz se je ustavil pred ogleдалom in mrmraje pel »Cara mia, tanti anni . . .« Ta pesem je sedaj nova ter gre z nama po vseh ulicah in mestih.

Po večerji ga je res »nabodel«. Ko sem stopil v bralnico, je njegov pogovor s profesorjem jel zanimati že vso družbo; tisti, ki se jim je zdel dolgočasen, so se bili razgubili na vrtu za hišo; semintja je zadonel njih smeh gor k nam in enkrat smo razločno slišali, kako je signorina Ada veselo vzkliknila v svoji švicarski izgovorjavi: »Und da heißt's: die ganze Welt ist zum Verzweifeln langweilig!« To nas ni motilo. Fritz je imel zopet enega svojih najzgovornejših dnevov in je izbiral krepke izraze, živahno mahajoč pred Schmittom, ki je ležal v naslanjaču z nemško entre-acte cigaro v širokih ustih. Ko sem vstopil, je Fritz ravno končal z bedami »elendiges Gelehrtenpack«.

»In vendar je tako,« je rekel profesor in predel levo nogo na desno. »Narave stvari in našega spoznanja ni mogoče izpremeniti.«

»Toda čemu potem vsa veda? Kakšen namen ima vse to? Zakaj tratimo čas? In če je že tako,

da časa sploh ne moremo koristno porabiti in ga moramo izpolniti s kakršnimikoli skrbmi, zakaj zapravljamo tudi denar? Za malenkost, ki ni vredna, da bi človek trenil z očesom zaradi nje, ki ni vredna truda, kolikor ste ga imeli sedaj, da ste otresli pepel s cigare, izrabite sto sil svojega duha, prepotujete pol Evrope, kupite za tisočak knjig in zamudite nešteto veselja in dobrih užitkov. Jaz bi rajši . . .«

»In kaj pravzaprav . . .?« je začel profesor začudeno.

» . . . tiste ure in tisti denar zapravljal . . .« je nadaljeval Fritz in ni dal Schmittu izgovoriti.

»Oprostite, sem mislil, da ste končali,« je dejal profesor s tiho ironijo.

»Nisem. Torej bi si naročil rož in sekta in nališpanih žensk in bi imel veselo družbo. Ko bi mi začeli lasje izpadati, bi si pomel roke in bi rekel: »Neumno življenje sem živel, pa prijetno.«

»Ne,« je rekla miss Harton, »to ima še manj zmisla. Kadar mine, je itak vseeno, kako je bilo.« Ester je sedela za svojo materjo in je preko njene rame gledala na Fritza. Ne mogel bi reči, kaj je bilo v njenih očeh; bile so, kakor bi se ponosno smehljale, in vendar so bile žalostne.

»Toda kaj zahtevate od učenjakov? Če me vprašate, kak namen ima naše raziskavanje, Vam moram reči,« je odgovoril profesor, »da izključno tega: zadostiti našemu nagonu po spoznanju, odgovoriti na vprašanja, ki se mi vsiljujejo. Ta vprašanja so . . .«

»Da, ta vprašanja so pri vas druga in pri nas zopet druga. Vi odgovarjate na vprašanja, ki jih ne stavljamo, in molčite, kadar je odgovor potreben. Jaz vas vprašam, kaj je pravzaprav umetnost, in vi mi odgovarjate: Skopas je imel

očeta, bilo mu je morda Aristandros ime. In če vas prosim: Jaz sem že ves zmeden, nič več ne vem, kaj je lepo in kaj ni, mi pravite, da se pečate z vezavo knjig v šestnajstem stoletju. Vse je razbito, vse mišljenje razdejano. Kakor tatovi se plazite mimo prvotnih vprašanj, mimo praprob-lemov in iščete v smrdljivih zakotjih novih. Naj-hujše je to, da to strokovnjaštvo od dne dne bolj spoštujemo, da ste nas okužili z občudovanjem; če bi imel toliko energije, da bi se lotil kakega vprašanja, bi ga, menim, tudi sam toliko časa tesal in pilil, da razpade v prah, kakor delate vi. Hotel bi zvedeti, po katerih zakonih se je umetnost razvijala do danes in kaj nam ta razvoj prerokuje za bodočnost, ter bi končal z raziskavanjem o dvotračnem okrasku.«

Bil je zardel vsled govorjenja in neenako-mernega dihanja. Ne vem, ali je sam čutil, kako nespametne so njegove besede, toda zdi se mi, da večkrat pretirava samo zato, da mu drugi pobijejo dvome, ki mu ne dajo miru. Nam vsem je bilo neprijetno, da stoji tu sredi sobe kot vsevedni in vsepravični sodnik; njegovo obnašanje nasproti Schmittu je bilo nesramno tem bolj, ker je bilo v vsem, kar je govoril, le drobec resnice in vse drugo le strahovi človeka, ki ni navajen mirno misliti. Jaz sem se zopet čudil gotovosti in odločnosti, s katero izraža svojo sodbo. Neraz-umljivo mi je, kako more človek, ki je tako brez-pogojno odkritosrčen nasproti samemu sebi, kot je Fritz, ki je navajen tako podrobno kontrolirati vsako svojo misel in vsako čuvstvo in ki je prav vsled tega tako razjeden od notranjih, ne-izraženih dvomov, da sploh ne more več jasno soditi niti o svojih čuvstvih, niti o svojih dejanjih ter se že brez odpora redoma vdaja hipnim do-mislekom in nepreračunljivim nagonom, kako more s tako odločnostjo braniti svoje mnenje in posmehljivo napadati vse druge, ki ne mislijo tako.

»Zadnji stavek je gotovo resničen,« je odgo-voril profesor z nasmehom. »Hoteli boste odkriti vrhovne zakone ne samo umetnosti, ampak živ-ljenja in boste vsled logične nujnosti prišli do tega, da boste preiskavali najenostavnejše. Vsi mi, dragi moj, smo šli v vedo z nagonom Kolumba, hoteli smo odkriti Novi svet. In potem se nam je godilo vsem enako: ravno ko smo hoteli pluti, smo opa-zili, da nimamo ladij. Da, da, prijatelj moj, mla-demu človeku je prav tako dano, da išče sinteze, kakor da raste, toda ko neha rasti, spozna tudi, da je za enkrat še potrata časa iskati sinteze. Potem je pa tudi veliko vprašanje,« je rekel pro-fesor tiho in mračno ter vrgel ogorek cigare v

pepelnjak, »ali nam je sojeno, da sploh kdaj pri-demo do sinteze. Bojim se, da nam ni sojeno.«

Ester je stopila k Fritzu.

»Pojdiva na vrt,« mu je rekla. On jo je samo prijel za roko in je ni pogledal.

»Tešemo si torej ladje zato, da ne odplujemo?« je vprašal in v očeh se mu je posvetilo. Ester je bila umaknila svojo roko iz njegove.

»Meni se nikakor ne zdi tako strašno,« je rekla Karla in pogledala izza knjige Fritzu na-ravnost v oči, »če moramo ostati doma. Stvar je vendar zelo enostavna. Treba je samo, da se človek samega sebe privadi, da ne teži za nedosegljivim, da nima otročjih, neumnih želja. Zakaj bi iskali vsepovsod prazakov in prazakonov? Vsakdo naj si uredi bivanje v sebi po svoje. Profesor se zanima za Dürerja, miss Harton se peča z etno-grafijo in zgodovino nravnosti, gospodična Ester ne vem s čim, jaz sedaj s tem, sedaj z onim. Če vzamemo vse tako, kakor je, in če se znamo ob-vladati, da nismo preveč resni in ognjevitni, se da dovolj prijetno živeti.«

»Torej sem imel prav; vseeno je, ali po-tujem v Rim, ali si naročim vina, rož in . . . (ho-tel je reči ‚nališpanih žensk‘) drugih reči?« Kar smo odšli iz Milana, sem prvič videl, da govori s Karlo.

»To je stvar okusa,« je odgovorila.

»Jaz nisem tega rekel, gospodična,« je dejal profesor. »Trdil sem samo . . .«

»Ah, Vi ste cinični!« je rekla miss Harton Karli. »Saj vendar ni vseeno, ali delam dobro ali slabo, in to ne more biti stvar okusa.«

»Trdil sem samo,« je nadaljeval profesor, »da moremo nekatere stvari popolnoma jasno spoznati; da jih pa spoznavamo, nas sili prirojen nagon. Kako širok je krog našega spoznanja — in tu je jedro našega prejšnjega pogovora.«

»Jedro pogovora je to,« ga je prekinil Fritz, »da mene ne zanima, kar Vi spoznavate, ter da ne vidim razlike med Vašim nagonom in svojim, ki mi pravi, naj življenje zaveseljačim; res je vse stvar okusa.«

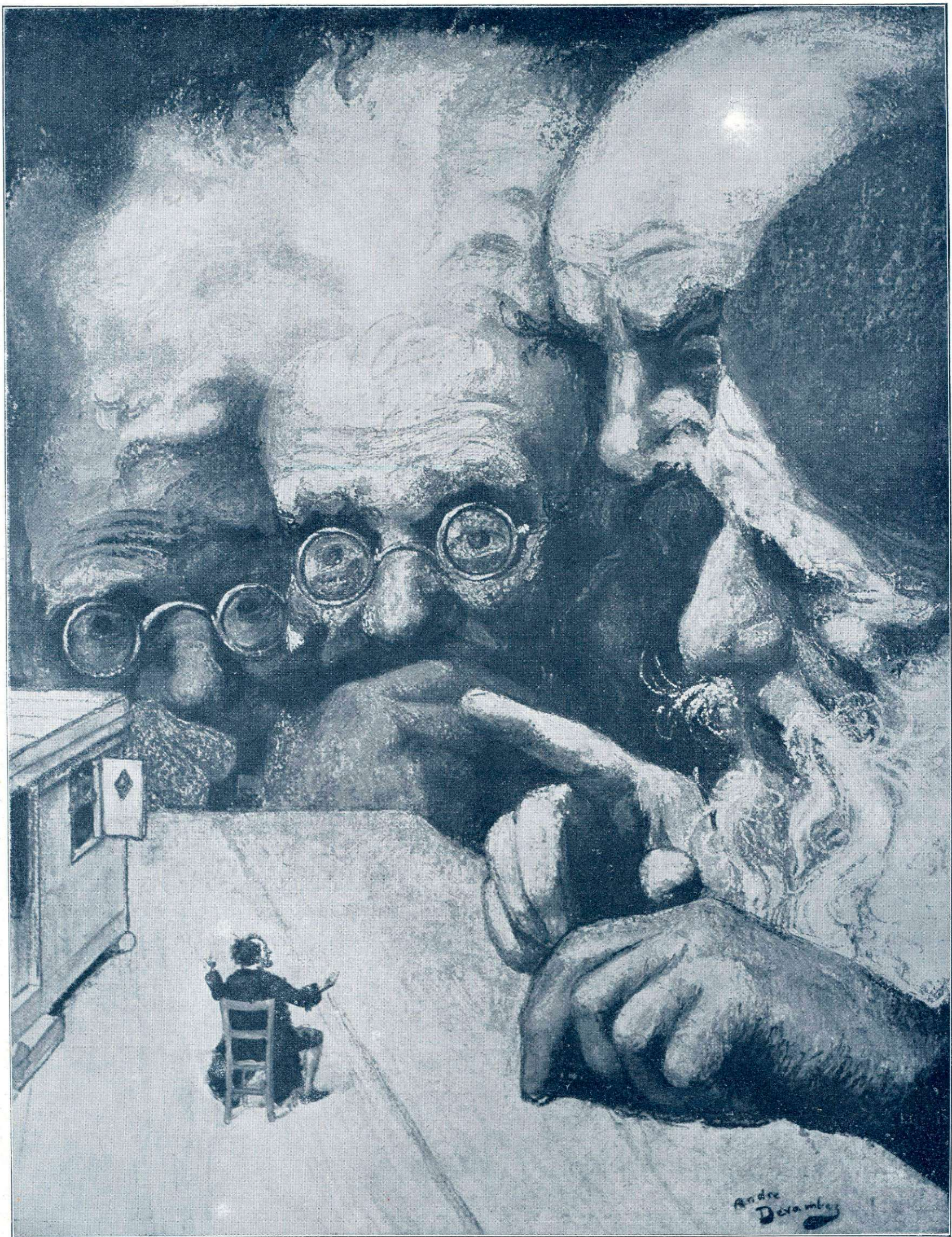
»No torej!« je rekla Karla prezirljivo.

»Fritz!« je vzkliknila Ester tiho in prestra-šeno, kakor nehote.

»To je grozno,« je rekla miss Harton, vsa ne-mirna; »potemtakem tudi ne moremo več govo-riti o . . .«

»Da se prav razumemo,« je rekel profesor glasneje, »moram poudariti . . .«

»Sedaj ne razumem nič več,« se je prosto-dušno nasmeljal Montañes, ki je sedel poleg Karle ter kazal svoje bele zobe. »Prosim Vas, dajte mi

GULLIVER PRI VELIKANIH.

cigareto,« se je obrnil do Fritza, »meni so pošle. Čutim tak nagon.«

Rekel je to kot dovtip, toda nihče se ni nasmeljal. Govorili so vsi naenkrat in se niso več poslušali.

»Pojdiva na vrt,« je rekla Ester zopet.

»Pojdiva na vrt,« se je prekinil Fritz sredi začetega stavka in se takoj obrnil proti vratom.

»Ogrni se, Ester!« ji je zaklicala mati.

»Ne, saj je toplo,« se je nasmehnila Ester od vrat.

»In ne ostajaj zunaj predolgo. Hladno je.«

Profesor je gledal zadovoljno za Fritsom, in ko so se vrata zaprla, je dejal proti družbi: »Morda bo popolnoma dober delavec, kadar se unese.« Pogovor je polagoma prešel na druge stvari, le miss Harton je še želela nekaterih pojasnil. Ko smo se menili o vsakdanjih stvareh, nam je bilo prijetneje.

* * *

Gospa je čez nekaj časa postala nemirna in je venomer pogledovala proti vratom. Slednjič je vstala:

»Predolgo je ni nazaj, prehladila se bo,« je rekla in mislila na Ester. »Ali gremo na vrt k drugim? Ali morda še ostanete tukaj?«

Pogovor je že bil zelo nezanimiv (nihče ni več hotel resno odgovarjati na pomisleke gospodične Harton) in tako sem šel na vrt. O njem pravi naša hišna gospodinja: »Bog je najprej ustvaril moj vrt, ko je pa videl, da je presamoten in brez okolice, je ukazal sezidati Firenze.« Fritz sicer trdi, da je to z zgodovinskega stališča nemogoče, toda v Firenzi vendar ni veliko hiš, ki bi imele take vrtove. Na dveh meji na poslopje, na drugih dveh je obdan z razmerno nizkim zidom. Vse steze so tako ozke, da moreta hoditi le dva človeka vstric, samo v sredi, kjer se stekajo, je majhna krožina, nekoliko prostornejša. Ves vrt je zasajen samo z vrtnicami; toliko jih je, da človek sploh ne opazi drugih rož, ki rastejo pod njimi. Kadar so vse v polnem cvetju, mora biti ta mali prostor prečudno lep. Sedaj cvetejo zadnje, toda kadar gremo po vrtu, nam je vendar prijetno pri srcu; že zavest, da so vsepovsod vrtnice krož nas, je laskava.

Večer je bil hladen, pa ne mrzel, in zelo jasen. Na nebu je bilo mnogo zvezd; bilo jih je toliko, da se je zdelo, kakor bi živele tiho, pa zelo intenzivno življenje med seboj, popolnoma različno od našega. Iz kotov so se slišali pogovori posameznih družb in semintja se je zasvetil v temi ogenj cigare kakor velika kresnica. V hiši so se

spravljali najzgodnejši spat, nekaj oken je bilo svetlih in včasih se je prikazala razgaljena roka, ki je hrupno in naglo potegnila zagrinjalo dol. Zunaj na ulici je včasih priropotal tramvaj mimo, včasih se je oglasila od blizu ali daleč pesem del amoroee in brnenje mandoline, koraki in pogovor ljudi, ki so hodili mimo. Toda tudi to življenje nam je bilo nekako tuje; kakor nekaj nerealnega je bila ta slučajna družba v gaju vrtnic.

Fritz in Ester sta hodila po stezi ob ulici. Ko sta naju zagledala, sta nama prišla naproti.

»Ester, čas je,« je rekla gospa.

»Da, čas je. Hotela sva ravnokar priti gor. Glejte, kako je lep večer,« se je obrnila k meni. Tista zvezda je moja, danes je zelo svetla. Ali vidite?«

»Katera?« je vprašal Fritz, in je stopil tesno k njej.

»Glej v smeri moje roke! Najprej sta dve skupaj, potem jih je pet — malo više — razmetanih in v sredi med njimi je ena sama. Ali vidiš?«

»Ne.«

»Glej vendar v smeri moje roke,« je ponovila Ester in stopila na prste, kakor bi hotela doseči nebo.

»Jaz vidim samo dve, veliki in zelo svetli. Najsvetlejši.«

»Ah!« je vzkliknila Ester, ko je videla, da ne gleda na nebo, ampak njej v oči. »Lahko noč!«

»Lahko noč! Lahko noč!« Podali smo si roke.

»Čakaj, Ester, georgino ti vtaknem v lase,« je še rekel Fritz, se sklonil za njeno glavo, ji pripel rožo in jo hitro poljubil na lase.

»Lahko noč torej, mesdames!« je rekel in ji še enkrat podal roko, ter jo zadržal, dokler je mogel.

»Po vaši debati v bralnici mi je gospa rekla pametno besedo o tebi,« sem mu dejal, ko sva ostala sama.

»No?« je vprašal ravnodušno, dasi sem večkrat opazil, da rad sliši tuje sodbe o sebi kakor vsi ljudje, ki se sami s seboj veliko pečajo.

»Rekla je, da si pizanski stolp, ki je ponosen na to, da visi, in ve, da je to njegova glavna zanimivost.«

»Primeri bi bila dobra, če bi bila še resnična. Jaz sem tačas, dokler je mami iskala besedo za moj značaj, že našel ravnovesje in sem lepo pokoncu. Tista debata je bila neumna in nepotrebna; dal sem si častno besedo, da ne bom nikdar več govoril o takih stvareh. Vedno se mi zdi, da nihče ne misli popolnoma resno tega, kar govori, in da je vse prerekanje samo maskerada; pod našimi besedami živi drugi človek, ves različen od go-

vorečega, in si ne upa na dan, in vsa njegova vprašanja so samo eno: Kako naj živim, da mi bo dobro?»

»Govoriš tako, kakor bi ti bil odgovor že zdavnaj jasen.«

»Glej, Ester ima za domačo porabo majhno teorijo o srečnem življenju...« je nadaljeval smehljaje.

»Novo teorijo o srečnem življenju?« sem se ustrašil.

»Ne vem, če je popolnoma nova. Je nekoliko mistična, znanstveno premalo utemeljena, toda praktično morda porabna, ker čutim, kako sem miren, kadar jo poslušam, in nič več ne preišlujem, zakaj jem, spim, diham in hodim, predstavlja nogo za nogo. Ester vpliva name kot pomlad. Čudna se mi zdi samemu tista siva in gnusna praznosta prejšnjega življenja, ko sem se iskal in se nisem mogel najti, ko so mi bili vsi ljudje zoprni in dolgočasni in se mi je zdelo, kakor bi že zdavnaj enkrat slišal, kar govore, tako da ni imelo zame poslej nobenega pomena več, naj so trdili karkoli. Ljubim jo neizmerno, ti tega ne moreš razumeti. Če ji gledam v oči, vidim, da je vse izpolnjeno, kar sem čakal, in ko bi se ne poznal tako dobro, bi rekel, da se je svet preuredil. Ti tega ne moreš razumeti.«

»Rekel si že enkrat.« Moram priznati, da mi je bilo zelo neprijetno.

»In ponavljam. Mislim, da se mi ne more nič hudega zgoditi, če je ona poleg mene. Znal bi se odreči najslajšemu in nase popolnoma pozabiti. Znal bi odpustiti sovražniku in poljubiti človeka, ki bi me prosil, naj mu napišem delavsko himno.«

»Tudi Karli si odpustil? Govorila sta danes.« Fritz je moral slišati, da je bilo malo ironije v tem, ker ima preobčutljivo uho, pa ni vzkipel, samo pogledal me je izpod čela.

»Da, nagovoril sem jo, ker sem bil jaz kriv pred njo, ne ona pred mano. Ni mi ljubo, če se spomnim milanskih dni. Toda lepa je, dragi, lepa je; ko bi ne bilo Estere tukaj, bi še ne bilo konca.«

»Ali se svet ni preuredil?«

»Ne, Karla je ostala. Ko sem ji pogledal v tiste čudne, poševne oči, ki so kakor tekoča voda, vedno izpremenljiva in vedno ista, sem zopet čutil, da se mi vrti v glavi, kakor dim ali prva cigareta zjutraj. Ne smem ji gledati v oči, ni prav. Govoril sem z njo, kakor s teboj, in vidim, da je človek kakor drugi... ne, mislim, da ni nič izrednega in skrivnostnega na njej, kakor sem prej menil. Ne vem, ali me razumeš.«

»Ne popolnoma.«

»Saj je vseeno.«

»Ali greva gor?« sem vprašal.

»Da, pojdiva gor,« je odgovoril mehanično in se obrnil v nasprotno stran. »Glej, tam je Esterina spalnica.«

Skoz okno se je videla le medla luč nočne svetilke.

»Sedaj se je razpravila in moli. Ali je morda že končala, ima obedve roki pod glavo in misli z odprtimi očmi. Ne, pojdiva gor.«

Ko sva šla mimo velike vrtnice v kotu ob hiši, se je nasmehnil in rekel:

»Gnezdo.«

»Da,« sem ga pogledal in se nasmehnil brez vzroka tudi jaz; bilo mi je toplo v prsih, kakor

FRAN RAVNIKAR:
ÖDIPUS IN ANTIGONA.

če koga nesebično ljubim. V veliki vrtnici je stalo zapuščeno slavčevo gnezdo, o katerem pripovedujejo gostom več lepih anekdot.

Firenze.

Ko mi je Fritz danes zjutraj podal roko, je bil na njegovem obrazu po dolgem času zopet tisti zaničljivi in samozavestni nasmeh.

»Vischer mi je torej vrnil pesmi. Kako si spal?«

»Ali ti jih je vrnil? To je nerodno.«

»Nerodno ni, občudovanja vredni! Sitno mi je le, da ne vem, zakaj sem jih pisal. Kako si spal?«

Fritz ni izmed tistih ljudi, ki pišejo zgolj zato, ker so navajeni in čutijo potrebo, kakor čutijo drugi potrebo prijateljstva ali izpovedi, in ki je stvar zanje končana, kadar so napisali, kar so hoteli. Videl sem, da so mu bila lica zardela in da je bila tenka, skoro prozorna koža pod njegovimi očmi upadla.

»Kaj piše Vischer?«

»Kaj naj piše? To je vendar vseeno.«

»Zdi se mi, da so pesmi...«

»Naj se ti o pesmih nikar nič ne zdi, mož dobrega okusa! Studijo se mi samemu. Vprašam te le, zakaj sem jih pisal?«

»Vsega je dosti v njih, samo srca ni nikjer.«

»Srca? Pač, to besedo sem nekoč slišal. Srce? Ta zvok mi ni popolnoma neznan.«

»In če ga nimamo, si ga moremo za poezijo izmisliti.«

»Tako, sedaj mi je vse jasno. Tu tiči moja tragična krivda. Tvoj poklic je vedeževanje. Kako naj postanem Aleksander Veliki, dokler nisem

zaklal nobenega prijatelja? Gotovo je, da ne smem več briti, potem bom z lahkoto napisal Mir in Vojno. Ali boš jutri zvečer doma?«

»Zakaj?«

»Praznujemo Adin rojstni dan. Napisal bom prigodnico in jo deklamiral.«

Tedaj je prišla Ester z materjo od zajtrka.

»Ali nas spreliš v Bargello?« mu je rekla, ko mu je podala roko.

»Mi ni mogoče. Moram v kavarno. Štirinajst dni nisem videl nobenega časopisa; zaostal bom za časom.«

»Tedaj se vidimo zvečer.«

»Moram v kino.«

»Kaj je?« Videl sem, da je pozorno pogledala in lahko zardela.

»La nave. Film stane sedemstotisoč.«

»Ne, kaj je? Kaj ti je?«

»Kaj bi bilo in kaj naj je meni?«

Mislil, da je potrj, ker je obupal nad seboj.

(Konec prih.)

VERNIH DUŠ DAN.

Zložil A. Kalan.

Po vrtil se je krizantema bela
smejala smrti mehkih rož-vrtnic,
čez log... čez prazna gnezda nemih ptic
je v vihri burja svojo pesem pela.

Grobove pa za hip pomlad je objela
s sijajem tisoč luči in cvetic,
o zlatih nadah umna vseh pravljic
čez groblje mrtvih živa je hitela,

življenje dihala v pokojne speče,
budila v vrhah je cipres šuštenje:
»Li v grobu... li nad grobom dom je sreče?«

»Kje mrtvi so... kje živi... vse li sen je? —«
»Kedo ve,« glas iz groba zašepeče:
»Je li življenje smrt — li smrt življenje? ...«

NAGROBNI SPOMENIK.

Zložil A. Kalan.

Na grob posejte mi pšenice zlate,
ob grob mi vinsko trto nasadite,
pšenična zrna, grozde odberite
nektar, ambrozijo za božje svate!

Specite iz rumenih zrn oblate,
iz zlatih grozdov v kupo natočite
cekinastega vina in vabite
k daritvi v cerkev sredi trate — brate! ...

ko zvon v svetišče zadnjič bo odpel,
ko obmolnil zadnji slavec bo v gorici,
ko segel srp po zadnji bo pšenici —

končan bo žrtev dan. — Tedaj vesel,
iz groba vstal, v naročje pohitel
bom Milosti, Lepoti in Resnici ...

L'ITALIA FUTURISTA.

Spisal Ivan Gruden.

(Dalje.)

Med slične simbolistične poezije bi prištevali še celo vrsto drugih. Treba je le malo vpogleda v njih dela, pa izgine ves videz originalnosti in novosti, prikažejo pa se jasne oblike vseh bivših literarnih struj italijanskih kakor tudi tujih.

Ne najdem nič posebnega nikjer, naj začnem kjerkoli in kakorkoli. Libero Altomare, Auro d'Alba, Mario Bétuda do Aldo Palazzeschi, vsi možje, ki so pač mnogo čitali, a prečitaneža še niso toliko prebavili, da bi se na njih blagu ne poznala tuja firma. Čitam n. pr. Bétudovo: La donna del trivio (Žena s križpota). Slične motive in sličen slog imata tudi Praga in Stecchetti. Me spominja tudi na Dumasovo Dame aux camélias in Hugojevo dramo podobne vsebine. Star motiv, obdelan že nešteto krat. Nič novega, ne motorjev, ne torpedovk. Psihologija: čista, odkrita ljubav izgubljene ženske.

Sicer pa najdete romantike v izobilju povsod, kamor pogledate. Futurist hoče biti nadčlovek, saj je Nietzsche njegov brevir; a oprostiti se popolnoma vsakega pasatističnega vpliva, je težko, je, bi rekel, preveč nadčloveško, zato so pa njih pridige o deviškočisti poeziji bajka, ki je tem bolj neverjetna, čim bolj se poglobimo v njih že tako polnoštevilna dela.

In malih nerimanih poezij, takozvanih madrigalov, najdete pri Cavacchioliju in Palazzeschiu. Sicer so futuristične poezije navadno dolge, včasih tudi dolgočasne, a po obliki in izrazu vedno stereotipne. Edino par madrigaletov je, ki jih človek lahko prečita v eni sapi:

Bivacco.¹

I monti inseguono l'ombra incerta delle nubi
ed un rosario di grù
si snoda nel cobalto d'un cielo indefinito
in una catena perlare: piantata su nuvole d'oro.
Silenzio. Le ali lontane combattono con lentezza
sotto alla nuvolaglia che sale
in uno spasimo sentimentale
e invade il dominio della luna.

¹ Gore zasledujejo nejasno senco oblakov
in rožni venec žerjavov
se razpne v kobaltu neopredeljenega neba
v verižico biserov, vsajeno na zlate oblake.
Molk. Daljne peruti bijejo zlagoma
pod oblaki, ki vstajajo
v bedi sentimentalni

In questo bivacco crepuscolare, che riposa
si sentirebbe cadere anche la luce di una stella
anche il petalo d'una rosa
e l'anima degli uomini sembrerebbe più semplice
chiusa nel cielo che va di là dalle montagne vere,
se io non vedessi il mio piccolo mondo a cui scavo
la fossa
viver dipinto col suo prato fiorito e con la sua
fontana

a getto interminabile, su di un vaso di porcellana
che fa morire tre fiori sulla mia tavola rossa.

Evo vam naturalizma, ki diši po Baudelaireu,
Gozzanu ali Parmyju. »Canti dei reclusi« (Buzzi):

Dagli ospedali.¹

Qui si muore in fila. Figuratevi un cimitero di tombe
allineate, candide, rigide, con sopra il morto che
muore.

I medici hanno un odore insopportabile.
Solo le monache ci portano un po' d'odore d'incenso.
E' l'autunno: e nelle finestre hanno lasciato gli alberi
che ci fan pena più delle nostre pene.
Lo sappiam bene che cadono le foglie di pelle e
restan gli ossi.

Le domeniche, come ai cimiteri, entra la folla
e ci urta i letti e c'infanga il mattone della corsia
e ci porta cose malate da mangiare.

Pri futuristih najdete Verhaerena in Victor Hugoja, naletite tudi na dobesedne imitacije d'Annunzija.

in vderejo v pokrajino lune.
V tem mračnem bivaku, ki počiva,
bi se čulo, ko pada svetloba zvezde,
čul bi se tudi listič rože
in duša človeška bi se zdela bolj enostavna,
zaprta v nebo, ki gre onkraj črnih gorâ,
če ne bi videl, da moj majčkeni svet, komur kopljem
grob,
živi naslikan s svojim cvetočim travnikom in svojim
vodnjakom
z neskončnim svetom na porcelanasti vazi,
ki mori tri cvetke na moji rdeči mizi.

¹ Tukaj umiramo v vrsti. Mislite si pokopališče grobov,
postavljenih v ravne črte, belih, okornih, na njih so
mrtvi, ki umirajo.

Zdravniki neznosno diše.
Samo usmiljenke nam prinašajo malo vonja po kadilu.
Jesen je. Pustili so v oknih drevesa,
ki nas mučijo bolj nego naše trpljenje.
Dobro vemo, da pada listje s kože in ostanejo kosti.
V nedeljo pride množica kot na grobišča,
se zaletuje v postelje in oblati opeko v hodnikih
ter nam prinaša bolnih jedil.

Na prvi pogled futuristična literatura frapira zlasti neizkušene, toda kdor njih robo večkrat čita, zapazi v njej ibridizem vseh zadnjih literarnih šol, vrsto pretirane romantike in prenapetega dekadentizma. To pa je simptom degeneracije.

Pridemo do najoriginalnejše strani futuristov: petje o materiji, o mehanizmu, o strojih in njih različnih sestavah. Rekel sem že, da bi bili morali futuristi nekoliko premisliti, preden so proglasili to poezijo za svojo — čisto — novo — originalno produkcijo. Toda ker je rekord njih smoter, zakaj ne bi ga dosegli tudi v reklamnem vpitju, saj s tem se napravi vsaj nekoliko prahu. Italijanski meščan ne bo šel nikogar kontrolirat, saj za to nima ne volje, ne sposobnosti kot sploh takozvani meščan en bloc. Padronissimi! Tu bi bili futuristi v resnici na polju nove vrste pesništva, če ne bi bili po njem hodili že drugi, exempli gratia: Walt Whitmann, Emile Verhaeren, Beaude-laire, Vincenzo Monti eccetera.

Eppure c'è qualcosa di nuovo! Poglejmo! Futuristi ponovno izjavljajo, da hočejo sopihanje parnih strojev, škripanje turbin in motorov, kratkoma: ropotanje dvajsetega stoletja. Živijo v dobi razkošja, topov, mitraljez in splendidnih dreadnoughtov, zato se hočejo temu življenju akomodirati ne samo v moderni luksuriji, temveč tudi v poeziji. Če je Ovid tako lepo opisal smrt prvega svetovnoznanelega aviatika Ikara, ki je padel vsled prehude vročine v morje, zakaj ne bi futurist opeval naših aeropilotov, ki tudi padajo, če ne v morje, pa na suho. Zato je prilike dovolj, saj imamo dandanes aeroplan že pod vsakim kozolcem. Če je misel originalna, če je poetične vrednosti, ne govorim. Mislite sami! Eno je gotovo, da je predrzna in za naša omehkužena ušesa, ki so navajena le verzov »gorindol pa sem-intje« edino zdravilna. Že nad sedemsto let Italijani jašejo terzino in ottavo, verso sdruc-ciolo in in verso piano. Čas je, da se prežene to literarno inkvizicijo, čas je, da se italijansko literarno občinstvo vživi preko vseh Dantejev in Ariostov, Petrarco- in Tassov v našem času primerno literarno življenje, treba je, da dela s svojimi nepasatističnimi silami in uživa svoj literarni kruh.

A tudi mi smo že siti bledih lun in tihih noči. Zdi se mi, da smo poslali k vragu ves zmisel za kaj novega na slovenskem literarnem polju. Seštejem lahko na prste ene roke one, ki še delajo in iščejo novih poti in svežih zvezd. Napreduje industrija, se širijo organizacije do zadnje gorske vasi, naš meščan pa s pridom prazni

kvartin za kvartinom in čita literaturo, ki spada v dobo pred l. 1848. Bodimo prekucuhi, dokler smo mladi, starec je konservativen. To in parentesi.

Ako torej italijanski futurist izvoli za objekt in snov svojega pesništva motor, bodisi električni ali na bencin, svobodno mu. Kakor sem mu grlo ustvaril. Opevajo aviatike:

A un aviatore¹ (Altomare).

Oh uomo che bevi a gran sorsi
l'azzurro liquido del cielo
mentre t'avventi nel vuoto,
come una spada in una guaina di spazio,
saettando circoli magici
nella tua corsa fatale
ch'è insieme inno e danza.
Uomo che con pupille magnetiche
sotto il tuo casco severo
sembri sfidare gli orizzonti lividi
e i denti aguzzi dei monti
imprigionato fra le ali,
chino al volante
come su una leva iperbolica
che ti solleva allo zenit
o ti strapiomba alla Morte,
mentre t'innalzi a spirali
sul formicaio umano,
uomo, libellula oceanica,
ascoltami!

Pesnik vpraša nazadnje:

Qual gloria ignota va cercando²
l'ala! . . .
— Eccola: sale, tentenna
come un' antenna nella tempesta,

¹ O človek, ki piješ v velikih požirkih lazurno tekočino neba, medtem ko strmoglaviš v praznoto kot meč v nožnico prostora, in streljaš magične kroge v svojo fatalno dirko, ki je obenem himna in ples. Človek, ki se zdiš, da z magnetičnimi zenicami pod svojo strogo čelado izzivaš temnomodra obzorja in koničasto zobovje gorâ, zaprt med peruti, pripognjen k volanti kot na hiperboličen drog, ki te dviga k zenitu ali te strmoglavi v smrt, medtem ko se dvigaš v špiralah nad človeško mravljišče, človek, kačji pastir v oceanu, poslušaj me!

² Ktero neznano slavo išče perut? . . .
Glej jo: se dviga, se ziblje kot jadrnica v nevihti,

cala s'arresta a vellicare il piano
e si rimpenna lontano
— E gloria sia!
Non canterò l'elegia!

Paolo Buzzi, eden najmarkantnejših učencev futuristične družbe — morda tudi najbolj talentiran — proslavlja novo šolo v svoji himni na novo poezijo (Inno alla poesia nuova). Začne v prav svetopisemskem slogu:

Prima di te, uomo, furono le ombre,¹
prima di te le ombre navigarono le onde . . .

Tudi on je delal pesmi o ljubljenih devojkah in o pokopališčih. Poezija je bila zanj okušati sladke anemične strupe svoje duše po dolgih napisih na nagrobnikih ob vonju vijolic in ob spominu na nežne lase, zaprte v grobovih, ki so dajali očem solzâ in mislim lahkih rim. Okusil pa je lepoto brezrimne proste futuristične šole.

pada, se vstavlja in zbada planjavo
ter se znova vzpne v daljavi
— In slava ji!
Ne bom pel elegije!

¹ Preden si bil ti, človek, so bile sence
preden si bil ti, so se sence vozile po valovih.

Futuristično pesništvo je predrzno v mislih, v slogu in obliki. Sila in pogum sta mu parola. Boj je njegov veksil. (Konec prih.)

Non temere le troppo veementi parole,¹
i soffi che sanno di sale, di tossico e lava.
Siamo sulla terra
dei mari, dei basilischi
e dei vulcani.
Non movi un cubito che tu non urti
con un buffone
rettile
vigliacco
che ti buffa fuliggine spenta sul viso.
Questa poesia è figlia del vento dell'Alpi
è bianca di neve, azzurra di cielo, è rossa di
sangue di sole.

¹ Ne boj se silnih besed
in sap, ki diše po soli, strupu in lavi!
Smo na zemlji
morjâ, baziliskov,
vulkanov.
Ne ganeš komolca, ne da bi zadel
ob šaljivca,
plazivca,
strašljivca,
ki ti puha ugašene saje v obraz,
Ta poezija je hči planinskega vetra,
je snežnobela, nebesnomodra in rdeča
ko solčna kri.

FRIDERIK OZANAM.

Ob stoletnici. * 13. aprila 1813, † 8. septembra 1853. — Piše Andr. Kalan.

(Konec.)

Pesniško nadahnjena narava Ozanamova, čiste ljubezni žejno njegovo srce se je kopalo v radostih in uživanju, ko je bival v Asizu in si oživiljal svojo dušo ob spominu na Frančiška iz Asiza, tega giganta v skromnosti, čigar srce je bilo kakor ljubezni razlito olje, čigar volja je bila neomajna in trda kakor skala, ki je na njej počival utrujen od zatajevanja in dela. — Preživel sem — piše — v starodavnem Asizu dan, žal, prekratek zame. Našel sem tu spomin na svetnika, tako živ, kakor da je včeraj umrl, kakor da se čujejo še iz daljave glasovi umirajočega, ki je blagoslavljal svojo domovino z besedami, ki se še vedno svetijo nad velikimi vrati mesta. Vse te spomine je objavil Ozanam v svojih dveh spisih: Poètes franciscains de l'Italie au XIII. siècle in Fioretti. V teh delih so se našli sorodni duhovi. Pesnik in ljubitelj narave, se je Ozanam naslajal ob poeziji Frančiškovi, poln ljubezni do

vsega trpečega, je občudoval svetnika, ki je obožaval Gospoda Jezusa v osebi ubogih, ki si je volil uboštvo za svojo zaročenko in gospo. Ogrevan se je ob pesmih, ki jih je prepeval Jakopone da Todi, mož, ki je moral iz samostana v ječo, a se je dvignil iz ječe na oltarje. Njegova Stabat Mater je še vedno izmed najlepših pesmi, kar jih premore katoliška liturgija.¹ V teh dneh, ko si je Ozanam ogreval svojo dušo z žarki velikega svetnika Asiškega, mu je dozoreval načrt za njegovo delo, ki mu je posvečeval vse svoje življenje. Želel je napisati kulturno zgodovino od 5. do

¹ La liturgie catholique — pravi Ozanam — n'a rien de plus touchant que cette complainte si triste dont les strophes monotones tombent comme des larmes; si douce qu'on y reconnaît bien une douleur toute divine et consolée par les anges; si simple enfin dans son latin populaire que les femmes et les enfants en comprennent la moitié par les mots, l'autre moitié par le chant et par le coeur.

11. veka. V uvodu bi pokazal — pravi — duševno stanje ljudi ob pričetku krščanstva; kako dedščino je prejela Cerkev od starodavnosti in kako jo je zbrala; sledil bi opis o početkih krščanske umetnosti in vednosti od dobe katakomb in prvih cerkvenih očetov. Sledili bi Boecij, Izidor, Beda, Bonifacij, Karol Veliki. Orisal bi, kaj vse se je zgodilo na Angleškem za Alfreda, na Nemškem za Otona; prišel bi do časov Gregorja VII. in do križarskih vojsk. Obdelal bi troje najslavnejših stoletij srednjega veka; mudil bi se pri Anzelm, Bernardu, Petru Lombardu, Albertu Velikem, pri Akvinatu in Bonaventuri; proučeval bi zakonodajalce cerkvene in svetne: Gregorja VII., Aleksandra III., Inocenca III. in IV., Friderika II., Ludovika Svetega, Alfonza X., vse spore Cerkev in vladarjev, zgodovinarje, pisatelje kronik, vseučilišča, narodno in umetno pesem, pesniške tradicije posameznih narodov, ki so se iz njih porodila narodna slovstva. Priča bi bil, kako so se rodili moderni jeziki, in delo svoje bi končal z opisom pomena knjige *Divina commedia*, ki je najmonumentalnejše delo te dobe. To bi bilo velikansko delo — pravi životopisec Ozanamov Baunard — kakor katedrala, ki bi ji bil peti vek pročelje ob straneh s stolpoma Germanov in Frankov, odtod bi šli skoz dolgo ladjo — šest vekov — odkoder bi prišli v svetišče, kjer Kristus, zmagovalec nad barbari, kraljuje in zmagoslavje obhaja sredi svojih namestnikov, junakov, učencov, svetnikov, pesnikov, ki ga molijo na oltarju na njegovem prestolu, kakor to vidimo v *Disputi najsvetejšega zakramenta*, ki bi bil sklepni kamen te veličastne zgradbe.

Poln navdušenja je bil Ozanam ob zasnovi tega velikega dela, ki je zanj imel pripravljenega in deloma že objavljenega mnogo gradiva in ga je leto za letom nabiral pri svojih predavanjih. Čutil pa je, da bo ob svojem rahlem zdravju le težko dovršil to delo; v tem zmislu je akademikom, govoreč o svojih načrtih, dejal: »Ne vem, je li mi bo mogoče v družbi z vami dovršiti to delo? Morda tudi meni, kakor mnogim drugim, ne bo usojeno, priti v obljubljeni deželni mojimi željami in mojimi načrti. Gotovo pa me oživlja zavest, da sem jo vsaj oddaleč pozdravljal. Vendar bodi kakorkoli, prepričan sem, da nisem tratil časa, ako sem v vas vzbujal vero v napredek po krščanstvu, ako sem ob hudih dnevih pomlajal upanje v vaših dušah, ki je potrebno, da vodi umetniku pero ali čopič, ki je potrebno mlademu očetu, ko si ustanavlja družino. Sejali bomo in prepustili Bogu, da odloči usodo vsejanemu semenu. Morda je moj načrt drzen, vendar če ga jaz ne izvršim,

ga boste vi nadaljevali. Jaz se staram med vami, a upam, da si bom ob ugašajočem ognju mladosti ogreval mladost svojega srca ob ognju vaših mladinskih let.«

In ko je poročal prijatelju Lallierju o teh svojih velikih načrtih, je dostavil: »Glej, take stvari snuje človek, ki se je pred dvema letoma komaj ubranil smrti, ki tudi še sedaj ne more ničesar posoditi od svojega zdravja in ki je poln neodločnosti in slabosti.«

Žal, da ga te slutnje niso varale. Duh je Ozanam vzplapolal v čudovitem sijaju, pa je bil pojemajoč, ker mu slabotno telo ni več dajalo potrebnega goriva. Moral je prenehati z znanstvenim delom. A srce njegovo je bilo še kakor žerjavica, ki je še dalje telo in ogrevalo svojo okolico. Posebno se je vnemalo za uboge. L. 1851. se je zadnjikrat udeležil shoda zastopnikov Vincencijevih konferencij v Parizu. Bilo jih je zastopanih 247. Nekaj mesecev pozneje je v Florenci Vincencijevim bratom pri seji poročal o napredku družbe. »Osem nas je bilo l. 1833.« — je dejal — »sedaj nas je samo v Parizu dva tisoč, ki obiskujemo pet tisoč družin z dvajset tisoč družinskimi člani, skoro približno četrti del vseh revežev, ki žive med zidovi tega velikega mesta. In podobno je razširjena družba po vsem svetu. Tako je Bog prevzel naše skromno delo za svoje in ga napolnil s svojim božanstvenim blagoslovom.« —

Iščočemu zdravja po Italiji, so mu bili ubogi vedno v mislih. Bolelo ga je, da v Sieni, kjer je bilo toliko akademikov, ni bilo Vincencijeve konference. Pisal je zato direktorju zavoda akademičnih plemenitašev in vseučiliščnemu profesorju O. Pandoli, svojemu prijatelju: »Često sva govorila, kako so slabi, kako malo delujejo plemenitaši, tudi katoliki na Francoskem in v Italiji. Moje prepričanje je, da so zato taki, ker jim manjka neke bistvene stvari pri njihovi vzgoji; ne navažajo jih namreč, da bi spoznali, kaj ljudje trpe na svetu, da bi se priučili trpljenju, ki jih prejalislej tudi same zadene. Trpljenje, zatajevanje, pomanjkanje. Treba je, da ti mladi vitezi zvedo, kaj je lakota, žeja, kaj je pomanjkanje vsakdanjega kruha. Treba je, da poznajo reveže, bolnike, nedolžne otročiče, iztezajoče ročice po kruhu, pa nikogar ni, da bi jim ga dal. Treba je, da jih vidijo in vzljubijo. Ako jim ob tem pogledu ne bo srce vztrepetalo sočutja, tedaj je ta rod izgubljen. Toda nikdar ni misliti, da je mlada duša krščanska mrtva, ni mrtva, ona le spi...«

Zato je bil Ozanam sam z ubogimi vedno prijazen. Ako so prišli k njemu, ni jim bilo treba čakati, takoj jih je povabil v sobo, kakor odlične

goste, ki so k njemu zahajali. Največje veselje mu je bilo obiskovati reveže ob novem letu in otrokom ob tej priliki deliti darove. Lacordaire nam pripoveduje v svojih spominih na Ozanama, da je Ozanam rekel svoji ženi, v kako veliki bedi se nahaja družina, ki je bila primorana vsled bolezni zastaviti svojo poročno hišno opravo, zadnji ostanek nekdanjega blagostanja, ter dostavil, da bi ji rad za novo leto rešil to opravo iz zastavnice. Žena mu je dejala, da tega pač lahko ne zmore. Ozanam ni več silil, a ko se je vrnil zvečer domov, je bil zelo potr. Žalosten je gledal na lepe igrače, ki se je igrala ž njimi njegova hčerka, in tudi slaščic ni maral vzeti, ki mu jih je ponujalo nedolžno dekle. Ko žena to opazi, takoj reče Ozanamu, da naj vendarle pomaga ubogi družini. Ozanam vesel takoj odide in še isti večer so ubogi zopet počivali na svojih posteljah, on pa se je ves večer neizmerno vesel igral s svojim otrokom.

Sploh je bilo Ozanamovo zasebno življenje zelo zanimivo. Vsako jutro je najprej pol ure čital sveto pismo, najrajši evangelije, in sicer v grškem tekstu. Navadno je šel vsak dan k sveti maši in je bil pogosto tudi pri sv. obhajilu; pri mizi Gospodovi se je krepil za borbe življenja. Ko bi vsi ljudje svojo zvestobo odpovedali Kristu, prejemanj jaz v sveti evharistiji tako silo prepričanja in zavednosti, da bom z veseljem objel križ in se ustavljal neveri nezvestih Gospodu. Zatem je bil ves dan posvečen študiju; izprehod je porabil vselej, da je obenem obiskoval reveže. Veselega obraza je prišel k njim, sedel je mednje in se podomače ž njimi razgovarjal o njih težavah. Srečni in oveseljeni so ga pozdravljali in se mu zahvaljevali, ko je odhajal.

Ko so se l. 1852. začela predavanja na Sorbonni, je bil Ozanam že zelo oslabel; bolezen na pljučih mu je razjedala življenje. Kljub temu pa je hotel pričeti s predavanji. Ker ni mogel več peš, si je naročil voz in ob veliki pozornosti in splošnem navdušenju dovršil svoje predavanje, a čutil se je tako slabega, da je smehljaje svojim akademikom dejal, da je bilo to predavanje za slovo. — In res, ni ga več videla Sorbonna. — *Pendent opera interrupta!* To je bila usoda Ozanamova zadnje leto njegovega življenja. Poizkušal je še s pisanjem, a padalo mu je pero iz utrujene roke . . . Težko, a vdano se je sprijaznil z mislijo, da je naloga njegovega življenja dokončana. Bolezen je prenašal junaško. V solnčni Italiji

je iskal polajšave svoji bolezni. Povsod ga je spremljala žena Amalija s hčerko. — Bog mi je poslal križ — je pisal Ozanam prijatelju v Pariz — a dal mi je le drobec križa, umetno odet v krasen relikviarij; v križu najdem polno tolažbe in utehe. Seboj imam svojo Amalijo, ki mi lajša bol z angelsko nežnostjo. Imam izvrstnega svečenika, ki po očetovsko skrbi zame, imam novih prijateljev, ki me bodrijo, in upam, da stari doma tudi niso pozabili name. — Ako so te vrstice zadnje, ki jih pišem, naj bodo slavospev Bogu vsedobremu. Veliki Šmaren je v Antignanu, kjer je bival, izrazil željo, da bi šel v cerkev. Ko so mu hoteli oskrbeti voz, se je zahvalil zanj, rekoč: »To je najbrže moja zadnja promenada, dovolite, da grem peš počastit svojega Gospoda in njegovo božjo Mater.« Oprt na roko svoje soproge, je lezel v cerkev in ljudje, zbrani pred cerkvijo, so spoštljivo pozdravljali »pobožnega tujca«, kakor so Ozanama imenovali. Ko so sporočili staremu župniku, ki je počival smrtnobolan v postelji, da Ozanam želi biti obhajan, reče kaplanu, da naj ga spremi v cerkev, ker ga hoče on sam obhajati. Bilo je to zadnje cerkveno opravilo, ki ga je izvršil župnik, in bila je tudi zadnja maša, pri kateri je bil navzoč Ozanam. — Kmalu nato so ga prepeljali v Marseille, kjer je 8. septembra na praznik Marijinega rojstva v naročju svoje žene v Bogu zaspal. Truplo so prepeljali v Pariz, kjer so ga pokopali v kripti cerkve karmelitov, kjer še sedaj počiva. Nad grobnico njegovo se bleste vklesane besede: *Quid quaeritis inter mortuos viventem? Kaj iščete živega med mrtvimi?* — Umrl je, a po svojih delih še živi in kakor bomo po besedah Gospodovih uboge imeli vedno med seboj, tako bo živel v hvaležnem spominu največji prijatelj ubogih, ki po Vincencijevih konferencah širom sveta vsako leto deli milijone prostovoljnih darov v pomoč in tolažbo trpečim ter jim vzbuja vero v Boga in pogum, da ne obnemorejo na trnjevem potu življenja. Nad kripto pa, kjer počiva, je v zgornji kapeli vzdana plošča z napisom, ki označuje Ozanama kot odločnega katoličana po prepričanju in delih, odličnega pisatelja in branitelja resnice, ustanovitelja Vincencijeve družbe in posebnega pospeševalja verskega mišljenja in življenja med mladino.¹

¹ A. F. Ozanam vere christianus, doctrina et caritate Orator idem et scriptor egregius, adsertor veri strenuus, sodalitati B. Vincentii condendae auctor inter paucos primus dictorum scriptorum et vitae eloquentia animos juventutis ad fidem revocavit.

ŠKRJANČKI.

Zgodba slovenskega študenta. — Spisal Alojzij Remec.

(Dalje.)

kna prazne predmestne kavarne so zasijala pred nama.

»Nemaren lokal je...« sem se branil jaz.

»Nič ne de... Pivo imajo gotovo in ob tej vsakdanji mokroti, ki mi je že od nekdanj simbol plehkosti in zaspanosti, bova jemala slovo od Muze. Za par steklenic imam še, jutri bo pa vsega hudega konec, ker se odpeljem domov...« mi je odgovoril Pokoren.

Tako sva sedela čez par hipov ob umazani, razrezani mizi in zaspana kuštrava natakara je postavila pred naju dve steklenici slabega piva.

»Slutil sem, kaj bo z mojimi pesmimi...« mi je govoril Pokoren. »Že pred tremi tedni sem pobegnil iz svojega elegantnega stanovanja, kjer sem preživel svoje boljše dni. Nisem mogel več strpeti tam. Muza na pisalni mizi, kjer je nekoč kraljevala Karla, se mi je zdela kakor živa ironija, udobna zofa me je spominjala zlobno vseh dobrih naukov, ki sem jih dajal tebi, ko si prvič na njej sedel, iz visokega zrcala sem strmel vse ure sam vase s porogljivim nasmehom in moje lastne oči so mi neprestano namežikovale: fant, kaj si mislil? Nisem se mogel več videti tam in tudi denarja nisem več imel, da bi si plačeval ta elegantni stan. Zato sem ušel. Zdaj stanujem v zanemarnem kabinetu, kjer ni pisalne mize, kjer ni zrcala, kjer ni zofe, kjer je vse tako beraško kakor jaz sam. Tam sem mirnodušno vrgel v peč svoje verze in jih zažgal. Lahko mi je bilo. Dolgih las nisem imel, da bi si z njimi dal ostriči svojo idealnost, žametnega jopiča mi tudi ni bilo treba sleči, hvala Bogu, ob koncu moje umetnije, samo kravata je ostala in pentljo zavezujem z večjim ponosom kakor včasih in kritiko prijatelja Primšarja sem shranil za spomin. Poslušaj in ne smej se mi! Preberem ti konec.«

Pokoren je razgrnil drobno popisano list in čital: »— Sam praviš, da so morda tvoje pesmi čudne in nenavadne. Toda vedi, da pesem ni lepa, če ni nenavadna. Le to je, bratec moj preljubi, da so tvoje pesmi mlade in da si prenašlo povedal, kar si dolgo mislil. Pa vendar bi tvojim pesmim tega ne štel v zlo in bi jim dal svoj primatur, a naš založnik se je ustrašil, ko sem mu povedal, da imam zbirko mladega poeta, ki bi jo priporočil. Prašal me je, ali so tvoji verzi moderni, in jaz sem odgovoril, da so najmoder-

nejši. In tedaj se je še bolj ustrašil, me prijel za roko in začel prositi, naj ga finančno ne umorim z nadebudnim pesnikom. Jaz sem se mu nasmejaj in mu povedal, da ne nameravam nič zlega, a ni mi hotel verjeti, dokler mu nisem obljubil, da te šele čez par let zopet priporočim.

Tako ti vračam tvoje verze. Niso slabi, a morda bodo čez leta še boljši, ko bomo preko klanca naše najmodernejše in ko bodo naše stvari brali tudi drugi ljudje in ne samo idealni študentje. Zato misli na svoje pesmi dan in noč, suči verze prav, in kadar bodo prav zasukani, jih še enkrat bolje presuči! Otrisi se fraz in besed naše stare moderne, ki ti še tuintam uidejo iz peresa, ker so za nas zvoki brez zmisla! Drugega ti ne morem reči. Ne obupuj, ne lasaj samega sebe brez nujne potrebe, živi in piši dalje in čakaj, čakaj! —«

Pokoren je zganil pismo in ga vtaknil v listnico.

»Vidiš, jaz pa ne maram čakati. Sežgal sem pesmi z Muzo vred, in preden še en sam verz napišem, se desetkrat premislim. Zdaj sem prost, zdaj sem človek. In na zastavi moje duše se blešči zlata resnica: Kruh je prvo. Za diplomu in za izpite edino bom še delal in nato naj zaplava moja barka čez vode življenja, kakor jo veter ponese. Mislim, da bo plavala tudi brez banderca umetnije in ljubezni. Če mi bo dolgčas, bom vsaj vedel, da je barka in ves njen tovor moj, kupljen za srčno kri in za razočaranje po moji fantovski prešernosti...«

»Iz vsega vidim, da si jezen na življenje, na umetnost in na samega sebe. Zakaj?«

»Zakaj!... Lepo vprašanje... Zato, ker se vse tako obrača, da ne morem drugače...«

»Kaj pa škrjančki? Ali ti Karla piše?« sem ga vprašal po dolgem premolku. A že tisti hip, ko sem zastavil to vprašanje, mi je bilo žal, zakaj Pokoren me je pogledal tako mračno, kakor nisem pričakoval ob tem razpoloženju.

»Piše...« je odgovoril počasi. »Nič več dolgih, sentimentalnih pisem. Samo pretrgani, obupni klici prihajajo še do mene. Jaz pa molčim, molčim in si zatiskam oči in ušesa, da bi ne čutil, kako duša samo sebe muči v žalosti in ljubezni...«

»Zakaj ne odgovoriš in je ne potolažiš! Ostala bi v njej lepa misel nate — tako bo pa memila, da si se igral z njeno ljubeznijo.«

»Kaj naj odgovorim? Preberi list, ki sem ga nedavno dobil od Karle, in potem mi povej, kak naj bi bil moj odgovor!«

Štefan mi je dal drobno pismo.

Sred rožnate praznine je žalovalo par besed.

— Štefan! Umiram . . . Ali nimaš več besedice ljubezni za svojo ubogo Karlo? —

Samo to je bilo pisano. A bolj kakor besede žalosti je govorila tista uboga, tesnobna dekliška pisava, tiste obupne, pobešene črke. Dasi ni bilo niti sledu solz na listu, sem bil gotov, da je bilo mokro oko, ki je prvo gledalo te vrste.

Brez besede sem zganil Karlin list in ga vrnil prijatelju.

»Torej govori, svetuj, ti, ki vse veš, ki hodiš ob meni s povzdignjenim kazalcem in pedagoškim obrazom in besediš o življenja modrosti in filozofiji! Svetuj mi ti, ki si krstil ob prvem začetku mojo ljubezen za petošolsko in si ji prerokoval že tedaj konec!« je skoraj sovražno kipelo iz Štefanovih ust.

»Tako težko je življenje . . .« sem se branil jaz skoraj nehote.

Štefan se je umiril.

»Da, težko je . . . Pri tebi je to morda samo fraza sočutja, a jaz čutim njegovo breme. Mladostna norost je bila morda moja ljubezen do Karle, a jaz sem jo postavil v najlepši kotiček srca, da ni mogla nobena zla misel do nje. Kakor otrok nad igračo, ki mu jo je oče prinesel s sejma, sem se veselil svoje sreče. In otrok ne ve, da stane igrača morda dva krajcarja, da se razleti ob prvem padcu na kose. Jaz tudi nisem vedel, da je moja sreča tako rahel stvar, da ga ob prvem udarcu usode ne bo več. Zdaj to vem in zato mi je težko, ko mi najlepše, najdražje trga neizprosna nujnost življenja iz duše. Karla je izgubljena zame, a ljubezen ostane . . . Naj bo! Molčal sem in molčal bom . . . Včasih se mi zdi, da so Karlini zadnji listi kakor signali z ladje, ki se potaplja. Jaz jih vidim, a ne morem na pomoč. Tolaži me le eno. Ko se potopi podrtija spomina na najino ljubezen, vzame Karlo Oražen na svoj čolnič in Bog z njima!«

»Morda se motiš . . .« sem dvomil jaz.

»Ne . . . Jutri boš videl vse. Nedelja bo, in ko dospem v domovino, bo lep večer. Morda srečam kje škrjančke in gospo Podlogarjevo z njimi. Če bodo same in bo Karla z njimi, jih pozdravim in povem ljubo besedo. A to se težko zgodi. Oražen bo zraven, mama bo ponosna, škrjančki plahi, jaz se pa umaknem v dolgem krogu, da ne bodem motil mirne idile, če mi pride pred oči . . .«

»Pusti raje vse skupaj in se odpelji nocoj z menoj!« sem ga izkušal pregovoriti. A zaman.

»Jutri zjutraj se odpeljem in na večer bom v domovini. Zastrto v noč jo hočem videti, zakaj solnce je zašlo zame tam doli . . . Idi tudi ti z menoj!«

Dal sem se pregovoriti in obljubil Štefanu, da se odpeljem z njim drugo jutro. Kavarna se je začela polniti s smrdečim tobakovim dimom, z vpitjem in s petjem zadnje vrste, iz razgretih obrazov so naju začele gledati motne, pijane oči.

Plačala sva in odšla.

Sveža noč je dihala nad mestom, in ko sva zaprla za seboj škripajoča vrata, se nama je zdelo, da sva zaprla tja notri vso žalost preteklosti in neprijaznost tujine in da sva na poti v veselje brez puščobe v naročje domovini. — — —

Na večer drugega dne naju je vlak prinesel v domovino. Toda ne v domovino, kakor sije zunaj nad našimi polji, kakor te pozdravlja iz naših vasic, marveč v domovino, ki životari v malomestnem dolgočasju.

Ko sva stopala molče po nedeljsko prazni dolgi ulici s kolodvora v mesto in premišljevala, kam bi šla, se je Pokoren nenadoma ustavil ob plakatu v narodnih barvah.

»Beri! Tja pojdeva in nikamor drugam ne!« mi je dejal in pokazal na velike črke, ki so naju klicale z vsiljivostjo, ki se je zdela v svitu električne obločnice nad cesto naravnost nestrpna, na veliko veselico s plesom, bazarji, umetnimi ognji in kar je še drugih privlačnosti teh prireditev. Cela reč je bila zato tako kričava, ker je praznovalo društvo (kako mu je bilo ime, res ne vem več) petindvajsetletnico svojega obstanka.

»Zakaj ravno na to veselico?«

»Zato, ker slutim, da bo Karla tam . . . Stara Podlogarica bi dala en dan življenja za vsako tako prireditev, ki jo spominja mladih dni . . .« je odgovoril Pokoren.

»Ali ne misliš na to, da je komaj par mesecev od Podlogarjeve smrti?«

»Karla bo tam, če je njena mati še živa, da se razvedri in pozabi žalost in mene . . .«

»Naj bo!« sem se vdal jaz in odpeljala sva se s tramvajem na veselico, ki je šumela na prostranem vrtu skoraj izvan mesta.

Rakete so žvižgale in pokale v zraku in domovina je triumfirala pod nočnimi zvezdami v belo-modro-rdečih lučkah in balončkih in godba je igrala Hej Slovani, ko sva prišla na veselico.

Vse je bilo zasedeno, le tam daleč, skoraj v temi, je samevalo pod tihimi kostanji še par prostorov.

Sela sva k vegasti, iz surovih desk zbiti mizi in prijazna gospodična, ki je iz golega rodoljubja bila ta večer ena izmed mnogih natakarič, je naju sprejela v svojo oskrbo. Prižgala je luč nad mizo in odhitela, da nama postreže.

Na mizi je bila tablica.

»Glej, tujina gre povsod za nama . . .« se mi je nasmejal Pokoren in pokazal na deščici: Gradec.

Prijel sem za tablico in jo hotel vreči pod mizo, a Štefan me je ustavil: »Naj ostane na mizi! Morda nama še prav pride . . .«

Pokoren je begal z očmi po ljudeh, a znanih obrazov ni bilo videti v vrvenju in valovanju med mizami.

»Nemara sem se res motil in škrjančkov ni tu . . .« se je obrnil k meni po kratkem premolku. »In bolje je morda, da Karle ne vidim več. Jutri zgodaj pa odromam v tribuško dolino in vse počitnice bom študiral . . .«

»Kdaj misliš na izpite?«

»Jeseni stopim pred komisijo, naj velja, kar hoče . . .«

»Prav je tako . . .« sem ga hvalil. »Vidim, da te ni še potrlo, da je še moč v tebi. Čemu bi žaloval za Karlo, ki ti morda ni namenjena? Morda te čaka sreča drugje . . .«

Štefan se je razjezil: »O tem mi molči! . . . Taki ste, življenja modrijani . . . Pod obvezo korajže in ironije še peče in skeli rana razočaranja, a že govorite: — Vse je dobro, vse zdravo . . . —«

»Pa pustiva to! Le to ti rečem, da ti tudi radi pesmi, ki si jih hotel vreči v svet, ne sme malodušnost prepresti srca.«

»Kruh je prvo, dragi moj! Ko vzraste tisti Dr. iz truda študentskih let pred mojim imenom, tedaj morda še kaj napišem . . .«

»Prej tudi, Štefan!« sem mu ugovarjal.

»Lahko tebi . . . Toda ko slavno propadeš s svojo umetnijo, kakor sem jaz, tedaj boš govoril istotako . . .«

Najin pogovor je prekinil komi, ki se menda pri tej narodni prireditvi ni dal porabiti za kaj drugega kakor za sla šaljive pošte. V rokah je držal šop razglednic.

»Gospod Štefan Pokoren, filozof, Gradec . . .« je dostojanstveno prebral naslov s prve.

»To sem jaz . . .« se je zganil Pokoren malomarno.

»Dva vinarja v narodne namene . . .« je nosljal komi.

Štefan mu je vrgel groš, vzela karto in jo naglo preletel z očmi.

»Kje je bila razglednica oddana?« je zaklical za komijem.

»Ne vem, gospod . . .« je odgovoril mladenič in izginil med mizami.

»Nisem se torej motil. Karla je tukaj . . .« se je obrnil Štefan k meni.

»Ali ti je ona poslala karto?« sem prašal jaz.

»Ona . . . Poslušaj, kaj mi piše! — Prepozno, Štefan — Vsega je konec — Pozabiva! —« mi je prebral prijatelj z razglednice.

Umolknila sva.

»Prepozno, prepozno . . .« je zamrmral Štefan čez dolgo. »Zmaгал je torej Oražen. On da Karli kruha, on se lahko preseli kar k Podlogarjevim, samo tablica nad vrati se izpremeni, vse drugo pa ostane, kakor je pustil rajni oficial. Še celo tisto človeško življenje na steni s tistimi prečudnimi stopnicami ostane in bo viselo še na istem žeblju, ko bo Karla možila svoje hčere, če jih bo imela . . . Kaj bi jaz med temi ljudmi? Še sam svojo butaro težko nosim — pa bi jo z drugimi še večal? Ljudje moje vrste niso za famulijo . . . Zato, prijatelj, živelo fantovstvo!« se je zasmel Pokoren in hotel s svojimi besedami ubiti vso žalost, ki se ga je hotela polastiti.

Med kostanje je prišetal mlad par.

Ob najini mizi se je ustavil.

»Pokoren, odkod si se pa vzel?« je nagovoril Štefana visok fant in mu položil roko na ramo.

Spoznal sem Otona Stojana in najmlajšo Podlogarjevo hčer, Almo.

»Gospod Pokoren, ali ste padli iz neba?« se je čudila gospodična.

»Nikakor ne, gospodična. Ravnokar sva se pripeljala iz Gradca . . .« je odgovoril Pokoren.

Pozdravili smo se.

»Kako je, Štefan?« je prašal Stojan. »Že dolgo se nisva videla, skoraj bi rekel od tedaj, ko si mi slovensko oliko hotel vreči v glavo. Pa saj ni čudno. Ti si ves čas na univerzi. Pri meni je drugače. Juristarija je študij, ki ni navezan ne na čas ne na prostor. Zato jaz študiram, oziroma lenarim v našem lepem mestu in nič mi ni žal in dolgčas. Posebno pa zato ne, ker je Alma takorekoč moja zaročenka . . .«

Alma se je zasmejala. Štefan pa je vprašal mračno: »Ali sedite daleč od naju?«

»Na drugem koncu vrta . . .« je odgovoril Stojan. »Podlogarjeva gospa, Dora, Karla, Oražen in midva smo tam. V ožjem krogu praznujemo na tihem nekako družinsko slovesnost . . .«

Fant je v zadregi umolknil.

»In ta je?« je vprašal mirno Pokoren.

»Sitno mi je povedati . . . Karle in Oražna se tiče . . .«

»Zaročila sta se . . . Ali ne?« je vprašal Pokoren hladno.

»Da . . . Jeseni bo poroka . . .« je skoraj zašepetal Stojan.

»Reci Karli, da ji čestitam in da ji želim vso srečo . . .« je s čudovito mirnostjo dejal Pokoren in se poklonil.

Stojan in Alma sta izginita po peščeni stezi med kostanji.

»Tako torej, vidiš, je med Karlo in mano vsega konec. Če se je vse tako izprevrгло, ali sem jaz kriv? In če sem — bridkost mi ni ostala prihranjena v tej uri . . .« je počasi izpregovoril Pokoren in naslonil blede čelo v dlan . . .

Krog naju, ki sva sedela tuja sebi in drugim sama ob mizi, je šumelo ljudstvo v veseličnem razpoloženju, luči so se vrtele nad mizami, godba je igrala.

Bogve, kje je bila domovina, o kateri sva sanjala prejšnji večer v tujini . . .

V.

Tiste počitnice so se niti občevanja med menoj in Štefanom Pokornom skoraj popolnoma potrgale. Najino prijateljstvo je bilo sploh že od nekdanj tako, da si nisva mesece in mesece pisala, če sva bila narazen. Sentimentalnosti med seboj nisva poznala, dnevnih občutkov in malenkostnih dogodljajev najinega življenja se nama je zdelo škoda si na široko razkladati. Kadar sva pa prijela za pero, da si napiševa list, je bila v njem vselej izrazita bilanca časa, ki sva v njem živela in hodila svoje poti vsak zase.

Vrhutega se je Štefan nemara učil in tudi jaz sem sredi kljukastih paragrafov in modrostipolnih zakonov pozabil na življenje, ki je šumelo tam daleč v svetu, tako daleč, da ni segel noben njegov odmev v mojo samoto.

Tako me je presenetila jesen. Tiste dni, ko je Vipavska dolina že pospravila zlato svojih brajd in vinogradov po kleteh, ko so mešetarili vinski prekupci bogveodkod z našimi kmeti za kri njih zemlje, ko so oblizani agenti začeli kakor vsako leto barantati z Ameriko in njenimi blagri med našimi ljudmi, sem polegal navadno pod hrasti daleč od vasi in študiral. To se pravi, zakoniki in

PROF. DR. B. SCHMITZ - PROF. F. METZNER:
SPOMENIK BITKE PRI LIPSKEM.

oguljena skripta so se dolgočasili pod mojo glavo, jaz pa sem ležal vznak v mahu in strmel v oktobrsko nebo. V vrhovih je šumela jesen, prozorni oblaki so mirno plavali v višavi, solnce se je prijazno razgledavalo po dolini, kakor bi čakalo druge pomladi, ne pa zime. Vedel sem: lepega dne se Nanosu pokrije vrh, kakor bi si čez noč nadel lasuljo iz sivega prediva, burja zapiha in odnese mešetarje in agente in naše vasi se pripravijo za zimo.

In res, v noči pred Vsemi Svetimi so nena doma zaškripala odprta vrata na dvorišču pod mojim oknom in se s truščem zaprla, da sem se vzbudil. Posluhnil sem. Pes je zazdehal in zarožljaj z verigo pod oknom in tekel parkrat nemirno po dvorišču od enega konca do drugega, da je zvenela žica, ki je napeta od vogla do vogla in ki teče veriga po njej, kakor struna. Nato mir... Dokler ni zopet začelo skoraj hinavsko šumeti zunaj. Redko, uvelo listje trte za šipami mojega okna je šepetalo zdaj tiše, zdaj močnejše in padalo na tla. Pes se je zleknil pod lopo, nekje so zaloputnila vrata, oknica na skednju je zacvilila, krog voglov je završalo. Zima je poslala burjo pred seboj, da ji pripravi pot po dolini. Obrnil sem se in še v polsnu mi je bilo žal, da je konec mojega poleganja pod jesenskimi hrasti.

Drugo jutro sem dobil dve pismi.

Prvo, veliko in nezalepljeno, mi je z modernim tiskom in z vso primerno etiketo povedalo, da sta Josip Oražen, poštni asistent, in Karla Oražen, rojena Podlogar, poročena.

Ni me presenetilo.

Pomislil sem na Štefana in za hip skoraj dvomil, ali naj jima čestitam.

Drugi list je bil od Štefana iz Gradca.

Naglo sem ga odprl, preletel in prvi hip nisem mogel verjeti lastnim očem.

Zakaj Štefan mi je napisal po veselem uvodu poročilo, ki je bilo nad vse žalostno: — Rad bi te imel ta večer ob sebi, da praznuješ z menoj konec tretjega mojega ideala, ki sem mu bil dal geslo: Kruh je prvo. Ob pogrebu moje ljubezni si bil, ob sedmini moje umetnije si me tolažil, nocoj pa sem sam, ko so pokopali moj zadnji cilj. Zakaj vedi namreč, prijatelj moj, da izpita nisem prestal. Ob staroslovenskih korenincah se mi je spoteknilo in padel sem, da sam ne vem, kdaj vstanem. — Kruh je prvo! — sem si pravil in šel pogumno k izpitu. Če prestanem izpite, pojdem lahko v službo, sem si mislil, rigorozi mi bodo igrača in doktorat mi pade sam v naročje. Toda pogorel sem. Prešeren sem, da bi se šel z vragom metat, toda ko mi je predsednik komisije naznanil,

da z mojo učenostjo ni nič, so se mi začela tresti kolena in stisniti sem moral z zobmi, da mi niso prišle solze v oči. Prijatelj Sever, ki me je spremil do lesene ograje v izpraševalni dvorani in od iste domov, me je tolažil. Zvečer me je vlekel v klub Narobe, toda ušel sem pred Kolomonom, pred tovariši, ušel bi najrajši vsemu svetu in samemu sebi. Davi sem prikolovratil domov, izmučen, top, pijan, padel na posteljo in zaspal. Popoldne sem se zbudil in se umil. A ves sem še ubit in s težko glavo ti pišem te vrstice. Dolga noč je pred menoj, večer hladan, v prsih je vse prazno. Kje je dan? —

— Kje je dan? — sem se vprašal tudi jaz ob tem pismu. — Kje je luč, ko se oživi zopet ta mlada moč, ki poveša ranjene peroti? —

Zaman sem se vpraševal. Zunaj je vihrala burja prek doline, oblaki so bežali nad njo, na okna so škropile v presledkih velike kaplje. Jaz sem sedel k mizi in napisal Pokornu dolgo pismo. A če sem mu v tem žalostnem jesenskem jutru dal kaj tolažbe, vedi Bog... Besed tolažbe je bilo vse polno, a srce je bilo žalostno in brez poguma.

* * *

Štefan mi od tedaj ni več pisal.

Ko sem po novem letu prišel v Gradec in izpraševal med tovariši po njem, mi nihče ni mogel povedati, kaj je z njim. Eni so mi zatrjevali, da ga v Gradcu sploh ni več, da je že davno odšel domov. Zakaj na univerzi ga že davno ni bilo več videti, v društvu ga ni bilo od jeseni, tudi v veselem klubu Narobe, ki mu je bil najzvestejši član, se ni pokazal več od večera po izpitu, ko je planil ob najveselejšem trenutku kvišku, udaril po mizi s pestjo in zakričal: »Fantje, jaz nimam več mesta med vami!« Po teh besedah je pograbil klobuk in suktno in zbežal, ne da bi ga bil mogel kdo zadržati. Od tedaj je izginil.

Drugi so trdili z vso gotovostjo, da je še v Gradcu. Tako je pravil Sever, da je že parkrat videl oddaleč človeka, ki bi bil do pičice podoben Štefanu, če bi imel brado in ne bil tako zane-marjen. Vendar natančnega ni mogel nič povedati, ker se mu je tisti človek vselej že oddaleč umaknil in izginil.

Jaz sem danzadnem pričakoval, da mi pride Pokoren kdaj pred oči. A zaman. Januar se je že nagibal h koncu, ne da bi bil Štefana kdaj srečal. Tako sem se polagoma privadil misli, da ga ni več med nami in da bogvekje študira in se pripravlja na izpite. Prepričan sem bil, da je za seboj zabrisal vsako sled, da bi ga nihče pri delu ne motil.

Veseli predpustni čas je rajal po salonih, a mi študentje smo imeli malo ali nič od njega. Klúb Narobe je podvojil število svojih sej, žebranje je bilo morda živahnejše nego sicer; včasih si srečal znanca, ki je v salonski obleki pod skromno suknjico hitel na večer h kaki zabavi. V celoti se pa pustni čas ni mnogo poznal. Proč so bili časi, o katerih smo slišali zgodbe kakor pravljice iz tisoč in ene noči, ko je študent o pustu zagnal knjige v kot, pustil predavanja, se viteški sukali po parketih in elegantnih lokalih in včasih s tovariši ugnali katero, ki je pozni študentovski rodovi ob najboljši volji ne morejo verjeti, če jo junak iz tistih časov pove na tešče pod častno besedo.

Kruh je prvo... Zdelo se mi je, da se je ves svet oklenil tega gesla. Dasi si nisem hotel priznati, sem tudi jaz nemara v tihih trenutkih prisegel nanje. Zakaj v bodočnosti so stali izpiti kakor grozeče sence ob vhodu v življenje, ki bo morda klavrnejše kakor pot vanje. A vendar: kruh je prvo!

Včasih sem se odtrgal od knjig in ob lepih zimskih popoldnevih šel na izprehod.

Tako sem nekoč sedel na klopici pod golim kostanjem in se veselil solnca, ki mi je delalo prijetno družbo. Pred menoj se je širil Hilmteich, nebeška luža imenovan v klubu Narobe, čezinčez gladko zamrzelo, in po ledu so se drsali ljudje. V paviljonu je igrala godba, sloka dekletca, z rokami v modernih mufih, so se poganjala sunkoma po bleščeči, steklenomotni gladini, ob njih so se vrteli študentje in velikomestni kavalirji. Mladi naraščaj je delal prve negotove korake po varljivem ledu in vsak hip plačal otroško svojo predrznost z obupnim padcem; stare gospodične so puščale svoje pse na bregu in še enkrat, morda zadnjič, zaupale svojo ginečo eleganco drsalicam.

Lepo je bilo. Kljub temu, da je premnogokrat padla fina drsalka, ki ji je priletelo pol drsalcev na pomoč, da se je neštetokrat hote in nehote spoteknil drzen kavalir in padel na kolena pred bogvedikom in da je mnoge razsabljanega burša prepeljalo v stran, da je treščil v sneg, ki je bil ob ograjah.

Solnce se je nižalo in mraz mi je začel gomezeti po udih. Naveličal sem se vsega skupaj in mislil vstati in oditi, ko se me je doteknila tuja roka nezaupno, plaho na ramenu.

Ozrl sem se.

»Duša, ne ustraši se!«

»Štefan, ti?« sem planil kvišku.

Dasi mi je bil prijatelj dejal, naj se ne ustrašim, sem se vendar, ko sem ga zagledal tako ne-

nadoma pred seboj. Lice mu je bilo upadlo, iz oči je izginila nekdanja prešernost in fantovski pogum, črne brade ni bilo več, pod koščeno spodnjo čeljustjo se je svetil ponošen ovratnik in zane-marjena kravata se je skrivala pod revno suknjo, kakor bi se sramovala svojega lastnika.

»Jaz sem, Štefan Pokoren, kar me je ostalo od nekdanjega solidnega študenta, od mladosti in ljubezni... Taki podrtiji, kakor sem jaz sedaj, je tudi brada nepotrebna in neprimerna, zato sem se je iznebil. Bolj gotov sem in radovednim znancem in prijateljem se laže izognem. Oni dan je Kolomon skoraj z nosom trčil vame, pa me ni spoznal. Ne vem, ali je tako kratkoviden, ali je bil tako zatopljen v svojo filozofijo, ali pa sem se jaz res tako izpremenil, da me ni spoznal. Toda naj bo kakorkoli, pred vsemi sem bežal doslej, k tebi me je pa nekaj vleklo, ko sem te zagledal, da se nisem mogel ustavljati. Povej mi kaj!«

Napotila sva se v mesto po trdo zamrzli, gladki cesti med golimi kostanji.

»Kako živiš, Štefan?« je bilo moje prvo vprašanje.

»Bohemsko — da ti ne bom naširoko razkladal. In povem ti naprej, da mi nikar ne pridigaj, če hočeš, da ti ne zbežim!«

»Ne bom ti pridigal. Samo povej, kakšno je tvoje življenje!«

»Lepo in grdo, kakor nanesejo časi. Sploh se še sam nisem vprašal, kako živim, od tistega večera, ko sem ti pisal v domovino, da sem pri izpitu pogorel. Tisto noč potem sem se vprašal, kaj je z menoj, ali pravzaprav, kaj bo z mojim življenjem, ko sem slonel v mrzli temi jesenske noči ob ograji sred mosta čez Muro in strmel v valove, ki so nevidni bežali pod mano na jug. Videl sem tedaj jasno, da se mi je vse podrlo, kar sem sezidal v študentskih letih. Črne vode so grgrale pod menoj, na obeh bregovih so brlele redke luči. Zvezde me niso videle, ker je bilo nebo oblačno. Sam sem bil. Kakor vidiš, lepa prilika, da bi se bil zavihtel čez ograjo in rekel vsemu, kar je bilo za mano: adijo! Nikogar ni bilo blizu, le vrag je neviden slonel ob meni na ograji in se mi prilizoval: — Skoči v vodo, fant, skoči, in vsega bo konec! — Tako se mi je sladkal in slajši je bil njegov glas od besed ljubezni v prošlih časih. Srce pa je vagalo življenje in smrt. In skodelica s smrtjo se je nižala in nižala. Z bridkostjo sem mislil na dni, ko sem nosil še ob gumbnici znak: križ, ovit z lipovo vejico na belomodro-rdečem polju. Ta misel mi je dala odgovor za vraga: — Ne... Če hočeš mojo dušo, zasluži

si jo! — Pustil sem ograjo in Muro in most in omahoval domov. Slabo mi je bilo, dva dni nisem nič jedel, zadnje groše sem v obupu zapil . . . Nekje na poti me je prevzela slabost, da sem se moral nasloniti k zidu. Zaprl sem oči in brez misli slonel tam, sam ne vem, kako dolgo. Nad menoj je bila ura, ko sem se zavedel. Odprl sem oči in težek, mrzel jutranji mrak se mi je razlil v oči. Spoznal sem, da slonim ob cerkvi. Tako težko, onemoglo mi je postalo v duši in v očeh me je zapeklo kakor vroča kri. Odtrgal sem se od stene in šel dalje . . . Tisti dan sem dobil tvoje pismo in od tedaj živim sedanje življenje.»

»In kakšno je to življenje?« sem ga vprašal.

»Teža ti ne morem praviti. Še to, kar sem ti povedal, ne spada na ulico med te ljudi, ki so se šli po kosilu drsat in sedaj mimo promenirajo k večerji in niti ne vedo, da jim je življenje vrglo v naročje vse, kar jim srce poželi. Jaz sem pa berač. Ne bom se ti izpovedoval . . .«

»Pojdi z menoj na moje stanovanje!« sem povabil Pokorna, ko se mi je tako nezaupno uprl.

»Prav. Že mesece nisem govoril z našim človekom . . .« je odgovoril Štefan in šel z menoj.

Tako naju je našel večerni mrak v moji sobi. Zakurjena je bila. Toplota, ki naju je obdajala, samovar, zvesti študentski tovariš, ki je brnel samozadovoljno svojo pesem na mizi, rahla svetloba izpod zelenega senčnika svetilke — vse to naju je zazibalo v razpoloženje zimskih večerov, ko se duša duši tako zaupno odkriva.

Skoraj žalost se je skrivala v Pokornovih besedah, ko mi je govoril: »Ti si še človek . . . Jaz zdaj pa sam več ne vem, kaj sem. Zdi se mi, da so pretekla že leta in leta od tistega časa, ko sem živel svoje pravo študentsko življenje. Zdaj hodim prečudne poti in iščem novih zvezd . . .«

»Štefan, kje so tvoji ideali?« sem ga vprašal, ko je nenadoma umolknil.

Pokoren je dvignil trudno glavo, da mu je posijala luč v upadlo lice, in segel nervozno z desnico v svoje dolge črne lase.

»Kje so moji ideali, vprašaš. Ne vem . . . Volja, velika, neupogljiva volja — to je ključ do vseh idealov. Bodi idealist — če nimaš volje, če nimaš energije, se ne prikopaš vse svoje dni skoz puščobo življenja do idealov . . . Pa naj vrag vzame filozofiranje! Ne poda se mi več . . . Brez dolgih besed ti povem, da idealov pravzaprav nimam več. Po zakotnih krčmah se prerekam z barabami in ljudmi svoje vrste, ki jih je morda zla usoda vrgla mednje, pišem slabe in dobre črtice za naše liste, in kar prihonorarim, zapravim. Po dnevih dolgočasje in mrtvega strmenja v prete-

klost prihajajo večeri in gore noči, ko v vinskem razpoloženju, ki je pol resnice in pol laži, gledam v bodočnost in se smejam samemu sebi, da sem tako obupan, ko je vendar vse tako jasno, tako samoobsebi umevno, da Štefan Pokoren ne bo poginil v svoji lastni nemoči . . . Živim, živim in mislim, da bi storil morda prav, če bi odšel v kako kanclijo ali pa v domovino za žurnalista . . . Vidiš, tako živim . . .«

»Čemu to, Štefan? Talentov imaš, moči je v tebi, da bi se domovina stresla, ko bi udaril s svojimi pestmi ob njene tesne stene . . . Ali ti ni žal, da si zavil na to klavrno pot, ki jo sam obsojaš? Ali je res treba, da vržeš od sebe vse, kar si lepega nabral v teh časih, ki so za tabo? Ponovi izpit, promoviraj in idi v domovino!«

»Rekel sem ti že, da mi ne pridigaj!« je mračno odgovoril Štefan. »Lahko ti je dajati dobre svete, ker ne veš, kako je z menoj. Če se potre v uri najmanjše kolesce, boš zaman tolkel z njo po mizi — tekla ti ne bo več. In ti me s svojimi pridigami in besedami suvaš ob življenje in ne pomisliš, da je v meni vse potrto in da ne pojde vse tako, kakor bi ti in morda tudi jaz hotel. Uro neseš popraviti in kmalu bo spet veselo tiktakala kakor prej. Če boš pa tolkel z njo, jo razbiješ in noben urar ti ne da več groša za drobce. Tako je z menoj. Nisem še našel mojstra, da bi spravil v red, kar je v meni narobe. Zato molčiva o tem in govoriva kaj drugega!«

»O čem?«

»O domovini na primer . . . O vsem lepem, kar je daleč od mene . . .« je odgovoril Štefan. »Ali ni to čudno, da človek vedno misli na domovino? Naj kompas tvoje duše še tako znori, vedno in vedno se obrača misel k domovini kakor magnetna igla k tečajema. To je čudno. In na dom mislim. Moji ljudje doma še nič ne vedo, kaj je z menoj. Pričakujejo in se že veselijo, da kmalu končam svoje študije in pojdem v službo in začnem povračevati, kar je oče zame izdal. Tako nekako mi je nedavno pisal. O da bi vedel, da sem tak, da skoraj ne upam več, da bom še kdaj videl domačo hišo . . .«

»Zakaj ne?«

»Ker me je sram pred domom in pred domovino. Dolgočasno in klavrno delo bi bilo zidati vse to še enkrat, kar se mi je posulo. Čemu tudi? Oče in mati in sestra bodo živeli tudi brez mene . . . Morda celo srečneje nego z menoj. Moji upniki in poroki mojih dolgov imajo dovolj, da radi tistih stotakov, ki bi jih izgubili pri meni, še ne pojdejo rakom žvižgat. In Karla, edina, za katero bi se bil z veseljem in potrpežljivostjo

pehal po klancu življenja, tudi če bi bil tisočkrat padel — Karla ima Oražna in svoj lastni dom. Jaz pa sem sam in lahko hodim poti, kakor nanese . . . Škrjančki! Kako lepo ime si nam bil dal v tistih časih, ko sem se tvoje figure tako veselil, da se mi je zdela domovina njiva, nad katero smo žvrgoleli . . . Zdaj je vsega konec. Pozabljena preteklost, pozabljena ljubezen, pozabljena prešernost!»

Nalil sem čaj v skodelici.

Štefan si je prilil ruma in me nenadoma vprašal: »Ti, ali ti je znana slika La bella di Tiziano?«

»Spominjam se . . . Lepa, po imenu neznana Florentinka, ki jo je Tizian naslikal. Toda čemu me to vprašuješ? . . .«

»Skok od domovine in škrjančkov do Tiziana in njegove lepote se ti zdi nelogičen;« se mi je smejal Štefan, »toda nič se ne boš čudil, če ti povem, da sem odkril živ model, ki živi samo par stoletij prepozno, da bi ga umetnostni zgodovinarji ne podteknili Tizianu za vzor njegove lepote . . .«

»Kako?« sem se čudil jaz.

»Vse ti bo jasno. Dokler sem bil zaverovan v bodočnost in mislil na Karlo in na domače gnezdo, sem ljubil cvet domovine. Z bohemskim mojim življenjem pa se mi je vzbudila želja samo po lepoti, če je vzrastla tudi na tujih vrtovih. Po srcu in ljubezni pa ne vprašam. Tako sem začel igrati ljubezen z domačo hčerko v gostilni bolj slabe vrste, kamor me je nekoč slučaj zanesel. Tam onkraj Mure je Bella, kakor sem jo krstil prvi hip, ko sem jo zagledal; njen oče, ki je nekoč prodajal pomaranče, fige in sadje iz Italije, ji je dal južne krvi in tako je vzrastla sred graških nelepkih deklet klasična lepota, ki bi jo Tizian še enkrat slikal, če bi živel vdrugo. Vidiš, tako si kratim čas . . .«

»To ni nič, Štefan . . .« sem ugovarjal jaz. »Škoda časa in tvojega srca, da se tako igraš s svojo mladostjo . . .«

»Že zopet pridigaš . . . Če bi te že odnekaj ne imel rad, bi ti sedaj ušel in te nikdar več ne videl. Tako sem pa vesel, da sva se sešla. Pozabiva vse, prijatelj! Misli le, da se osameli Štefan Pokoren v kljub svojemu bohemskemu življenju in svoji razdrapanosti neskončno veseli, da te je

srečal. In če te v svoji radosti vabi na vesel večer, ali mu prošnjo odbiješ? Triinštirideset pól dolgo novelo sem nedavno poslal v domovino, včeraj mi je odgovorila s peterimi rožnatimi bankovci. Pojdi z menoj, pokažem ti Tizianovo lepoto!«

Štefan me je tako lepo prosil, mi posadil klobuk na glavo, mi oblekel suknjo, me vlek do vrat in jih nastežaj odprl, da sem se mu moral vdati.

Tisto noč sem videl slovenskega študenta ob zatonu njegove glorie.

Po nešteti ulicah in uličicah me je vozil Pokoren, mimo svetlih, elegantnih izložb, ki so se bleščale v električnih lučih, mimo visokih, aristokratskih palač in mimo revnih, temnih hišic

SPOMENIK KNEZA PONIATOWSKEGA.

po ozkih razdrapanih trotoarjih, kjer je brlel vsak streljaj žalosten plamenček plina, da si videl komaj par korakov daleč jasno pred seboj. In glavo dam, če bi sedaj vedel, kje in kako se je Štefan ustavil pred nizkimi, steklenimi vrati, kjer je za zaigranimi šipami hreščala harmonika, grmel bas, piskal klarinet in kjer so v visokih legah pele gosli.

Ustavil se je in mi dejal: »Tu je Bella, in če je lokal zanemarjen, ona vsled tega ni nič manj lepa . . .«

Vstopila sva.

V kotu krog okrogle mize so igrali godci; v veliki, nizki sobi so kričali ljudje, kvartali, pili in kadili. Prerinila sva se med njimi v drugo sobo. Mala je bila, ogromna peč jo je delala še manjšo, izpod nizkega stropa je svetila umazana petro-

lejka, par živordeče pobarvanih, nepogrnjenih miz je bilo praznih. Le v kotu je sedel širokopleč visok vojak s fesom na glavi in dvoje melanholičnih oči, ki so strmele iz koščenege, zarjavelega obraza preko vrčka piva, je pričalo, da so misli za njimi bogve v katerem selu daljne Bosne, ki je tako daleč od tega tujega, mrzlega življenja in mesta, kamor je vrgla mladca vojaščina.

Natakarica nama je prinesla vina.

»Kje je gospodična Lavra?« jo je prašal Štefan in nalil.

»Gotovo pride, ko ji povem, da ste tu...« je malomarno odgovorila ženska in odšla.

Pokusila sva vino.

»Kako se ti zdi?« me je prašal Pokoren.

»Brozga, ki dela čast tem imenitnim prostorom...« sem odgovoril.

»Ko pride Lavra, pozabiš na slabo vino, na te umazane stene in nizki strop in gledal boš začudeno, kakor bi Italija pred teboj razgrnila za hip vse svoje čare...«

»Radoveden sem...«

Tisti hip je res prišla domača hči, Pokoren mi jo je predstavil in moral sem si priznati, da je bila res podobna Tizianovi lepotici.

Prisedla je in razvil se je pogovor, ki je bil kakor soba, v kateri smo sedeli. Besed je bilo vse polno, misli nič. Vrag vedi, ali je dekle sploh imelo srce in dušo, ali je bilo tako brezčutno v tej beznici kakor orumenela slika plavolasega dekleta, ki je visela in se dolgočasila sredi dveh plakatov na steni ob peči.

Le mrtva melanholija, ki se je bleščala iz njenih hladnih oči in zazvenela včasih iz njenega glasu, njena čista, izbrana obleka, ki ni prav nič spadala v umazano obližje te zakotne krčme, in njeno klasično lice in forme so vabile nemara Štefana k Lavri.

Zunaj je hreščala in cvilila godba, Bošnjak v kotu se je dolgočasil, mi trije pa smo se menili o samih vsakdanjih, pustih stvareh.

Nenadoma so vrata zatemnela, velika, debela ženska je v copatah stopila na prag.

Za njo je kričal kozjebread možic, ki je igral harmoniko: »Edina zasluža, ki jo imaš, babnica, je ta, da imaš lepo hčer. Drugače bi ti zalučali vrčke in steklenice v široki obraz, oprtali naše inštrumente in šli. In v dveh dneh lahko zapreš svoj brlog...«

»Baraba!« je vrgla ženska za svoj hrbet in nas pozdravila.

»Dober večer, gospa!« je odzdravil Štefan in mi pošepetal na uho, da je to Lavrina mati.

Ženska je prisedla in se nasmejala Pokornu: »Ali ste denarni, gospod? Naročite punča!«

»Kaj še!« je ugovarjal Štefan.

»Ali mislite, da boste božali zastonj mojo lepo golobico? Ej, Vi porednež!... Grem ukazat skuhat nebeško pijačo, ki prežene vse žalosti...«

Pokoren se je še branil: »Gospa, ko bom promoviral, tedaj bomo pili punč na hektolitre, če hočete...«

»Nocoj ga bomo pili naprej v ta namen...« je odgovorila gostilničarka in odšla v kuhinjo.

»Moj Bog, ljudje so tako čudni, naša gostilna tako beraška. Drugam bi si želela v lep, svetel lokal, kjer bi bili ljudje dobri, od srca veseli in res kavalirski...« je govorila Lavra.

Štefan pa jo je tolažil: »Lavra, duša, tukaj ste La bella di Tiziano raztrganim ljudem, nesrečnim dušam, potrtem srcem. Tukaj med temi revnimi stenami, pod to klavrno svetilko Vas obožujemo. Če bi se vsi ti zidovi razmeknili v eleganten prostor, če bi elektrika zažarela pod visokim stropom, če bi se sred čistih belopogrnjenih miz hladil šampanjec v ledu in se penil v vitkih čašah pred gladkoobritimi kavalirji v salonskih oblekah in njih damami v najmodernejših kostumih — prisegam Vam, jaz bi vstal in zbežal in bi Vas nikoli več ne videl.«

Kaj je Lavra odgovorila, nisem razumel. Zakaj k mizi je prišel tisti kozjebreadi človek in pobiral v klobuk groše za muzikante.

In na mizo je prišel punč, godba je zopet zaigrala, Bošnjak je izginil, Štefan je trkal z Lavro.

Noč pa je hitela mimo nas in vsako uro so bile svetlejšje oči, gostejši dim, hrupnejša godba. Mene je začela boleti glava.

Polnoč je bila, ko je prišel v našo sobo nov gost, debel študent s sveže zakrpanim licem in burševsko čepico na glavi.

Lavra je vstala in ga šla pozdravit in prisedla k njemu.

Štefanu se je pomračilo lice in zaklel je.

»Štefan, ali ne veš, da je gostilna za vse in da en sam težko najde prostor?« sem ga izkušal pomiriti.

Ni mi odgovoril.

Debela gostilničarka je pobrala denar, ko sva ji plačala, in se priporočila, Lavra se je prišla posloviti in nama je s hladnim poklonom dala svojo belo roko, zunaj so muzikanti pripravljali svoje stvari.

Ko nama je na ulici zapihala mrzla sapa v lice, sem dejal Štefanu: »Če imaš še kaj pameti in časti, ne prideš več sem in me ne boš več vabil s seboj...«

»Molči!« je siknil Pokoren. »Za pamet sem si odgovoren sam in glede časti ti povem, da je bil poljub na roko moj največji greh . . .«

»Če si vragu dal mezinec, te ukani za celo roko in še vse drugo, kar se je drži . . .« sem odgovoril jaz.

Štefan je molčal, in tesno zapet z zavihanim ovratnikom pri suknji, stopal ob meni.

Iz mesečine sem od mosta čez Muro nama je nenadoma zadonela na uho polglasno domača melodija.

Obstala sva.

Naša pesem o žalosti, ki je v srce šla, in o dekletu, ki je vzela drugega, je trepetala v lepo noč, kakor bi se bila rodila ta hip iz spominov na preteklost, iz misli na sedanost in bodočnost. Kroginkrog pa mrtvo, tuje mesto; v globokem snu tujina, da je misel na domovino in njena pesem zadihala vse živeje v naših srcih.

Ko je petje umolknilo in sva napravila s Štefanom še par korakov, sva ugledala sred mosta krog fantov.

»Naši fantje so,« sem dejal, »Severjev tenor sem že davno spoznal. Idiva k njim, Štefan!«

»Nikakor ne . . . Oni so ljudje, so fantje — jaz pa nisem nič. Ta hip čutim, da ne morem mednje. Kaj bi s svojo klavrnostjo med njimi?« mi je odgovoril Pokoren.

»Ne brani se! Dobre volje so, nemara se vračajo iz zborovanja v klubu Narobe. Veseli te bodo, če stopiš po tako dolgem času spet mednje. Tudi tebe zapusti vsa žalost v njih sredi . . .« sem mu prigovarjal.

»Ne . . . Ciganske godbe se mi hoče in tujih ljudi, med katerimi izginem. Sedem mednje s svojo raztrganostjo in živ krst se mi ne bo čudil in me ne bo pomiloval, če bom sklanjal trudno glavo med dlani, če bom molčal in skrival oči, kakor bi se bal, da opazi kdo solze v njih. In če so to solze žalosti ali prijaznosti, me tudi nihče ne bo vprašal . . .« je dejal Pokoren in krenil v nasprotno stran ob Muri.

Spremil sem ga in zaman pregovarjal, naj ne bo tak. Na vse moje besede je molčal. Šele ko se je ustavil pred visokimi okni kavarne, iz katere je vriskal burni čardaš z vso strastjo vijolin, mi je podal roko in se poslovil: »Pusti me, prijatelj! Za nobeno misel in za nobeno besedo nisem več . . . Morda se še srečava . . . Ko bo srce želelo dobre besede, te poiščem . . . Lahko noč!«

Vrata za njim so se zaprla in ostal sem sam.

Počasi sem odšel domov. Noč je bila svetla, a mrzla, in krog srca mi je bilo, kakor bi mi kri ledenela.

VI.

Prešla je tista noč, prešli so zimski dnevi. Bilo je jutro in pomlad je šumela pod nizkim oknom, ko sem bil zopet pri Pokornu.

»Neumnost, bratec, naše je življenje . . .« To je bil njegov pozdrav ob tistem svidenju.

Sedel je v postelji, bled in upadel, glavo je imel ovito z belo obvezo, vsa revščina je dišala po jodoformu in lizolu.

»Kako je s teboj, Štefan? Kaj si počel, da krstiš življenje tako?« sem ga vprašal in mu stisnil desnico.

»Vse ti povem. Poišči si med mojim pohištvo stolico, obriši jo, če imaš količkaj čedno obleko, sedi k meni in me poslušaj!«

Primeknil sem k postelji škripajočo stolico in sedel.

Štefan je legel in mi začel pripovedovati z brezbriznim, hladnim glasom: »Res, bedasto je moje življenje. Zdaj vidim to, ko sem se stepel z njim in odnesel razbito glavo. Sreča, da je po hribovsko trda in da je vsaj cela. Drugače bi ti ne bil mogel pisati karte, da me pridi obiskat. Najprej se ti torej lepo zahvaljujem, da si prišel, ko sem te klical . . .«

»Pusti to, Štefan,« sem ga prekinil, »in povej rajši, kaj je s teboj!«

»Stepel sem se, saj ti pravim, in moja glava je še vsa na kosih. Radi Lavre sem se. Teden dni je že od tedaj. Lep večer me je bil že do dna srca prepričal, da postane Lavra moja nova zvezda, moja druga Karla, in da mi bo pomagala začeti novo življenje. Kaj me je brigalo, da ni Nemka, ne Italijanka, da mi je tuja po srcu in krvi! Kaj mi je bilo mari, da je njena mati zlobna ženska, da je njen oče prodajal nekoč fige in pomaranče po mestu. Tisti večer mi je Lavra povedala, da se ji smilim, da me ima včasih celo rada, da bi bila srečna, ko bi mi mogla pomagati iz klavrnega mojega življenja, ki sem ga ji razodel do zadnje skrivnosti, do sreče in zadovoljnosti. Ob njenih lepih smehljajih in sladkih očeh sem ji zaklinjal, da jo ljubim, da bi jo ljubil, če je ciganska hči ali princezinja. In v svoji enourni blaženosti sem koval lepe načrte. V kanclijo pojdem, k železnici ali pa za žurnalista. Ko bom imel solidno plačo, se vzameva. Če jo oče in mati ne pustita, tedaj uide od njiju, da postane moja. Tako sva govorila in si bila Romeo in Julija, dasi sva sedela v nizki, zakajeni sobi in so mi solze stopile v oči ob vsakem požirku kislega vina. In pred menoj je sijal njen obraz, ožarjen z nasmehom, ki se je skrivalo za njim pomilovanje ali sočutje ali ironija

ali vrag vedi kaj . . . Tepec sem bil in najrajši bi zlasal samega sebe, ko se spominjam na tiste trenutke. Zunaj v prvi sobi je igrala godba in kozjebrađi harmonikar se nama je smejal skoz vrata in pomežikoval veselja nad najino gostilniško ljubeznijo . . . Vedel je že, zakaj . . . Ob enajstih je prišel spet navadni gost, razsabljani burš, s trojico tovarišev. To je bilo kakor kaplja raztopljenega svinca na moje noro srce.

Lavra je hotela vstati in ga iti pozdravit.

Potegnil sem jo divje za roko nazaj na stol in jo zaprosil: ‚Lavra, nocoj ga ne boš pozdravljala . . .‘

Tedaj me je pogledala s tistimi velikimi, začudenimi očmi in nekaj kačjega se je utrnilo v njih.

‚Zakaj ne? To je vendar Fritz, moj prijatelj!‘

‚Nocoj ga ne pozdraviš, če je tvoj rojstni brat . . .‘ sem šepetal jaz in ji stiskal roko, da so me členki boleli.

Tisti štirje študentje so gledali, kakor bratje, ki jim hoče razbojnik očeta zadaviti, dekile pa se je smejalo.

‚Pustiva to, saj je bilo vse le šala!‘ se mi je izvila iz rok.

V meni se je vzbudila kljuboalnost, tista svinčena kaplja je pripolzela že do srede srca.

‚Nocoj ne smeš od mene!‘

Tedaj se je Lavra obrnila k študentom in z jokavim glasom zaprosila: ‚Gospod Fritz, k Vam me ne pusti!‘

Fritz je skočil kvišku.

‚Pustite gospodično!‘

‚Prepuščam Vam jo . . . Dober tek!‘ sem se zasmel in se ozrl po suknji in klobuku. Tista kaplja je prodrla srce. Videl sem, da je dekile samo nerazobešena reklama teh prostorov in da ima toliko čuvstva v sebi kakor vegasta tabla, ki je visela zunaj nad vhodom.

Oblekel sem se in pokrnil, Lavra je pa šepetala z burši.

Na vratih je stala Lavrina mati in s hinavsko užaljenostjo vila roke: ‚V moji pošteni hiši — pa kaj takega!‘

Vrgel sem denar na mizo in se obrnil proti vratom.

Tedaj so me obkolili vsi štirje burši, Fritz je stal mogočno pred menoj in rohnal: ‚Vi ste gospodično razžalili! Kdo ste?‘

Pomolil sem mu svojo legitimacijo pod nos.

‚Veste, kaj je med akademiki navada!‘ mi je dejal nato in mi ponudil vizitko.

‚Neumnost . . . Z menzurami in sabljicami ne bom reševal svoje časti . . . In z Vami celo ne . . ., sem odgovoril in ga izkušal odriniti od vrat.

A Fritz se mi je ustavil.

Tedaj se je vzbudila hribovska korajža v meni, zgrabil sem ga za prsi in pahnil od sebe, da je zletel skoz vrata naravnost na mizo, krog katere so sedeli muzikantje, med inštrumente in vrčke in steklenice. Strune so zajokale, steklenice in kozarci so se prevrnili, na tla so pljusknili curki vina in piva, godci so planili kvišku, kozjebrađec se je zvrnil na tla, vsa gostilna je zakričala.

Bil sem že ob izhodu in odprl vrata, ko so se trije študentje vrgli name. Rečem ti, delal sem čast domači dolini, ki slovi devet ur daleč po svojih korenjaških fantih. Otresel sem se študentov, kakor v megli se spominjam, da sta dva prvi hip ležala na tlaku. A nenadoma mi je klobuk odletel, ostra bolečina me je izpreletela, nekdo je moral udariti z železno palico po glavi.

Kaj se je vršilo pozneje, ne vem več.

Kolesa so grmela pod menoj po prazni ulici, rezki žvižgi ob ovinkih so mi pričali, da sem v rešilnem vozu. Odprl sem oči in zagledal samega sebe v medli luči svetilke, ki je visela nad mojo glavo, med dvema strežajema. Mlad zdravnik, ki mi je sedel nasproti, me je vprašal, ali me rana boli. Niti odgovoriti se mi ni ljubilo. Lasje so se mi sprijemali v krvi, pod začasno obvezo me je peklo, usta so mi bila Sahara.

Zatisnil sem oči in jih tiščal zaklopljene do rešilne postaje. Tam so mi rano izprali in me obvezali, policijski komisar me je izprašal in hotel vedeti, kako sem rano dobil, a jaz nisem vedel razen imena in stanu nič drugega, kakor da me je nekdo udaril po glavi. Kdaj, zakaj in kako, to je nemara ostalo oblasti za večne čase nerazrešljiva uganka, zakaj tudi v gostilni Tizianove lepoticice ni hotel nihče nič vedeti, kako se je vse vršilo. Tako imam vsaj s policijo mir, ko ležim te dolge dni in se zdravim in mislim, kako bedasto je bilo moje življenje . . .« —

Štefan je zaprl oči, v sobi je postalo tiho, le budilnik na mizi je rožljajal neizprosno dalje svojo pesem o času in minljivosti.

»Kaj misliš sedaj, Štefan,« sem se sklonil k prijatelju.

Z zaprtimi očmi mi je odgovoril Pokoren, kakor bi govoril samemu sebi: »Kaj mislim? . . . Da sem velik tepec . . . Zakaj, ko sem iskal leka za svoje bedasto srce v nizkem življenju, ko so mi kljukonose babnice prerokovale iz kvart v zakajeni sobi pri Tizianovi lepoticici, da bom srečen z dekletom, ki ni daleč od mene, in mežikale proti Lavri, ko sem top in neumen mesto zvezd iskal kresnice, je ljubezen mojih lepših dni še mislila name z otožnim srcem . . . Poglej!«

Štefan je privlekel izpod vzglavja zmečkano, s solzami orošeno pismo.

Pogledal sem podpis in ostrmel. Tiste vrstice je pisala Karla in v njih prosila Štefana, naj ne obupuje nad življenjem, naj dela in ne omaga vsled trenutnih neuspehov. Ob spominu na pretekle čase ga je rotila, naj ne zavrže samega sebe, naj gre pogumno svojo pot do ciljev, dasi je težka in polna prevar. Niti ene besede, niti ene misli ni bilo v pismu, ki bi zanjo ne smel vedeti njen mož. Nekaj materinskega je bilo v vseh njenih besedah, ki sem iz njih spoznal, da so za Karlo že celo večnost daleč časi, ko sem jo smel imenovati med škrjančki . . .

Pokoren mi je pa razlagal: »Pred mesecem dni me je srečal Stojan v kavarni. Izpit je delal

pa je padel, in zato sem ga tolažil s svojo usodo. V domovini pa je nemara vse povedal, kako je z menoj, in Karla mi je hotela z ljubeznivo roko pomagati, da vstanem. Ko sem se v jutro po svoji viteški noči prebudil s težko glavo in bolnim srcem, ko sem odprl oči in želel, da bi jih nikdar več ne, sem dobil ta Karlin list. Rečem ti, jokal sem nad njim, kakor še nikdar v življenju ne . . .«

O Štefan, resnično si se stepel z življenjem, a zmage ti ni dala tvoja hribovska pest, ne tvoja trmasta glava, ne Lavra, ki ti je bila La bella di Tiziano do tiste noči, ko se ti je razkrila v njej ženska, ki se ne imenuje . . . Zmago ti je dala čista mladost in prva ljubezen, ki te je morala Karla spomniti nanjo . . . (Konec.)

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV

Spisal dr. A. Breznik.

PRAVOPIS.

(Dalje.)

Cigale se je že l. 1859. v razpravi o slov. rodilniku¹ nekoliko dotaknil vprašanja, kako pisati svojilne pridevnike pri neživih stvareh. Levstik je v Glasniku² l. 1860. pobijal več njegovih trditev o slov. rodilniku in je tudi glede svojilnih pridevnikov pri neživih stvareh rekel, da se jih »prosti kmet . . . ne ogiblje tako skerbno, kakor naši pisatelji« (171). Zato je zagovarjal rabo, kakor: mladostine želje, naturina lepota, hišina vrata itd., kakor se je pri nas do tedaj pogosto pisalo. Cigale je dokazoval nato v Glasniku l. 1861., da se Levstikovo mnenje ne da upravičiti s stališča slovanske vzajemnosti. Njegovo dokazovanje ni imelo pri pisateljih nobenega uspeha. Janežič je sprejel l. 1863. v 2. izdajo slov. slovnice Levstikova pravila.³ Cigale je to rabo pozneje še večkrat zavračal, toda vedno brez uspeha. L. 1865. je v oceni Jesenkove zemljepisne začetnice iznova pisal: »Raba svojivnih prilogov (-in, -ov) od samostavnikov, ki pomenijo nežive stvari, kakor so: природа, zemlja, svet, ne more se niti po stari niti po novi jugo-

slovenščini nikakor opravičiti, ne veljá toraj pisati: природin zemljepis, zemljino lice, svetova os.«¹ Enako brezuspešno se je boril proti tej pisavi dve leti pozneje Seb. Žepič: »Glediščini, čitalničini' itd. ni prav pisati, ako ima človek obzir na hrvaščino in staroslovenščino, kajti tu se piše ,in' le ko posédovni (t. j. svojilni, op. pis.) pridevnik od samostavnikov, ki značijo kaj živega, n. pr. sestrin.«² S tem vprašanjem se je Cigale še temeljiteje bavil in l. 1868. nanovo poudarjal, da ta raba nasprotuje jugoslovanščini. »Jaz sem bil«, piše v Novicah,³ »v 8. in 9. listu Novic od l. 1859 napisal obširnejši sestavek o rodilniku, na ktereга se tu sklicujem, čeravno meri najbolj proti izpeljevanju svojivnih pridevnikov iz samostavnikov, ki pomenijo nežive stvari. Sem li koга preveril z njim, ne vem, dvomim pa vendar, ker se še v letošnji knjigi bere n. pr. močvirjevo obdelovanje. Toda jaz, da-si nisem nepreučljiv in trmoglav, ne morem ostati⁴ pri tem; do zdaj jugoslovanska narečja takih svojivnikov nimajo. Kaj prinese napredek, tega ne vemo. Kdor se staroslovenščine ne drži samo v tistih rečéh, v kterih nas loči od Hrvatov, mora

¹ Nov. 1859, 59. sl. Odloček iz slovenske sintakse; prim. str. 66, 67.

² Glas. 1860, 6. zv. Še kaj zastran rodilnika, 144 sl. Prim. str. 146, 171, 173.

³ Str. 129: breskvín cvet, travino seme, jagodičin sok, mareličino sadje, izbina vrata, vežine duri, natorina moč itd. Prim. te zglede z Levstikovimi, Gl. l. c. str. 172, 173.

¹ Nov. 1865, 397. — L. 1866 je učil tako že tudi Levstik v svoji slovnici, 42.

² Nov. 1867, 373. Izvestja ali programe itd.

³ Nov. 1868, 4.

⁴ Izvirnik: noostati.

preiskavši Miklošičev slovar priznati, da v njem . . . ni od neživih stvari najti pridevnikov na -ov in na -in razen dveh edinih, namreč iglin, jugov (uši igline, Ostr. [omirovo evang.], jugovo vejanije), v tem ko ima dokaj drugih dotičnih pridevnikov, kakoršni se izpeljavajo iz besed neživih reči, n. pr. ložnič'n (od ložnica), loz'n (od loza), luž'n (od luža), lun'n (od luna), marmor'n (ne marmorov), mrež'n (ne mrežin), narod'n, papir'n, pepel'n, pušč'n (od puška), stegn'n (od stegno).«

Pri tej zahtevi se je zopet skliceval na svoje znano načelo: »Moje stališče je znano. Posebnost slovenskega jezika, če tudi utrjena v národu, ako se ne more ni iz staroslovenščine, ni iz živih slovanskih narečij izkazati (legitimirati), da je slovanska, nima cene.« Po tem načelu, pravi, se je sedanja slovenščina razvijala. »Spominjam se,« pravi v istem sestavku,¹ »da smo se čudili svoje dni slovenščini, kako se je od Truberjevih časov sem malo spremenila (t. j. do Cigaletovih mladih let, okrog l. 1849, op. pis.). Današnji dan ne bi se to več moglo trditi, kajti (str. 3) dosti očiten je razloček med sedanjim knjižnim in onim jezikom, s kakoršnim se ponaša Truberjevo sv. pismo. Knjižna slovenščina napreduje tako jaderno, da je kje kdo še težko dohaja, in prav je, da napreduje, saj jo je tisočletna nezgoda marsikako popačila. Toda razum bodi voditelj k dobro premišljenemu koncu. Ne morem si pa misliti in želeti takega konca, do kterege dospevši bi nam jezik še dalje bil od jezika družih Slovanov, zlasti pa srbsko-hrvaškega, nego je zdaj.«

Toda v pisavi svojilnikov se navzlic Cigaletovemu prizadevanju ni hotelo obrniti na bolje. Pisale so se še dalje oblike, katere je on pobijal, v Novicah, Glasniku, Dunajskem in Ljubljanskem Zvonu do l. 1895.² Konec jim je napravil še le

¹ Nov. l. c. str. 3—4.

² Novice: 1860: 275: o vedinih rečeh (veda!), železničin most; 1864, 186: v domovininem imenu; 1865: vladini kandidati (136) udom matičinim, čitavničinim (147); 1866, 11: zemljiščina odveza; 1867: da se napake, naj so vladne ali vladinih služabnikov, odpravijo (10) gledališčine predstave (320; tako stalno!) 1868: zemljiščinega davka (196) vladina stvar (293) od posilna delavnica: zadeve delavnične (293, dvakrat) glediščino leto (352) realkino učiteljstvo (3) matičinih udov (3) itd. Glasnik 1858, 1. zv.: bajtine vrata (10, toda vežne vrata, 11, 12, oboje Mandeljč) mrežin osnutek (23) burjin pisk (37) v lešerbini luči (40) 1864: s puškinim kopitom (124) 1865: na rekinem bregu (259) na vežinem pragu (373) 1867: v repinem strnišču (102) itd. Tako v Novicah kakor v Glasniku je bilo pravih oblik le malo! Naprej 1863: od kraja je pisal: vladen načrt (65) vladen nasvet (99), toda pozneje je ohranil Levstik svojo pisavo: vladin načrt (235) vladinega (239, 248, 295, itd.). Dunajski Zvon: v naraVINEM naročji, l. 7, 73 itd. Ljubljanski Zvon. V njem nahajamo pravih oblik zelo malo; natančnejši pregled oblik

Pleteršnik, ki je sprejel vse oblike, za katere se je Cigale toliko let potegoval. Pleteršnik je pisal v slovarju dosledno po Cigaletovi zahtevi, to je po stari slovenščini, z obrazilom en, na, no.¹ Ta pisava se je jela hitro širiti. Sprejel jo je tudi Levec v Pravopis, s čimer je zadal prejšnji dolgotletni rabi smrtno rano.

Skupno s svojilnimi pridevniki je zavrgel Pleteršnik tudi pisavo ženskih samostalnikov, ki so bili prvotno pridevniki, kakor gospodična, kraljična, sestrična, hišna itd. To se je pisalo do Pleteršnika z obrazilom in, ina, ino, ker so te besede smatrali za izvedenke osebnih imen. Pisavo na -ina nahajamo pri nas skoro brez izjeme po vseh časnikih in knjigah od okroglo 1850. dalje.² Pleteršnik se je vrnil k staroslovenski pisavi, kakor jo je zagovarjal Miklošič³ in je v rabi tudi v hrvaščini. Te oblike je sprejel tudi Levec v Pravopis, kjer je pomenljivo pristavil: »Napačne so oblike gospodičina, sestričina, cesaričina, kraljičina . . . ki se tolikrat bero in pišejo.« Poslej se ne bero in ne pišejo več.

podajamo zlasti iz poslednjih letnikov: 8. letn.: mizino površje (13) ložina vrata (391) puškina kroglja (604) poštna veljava (655); 9. letn.: hranilničina knjižica (49) prirodini pojavi (77, 119, 148 itd.) usodinim udarcem (224) v mrzličini bolezni (326) vežine duri (358) železničini vagon (339); 10. letn.: kameličina voda (26) čmerikina korenina (26) vežina vrata (342) urina verižica (387) prirodino gospodarstvo (412, 416); 11. letn.: barvina snov (28) pomarančinega cveta (80) po Ljubljaničinem bregu (161) suličin ročnik (264) po vladinem ukazu (612); 12. letn.: gnojničina jama (153) žogina stena (178); 13. letn.: v dvoraninem vzduhu (73) posteljinega pokrova (524) Evropina glava (580); 14. letn.: po Ljubljaničinem bregu (76) vojskina sreča (89) piščalin glas (175, 243) o vladini nemarnosti (495) itd.

¹ Pisal je tako celo tam, kjer je prišel v konflikt z goltniki, ki bi se imeli spreminjati! Piše n. pr. puščen, pušken poleg puščin, puškin; soseščen poleg soseskin, vojsken poleg vojen. Pisava ga v tem ni posnemala, zato so sedaj v navadi oblike: puškin, soseskin, vojen, ker bi nas doslednost predaleč tirala. Na -in je pustil lunin; smokvin, kjer je posebej pripomnil, da piše po staroslov. Izpustil pa je znano frazo 'šivankino' (n. pr. uho).

² Dr. Muršec je priobčil v Sloveniji, 1849, 128 članek, v katerem je podal vse izraze za sorodstvo. Ženska imena je pisal z obrazilom -ina: bratičina, sestričina itd. Poslej so pisale tako vse podobne besede Novice in za njimi Glasnik. Semtertja se je v pisavi omahovalo med -na in -ina, zlasti pri 'hišina, hišna', vendar je -ina prevladovalo. Najdosledneje je pisal Levstik: gospodičina, kraljičina, sestričina, hišina itd. Te pisave so se oklenili tudi Dunajski in Ljubljanski Zvon ter posamezni pisatelji. Ljubljanski Zvon je pisal te oblike do l. 1895. Omahoval je le malo, najbolj pri hišina in hišna, le z letom 1892. je začel stalno pisati 'hišna', kar dokazuje, da se je hotelo ločiti med izvedenko od nežive stvari (hiša), ki se ne dá posebiti, in med izvedenko od živih stvari (kraljič, sestrič itd.).

³ Prim. bratična, sestrična, tetična itd. v njegovem staroslov. slovarju 1862—65.

Po vzhodnih narečjih se je začel v tej dobi pisati kazalni zaimek oni, ona, ono za zapadni uní, una, uno. Prvi je grajal zapadno pisavo B. Raić l. 1856 v Novicah,¹ vendar brez uspeha. Izmed zahodnih pisateljev sta začela prva pisati po vzhodno Navratil in Valjavec;² posnemal ju dalje časa ni nihče razen Janežiča, ki je v slovnico l. 1863 sprejel obe obliki, zapadno in vzhodno. Tem so se pridružili pozneje Levstik, Jurčič, Fr. Štrukelj in Stritar, ki so vzhodno obliko toliko utrdili, da je po letu 1870. zmagala.³ Do l. 1895. se je večinoma pisala beseda z naglasom (óni) v znamenje, da je ta ,o' ozek in se mora v izreki ločiti od širokega o v on, ona, ono er, sie, es.

Po stari slovenščini in hrvaščini se je uravnala v tem času raba predloga sè, kakor sestaviti, sežgati, sè smrtjo itd., kar se je do te dobe pisalo na zapadu v knjigi so-⁴ v spisih štajerskih in koroških pisateljev pa navadno ze-, kar je posebnost štaj.-kor. narečij. Po stari slovenščini in hrvaščini in po izreki zapadnih narečij je začel prvi pisati l. 1859. Valjavec, kateremu so kmalu sledili Levstik, Podgorski, Jurčič i dr.⁵ L. 1862. je napisal v Novicah Janko Pajk

¹ Novice, 1856, 111, kjer zahteva v Mikl. berilih ,onkraj nam. unkraj.

² Navratil: Glas. 1860, 5. zv. 151: onega leta; Valjavec: Gl. 1861, 119: onile hrast; Gl. 1863, 100: v onem gradu.

³ Levstik: Nov. 1865: on dan (128), v slovnici l. 1866, 40 piše že: »Statt ón, óna, óno spricht das Volk: ún, úna, uno, wie es auch geschrieben wird, was aber so falsch ist, als wenn man statt Bóg, róg, kóst darum Búg, rúg, kúst schreiben wollte, weil es so gesprochen wird.« Toda l. 1863 je v Napreju (15 itd.) in l. 1864. v Novicah (83) še sam pisal uní. — Jurčič: Gl. 1866 z ónega sveta (206) óna dva (324) itd. Štrukelj: Gl. 1867 v onej dobi (123) Stritar, Gl. 1867 óna (9, 11 itd.). Drugi so pisali še uní, n. pr. Mencinger, Nov. 1866, 26; Gr. Krek, Nov. 1866, 145; Celestin, Glas. 1867, 4. 18; Gl. 1868, 84 itd. Levstik je pisal óni, óna, óno z naglasom, kar sta posnemala Dun. in Ljublj. Zvon do l. 1895.

⁴ Nekaj zgledov! Valjavec: Slov. bč. 1853: sostava (169) sostavil (178) sò smrtjo (177); Valjavec, Pesmi: sò strahom (7) sò stražo (101); Levstik, Pesmi: somenj (15), Rokopis, 1856: sò vso (3) sò ščiti (12, 17) sò sulicami (20); Levstik, Nov. 1858: sostava sò zaimenom (139) Levstik, Glas. 1858, 1. zv.: sostavlja je, somenj, sozidav (1) naj sognije (15) v so-stavku (87) sozidal, sostavljen (89); 2. zv.: oj tat sožgani (5) itd. Koroški ze- prim.: Gutschmann: zegniti, zegnitje itd.; Janežič, Slov.-nem. slovar, 1851; zegniti, zehèrkati, zesékati itd.; Janežič, slov. 2. izd. 1863, 150: med ljudstvom zese-kati, zestaviti, zešteti, zezidati itd. Štajerski ze- prim. Murkov slovar: zegniti; zehèrkati, zeznaniti se, zezòriti itd.; dopisi v Sloveniji, 1848, zezve, smo zezvedeli (42) zežigali (51) itd.

⁵ Valjavec, Glas. 1859, 4. zv. sežgano (73); Levstik, Nov. 1862: ta sestavek (283) sè zlatom (400); Podgorski, ibid. se sestavlja (408), 1863 sestavljen (10); Jurčič, Nov. 1863 se seznanil (331) gredé sè sv. Kuma (329) itd., Jenko je v Glasniku, 1860, 6. zv. pel celo: In če ločenja pride čas -- Na razne pota zžene nas (8).

članek, v katerem govori tudi o tem predlogu. »V zastavljenih besedah . . . (stoji) sò: sòsed, sòstaviti itd. Al ta sò = starosl. soⁿ rabijo po mojem prepričanju slovenski pisatelji prepogosto, ker se nahaja s o samo v nekaterih imenih (nomina), adverbijih in glagolih iz imen in adverbij izpeljanih: sovraž, sovražen, sovražiti, ali nikakor ne v prvotnih (wurzeli-) glagolih; tedaj ne soiti, kar ima Janežičeva ,Slov.'(nica).¹ Lahko se dá dokazati, da Janežičeva ,Slov.'(nica) nekoliko takih s so-jem zastavljenih glagolov prvotnih preveč ima.«² Janežič je postavil že naslednje leto (1863) v slovnici nove oblike na prvo mesto. Primere našteva v tem redu: »Sesesti se, sesekati, sestaviti, sešteti, sezidati, seznaniti — sosekati, sostaviti, sošteti, sozidati, soznaniti ali med ljudstvom zese-kati, zestaviti, zešteti, zezidati, zeznaniti.« Te oblike so iz pisave hitro izginjale, dasi je Marn³ oblike s so- zagovarjal. Nahajamo jih poslej le še redko.⁴

Po načelih, ki so se v tej dobi pri nas uvažala, so se začele zametati v pisavi nekatere novejšje jezikovne posebnosti. V prvi vrsti je šteti sem neorganski j, ki se je pisal v besedah kakor gnezdo, nežen, gneča, gniti, nedra i. dr.⁵ Etimološko opravičeno obliko gnezdo sta izkušala uveljaviti že jako zgodaj Cigale in Podgorski.⁶ Teoretično jo je prvi priporočal B. Raić l. 1856 v Novicah in 1858. v Glasniku. »J . . . je neorganičen in ne ima nikake pravice: gnjezdice, gnječa, gnji-joč, nježna, ker staroslovenski è samo s prostim e v pisavi nameščujemo, moramo pisati ,gnjezdice', ,nežna' . . . ,gneča' (je) od gnet in ja . . . ,gnijoč' od ,gni'«. Miklošič, proti kateremu je Raić v Novicah in Glasniku to pisal, je upošteval rad pravopisno rabo, zato je bil proti etimologiji. »Res, da«, odgovarja Raiću,⁸ »nadomeščuje sedanja slovenščina po navadi è le z é ne pa z ,je'; pa vendar pravijo zdaj gnjezdo (nam. gnezdo) vsi oni Slovenci, kateri topijo n tudi v drugih besedah, v katerih pišemo sploh nj. Prav po naše je tudi ,gnječa'«. Po tem načelu, pravi, pišemo tudi j v oblikah, v

¹ t. j. iz l. 1854, piše tudi sostaviti, soznaniti itd.

² Nov. 1862, 326. V nadaljnjem piše: »Pred s, š, z, ž-jem tedaj se spreobrača s v ze ali za. V pisavi se je ze- ohranil še v malo besedah: zese-kati, zestaviti, prim. Janežičeva ,Slov.'(nica). V govoru ljudstva pa še jih gotovo več živi; al ljudski jezik dostikrat ze- spreminja v za: zašiti m. zeziti; zazidati m. zezidati« itd.

³ Jezičnik, I, 1863, 64.

⁴ Gl. 1863, 176: sošteti, Zvon, II. 1876: soštel bi itd.

⁵ V tem času: gnjezdo, nježen, gnječa, gnjiti, njedra itd.

⁶ Cigale: Slov. 1848, 3: gnezdo; Podgorski: Sl. bč. 1851, 20: gnezdo.

⁷ Nov. 1856, 106. podobno Gl. 1858, 2. zv. 150.

⁸ Glas. 1859, 3. zv. 129.

katerih ni opravičen, kakor počenjati, počinjati, vzdignjen, zmerznjen, ter dalje v trpljenje, življenje.

Po načelih pravopisne rabe je imel Miklošič prav, toda naši reformatorji te dobe so imeli namen pismeni jezik šele narediti, zato so pisali organske oblike. Našo obliko so utrdili v pisavi Cegnar, Vesel-Vesnin, Jurčič in njih pridruženci.¹ 'Nežen' je pisal že Jeran l. 1848 v Vedežu,² za njim Valjavec in Jenko, Cegnar in Jurčič³, vendar zmagati oblika še dolgo ni mogla. Levstik je pisal l. 1866. v Pesmih Fr. Prešerna med popravki (257): »beri nežno-boječe nam. nježno-boječe (str. 14); nežne nam. nježne (16).« Neorganska oblika je bila še dolgo v rabi.⁴ Gneča, gnesti itd. sta poskušala pisati prva Levstik in Cegnar⁵; ,nedro'

¹ Cegnar: Nov. 1858, 392: gnezdil; Vesnin, Gl. 1862, 44 vgnezdila, Jurčič, Glas. 1864, 231. — Starejša oblika se je vendar še dolgo držala. Glas. 1865, 99. Nov. 1867, 210; 1869, 1.; Zvon 1, 1870, 73; 1876, 4, 5; posamezno: še n. pr. Lj. Zvon XIII, 587. itd.

² str. 129, Nežno, pod črto: nežno namesto cartano, ki je nemška beseda.

³ Valjavec, Pesmi: nežnih (87, 88) Jenko, Nov. 1856, 246. Cegnar, Gl. 1859, 4. zv. (4), Jurčič, Sl. vila (32).

⁴ Pisali so jo n. pr. Sl. bč. 1850, 89 (L. Toman), 1851, 82: nježnije čuvstva. Novice so pisale stalno do l. 1867, prim. še l. 1866: 111, 145). Glas. 1865, 65, 67, 140, 267. Glas. 1867, 3. 4. itd.

⁵ Levstik, Rokopis 1856, gnetejo se (4) Cegnar: gnetejo se, Tell (28) Valenšt. ostrog (13). Stare oblike so še rabili: Nov. 1861, 260; Nov. 1869, 165. Zv. I, 8.

se je že tudi v tem času pisalo brez j.¹ Ostale oblike: gnus, gnijem, gnev itd. so zelo počasi zmagovale.²

B. Raić je grajal v imenovanih spisih dalje pisavo z neorganskim j v primerih kakor razuzdanost, ojster, gojzd, najšel, plajšček itd.,³ kakor se je takrat na zapadu navadno pisalo. Polagoma se je začel j opuščati⁴, vendar se proces do skrajnosti še do danes ni izvedel. V izrazih hujskati, hujskač itd. pišemo še vedno neorganski j; pravilna oblika bi bila huskati, huskač, kakor se govori na Koroškem.⁵ (Dalje.)

¹ Mandeljc, Gl. 1. zv. 3: krog nedrij, Gl. 1864, 82: nedrije; toda prim. njedra: Levstik, Rokopis (9), njedro, Nov. 1859, 110 Gr. Krek.

² Prim. gnjusoba: Levstik, Rokopis, 14; Raić, Nov. 1860, 275. gnjus, Nov. 186, 12. ognjusi se, Val. ostrog, 15. gnjije, Nov. 1860, 3. gnjijo: Nov. 1869, 45; gnjilca, Gl. 5. zv. 7, gnjevno, A. K.(os) Nov. 1860, 5. — Še Levstik je omahoval, prim. gnus: Mladika (27) toda: Pavliha gnjus (18).

³ Nov. 1856, 106; Gl. 1858, 2. zv. 150, 151.

⁴ Prim. razuzdanost, Novice, 1862, 5.; Levstik, Novice 1863, 416. itd. 'Ojstro' se piše še: Glas. 1. zv. (3), Nov. 1860, 292: Gr. Krek itd. pajzdih: Terstenjak, Nov. 1858, 22.

⁵ Oblika z j se pri nas že dolgo piše, n. pr. Fr. Levec, Zvon, 1870: med tém pa zajca psa iz hoste prihujskata (1). Glede oblike brez j prim. Gutschmann: podhuskati, Janežičev nem. slov. slovar 1850: huskarija, húsk, huskati; slov. nem. del 1851: huskati. Slov. bč. 1850, 12: je huskal. V berilih za V. in VI. raz. srednj. šol, 3. izd. piše Sket še danes: huskanje (90), kakor stoji tudi v Levčevi izdaji Valjavčevih pesmi (120), od koder je berilo s to obliko vzeto. Valjavec je to delo predelal l. 1896.

VRISK.

Zložil Jos. Lovrenčič.

Večer se je pogrznil na planino.
Fant je stal na planini:
roki bi dosegli zvezde,
mislili so bile v dolini.

Vrisk je šel za njimi, močan in krepak.
Ko se v odmevu je vračal, ga je objelo
hrepenenje osamelo
in v planino se vilo ob njem je ko slak.

In fant ga je trgal.

SLIKA.

Zložil I. Mohorov.

En bel galeb je sredi neba,
en črn brod je sredi voda.
Je ptiču strla strela perut,
in brod stoji brez vesel — plavut.
Visok neba je sinji strop,
globok voda je tihi grob.
A glej, se zdi mi, strop niža se,
a glej, se zdi mi, grob bliža se.
In ko se strneta: ptič je pal,
in čoln je pokopal val . . .

POLETNI VEČER.

Zložil I. Mohorov.

V neskončnost raztegnil je sence večer,
v brezmejnost razzibal je klasja nemir.
In je bila večernica obraz na nebu Njegov.
Oh, Oče, daj mi, daj priti k Tebi — domov!

KNJIŽEVNOST.

Gruden dr. Josip: **Zgodovina slovenskega naroda**. 3. zv. Družba sv. Mohorja, 1913. — Ta zvezek nam podaja na početku zgodovino turških bojev na Slovenskem do početka 16. stoletja; glavni del pa je posvečen kulturi naših dežel v srednjem veku. Posebnost Grudnove knjige je, da razkosa snov na kratke orise, kar povzroči, da se semintje ponavlja; to pa je prištevati samo k prednostim knjige, ki je namenjena najširšim slojem ljudstva. Zelo umestno se mi zdi, da je v enem teh sestavkov podal tudi kratko študijo, kako se zgodovina našega srednjega veka zrcali v narodnih pesmih. Želel bi samo, da bi tudi pri poznejših dobah podal kratek pregled odseva usode našega naroda v narodnem blagu. Drugo, kar to knjigo napravi posebno mikavno, je, da se opira povsod na domače gradivo, ki je bilo do sedaj v zmislu velike zgodovine srednje Evrope ponajveč neporabljeno. Iz šole poznamo srednjeveško nemško kulturo, srednjeveške nemške pravne razmere, ta knjiga pa nam pri vsaki priliki kaže, kako se v naših deželah pri vsaki priliki prepletajo te osnovne črte srednjeveškega srednjeevropskega kulturnega življenja z javljenjem osebnosti ljudstva, v katerem so živeli pravci, različni od onih, ki jih je prinašala vladajoča kultura. Posebno zanimiva pa postane ta kulturna slika naših dežel, ker se poleg prepletajočih se germanskega in slovanskega elementa vriva vedno tudi tretji, romanski, ki en del našega ozemlja tudi samostojno obvladuje. Tako Grudnova zgodovina nemalo razširi naše znanje, ker nam odpre oči za domače, ker omaje nazor, da nimamo zgodovine; ne imeti zgodovine, se pravi toliko kot da smo vsa stoletja do najnovejšega časa prespali, da smo bili samo nema masa, katere življenje se ni nikjer javljalo, ki je bila brez volje in oblikovana samo od roke tuje, suvereno obvladajoče kulture. V tej knjigi pa prvič vidimo, kako se naše življenje vedno in povsod javlja. Vidimo njegov odsev v pravu, ki je seveda v svojem bistvu nemško: vidimo ga v cerkveni zgodovini naših krajev. Iz posameznih pojavov moramo sklepati tudi na vpoštevanje našega jezika, in Gruden trdi celo slovensko-hrvaško literarno skupnost pred Trubarjem. Kaj pa še hočemo več! — Grudnovo knjigo odlikuje dalje nenavadna jasnost v izražanju, osvetljevanju in slikanju razmer. Kdor jo začne čitati, jo težko odloži, preden jo je končal. Toda ta privlačnost ne obstoji na praznih lepih besedah, ampak nasprotno sledi dejstvo za dejstvom, večinoma prav nakratko naznačeno, bolj vzbujajoče k nadaljnjemu študiju in zanimanju, kot pa izčrpajoče vse, kar se skriva za njim. Knjiga je namenjena v prvi vrsti ljudstvu, vsa razdelitev govori o tem, a pri tem ravno zadnji zvezek podaja toliko novega, prvič v tako velikem okviru v enotno sliko sestavljenega, da je knjiga tudi za strokovnjaka nad vse zanimiva, ker se opira na domače literarne spomenike, ker poživi sliko z lokalnimi spomini, zato je knjiga tudi naravnost moderna narodna zgodovina. — Po letu 1848., ko so prenehale pravice, fiksirane v listinah, urbarijih in drugih zapiskih prejšnjih stoletij, so celo tisti, ki so bili v posesti takih reči, popolnoma izgubili razumevanje zanje. Naravno! Poprej jim je

pravica, ki so jim jo ti papirji jamčili in fiksirali, dajala veliko vrednost; treba jih je bilo braniti in čuvati. Po letu 1848. so te pravice po večini prenehale, in odtod je razumljivo dejstvo, da so stare arhivalije prodajali za papir, da so veliki arhivi starih župnih cerkev in graščin počivali kje v prahu, da so jih glo-dale miši in jih je raznašal, kdor je hotel. Veliko se je sicer v drugi polovici 19. stoletja storilo, da se te reči ohranijo, a pravega razumevanja zanje je bilo le redko dobiti. Drugače je bilo s spomeniki stavbne umetnosti ali s spomeniki v ožjem pomenu besede, ker so se večinoma nanašali na kak splošno znan zgodovinski dogodek ali osebo, ki igra v lokalni zgodovini večjo vlogo; ljudje navadno niso izgubili zanimanja zanje, posebno še ker so bili ti spomeniki pogosto zvezani s pravljicami, pesmimi itd., z eno besedo: igrali so v ljudski fantaziji veliko vlogo. Toda izginilo je razumevanje za staro narodno nošo, narodne običaje, narodne pesmi in pripovedke, ker nas je naša šolska kultura pitala samo s tujo hrano in se je branila vsake zveze z domačo zemljo, to se pravi vsake subjektivne poteze, da bi lahko mirno gledala v obraz resnici kot objektivna, kakršna je mislila, da je edino opravičena, edino zveličavna. Za narodno nošo je šel običaj, za tem narodna pesem in povest, s to pa zadnji vtis prežite narodne zgodovine, ki je vekove preživel v spominu vnukov, navezan na stare stavbe, razvaline, gotove dneve in kraje. Tako je razumljivo, če so zadnje generacije brezsrčno odstranjale stare kulturne spomenike in niso hotele nič storiti, da se ohrani polrazpadel tabor ali kaj podobnega. Razumljivo —, ker najmlajši vnuk ne razume več njegovega pomena, kakor graščak in duhovnik po letu 1848. ni več razumel pomena urbarija ali starega pergamenta. Grudnova zgodovina, v kateri so oživel pred nami stari urbariji, stare listine in zapiski, stari gradovi in tabori, stare pesmi in navade, stara imena krajev in orodij, upam, da bo zopet odprla najširšim slojem oči za te reči. Vrednost tabrov in razvalin je danes sicer ostala ista, kot je bila pred 60 leti, in če smo za te izgubili razumevanje, je razložljivo samo iz tega, da nam je nova »objektivna kultura«, ki je perhorrescirala vsak stik z domačo zemljo, kulturo in zgodovino,

VERDIJEV SPOMENIK
V BUSETU.

pregnala iz duš in src prirojeno podlago naše kulture, ki smo jo podedovali po pradedih. Za to vzbuditi nanovo razumevanje, mislim, da ne bo težko. Vrednost listin in zapiskov prejšnjih časov pa je postala v tem času čisto druga. Da te nismo razumeli, je naravno, in naloga zgodovinarjeva je, da nam jo pokaže. Te reči namreč danes večinoma nimajo več pomena zapisane pravice, s katero bi šli pred sodnijo in z njo ugnali nasprotnika, ampak postale so le priča bivših razmer in dogodkov. Dolgočasne so za tistega, ki jih ne razume kot posameznih pojavov velikih struj, velikih kulturnih potez. Kdor pregleda en posamezen spomenik, se mu zdi malenkostno in brezpomembno, da se zanimamo zanj. Kdor pa

VERDIJEV GROB V MILANU.

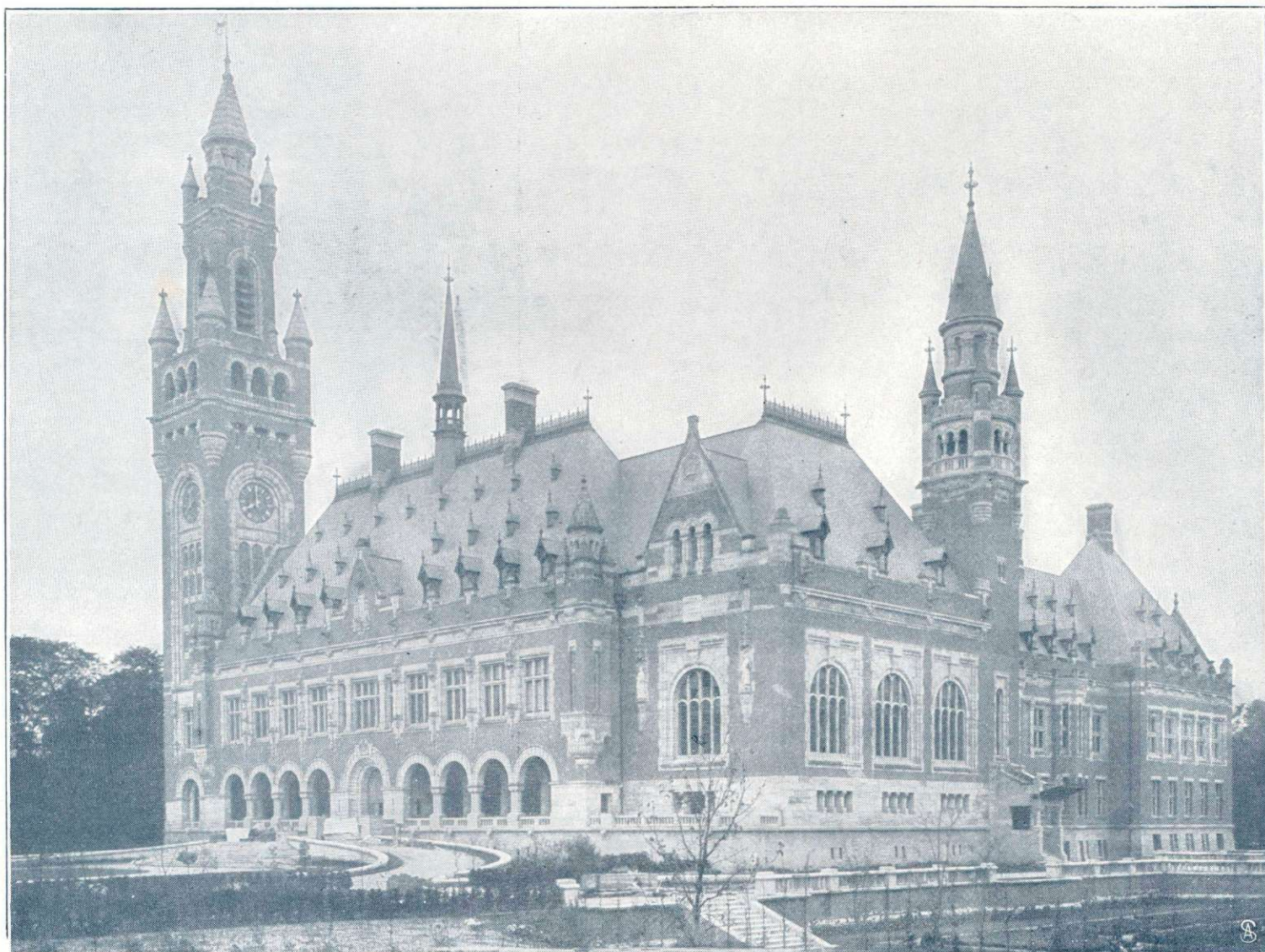
pregleda ves arhiv, kot so ga stoletja ustvarila, ta je imel sicer mučno delo, a na koncu si mora priznati, da je našel bujno življenje v njem. Posamezna listina, knjiga, prej brezpomembna, zadobi v tej zvezi veliko vrednost in v celoti bi bila luknja, če bi je ne bilo. Zgodovinar pa, ki pozna osnovne kulturne smeri kakega časa, preišče tak material celega ozemlja, uredi malenkostne podatke posameznih spomenikov, — in pred nami je zgodovina, ki nas bolj zanima, kot tista objektivna, z osnovnimi, mrtvimi potezami gotove dobe nam govoreča. Upam, da bo Grudnova knjiga posebno kot širiteljica razumevanja za domače zgodovinske spomenike prav veliko dosegla. — Sedaj pa še par opazk: Zanima nas v prvi vrsti oddelek 27. Šolstvo. Znanost in umetnost, ki se začne na strani 496. — Stran 510. Dr. Gruden piše tu, da so slike cerkvice sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru deloma iz 14. de-

loma iz 15. stoletja. To mu je pač samo ušlo izpod peresa. Slike presbiterija, razen spodnje vrste pojočih in zastor držečih angelov, ena slika sv. Krištofa na zunanji steni ter križanje Kristusovo v lopici za cerkvijo so najstarejše in iz druge polovice 15. stoletja. Njihov značaj je vseskoz dekorativen. Vrsta angelov za zastorom v presbiteriju in slike v lopi pred cerkvijo in ena glava sv. Krištofa na južni steni zunaj so že iz začetka 16. stoletja, sorodne onim Kristusovega trpljenja pri Sv. Petru nad Begunjami. Slike iz življenja sv. Janeza Krstnika na slavoloku v cerkvi so pa približno iz tretjega desetletja 16. stoletja, sorodne legendarični sliki z obešencem zunaj na severni steni cerkve v Bodeščah pri Bledu, ki je celo datirana iz tega časa. — Stran 510. Sv. Primož nad Kamnikom. Cerkev je pač nastala v drugi polovici 15. stoletja in jo je prav navesti na tem mestu, slike so pa šele iz konca 16. stoletja, in sicer spomenik, ki bi ga bilo treba ob Chroenovem času posebno častno omeniti. Datirane so namreč iz l. 1593. in podpisan Elia Wolff, tudi sicer znan slikar v začetku 17. stoletja. Imajo pa res posebno v kompoziciji veliko gotskega na sebi, zato so jih mnogi stavili na konec 15. stoletja. Slikar je domačin in kar se dr. Grudnu vidi na sliki, izdajajoče tujca, je razložljivo iz splošnega razširjenja renesance po krajih tostran Alp — posebno tekom 16. stoletja. Sliko pri Sv. Primožu, ki jo Gruden imenuje »Marija pomoč v turški sili«, bi bolje imenovali »Marija pribežališče v nesrečah«, Nemci imenujejo tako sliko »Landplagenbild«. Znanе so nam slike te vrste v alpskih deželah iz 15. stoletja; največja je pač ona na južni steni zunaj na graški stolnici. Posebnost slike pri Sv. Primožu je deloma le to, da sta tu združeni »Landplagenbild« in »Schutzmantelbild« (Marija pribežališče kristjanov) na eni sliki. Zelo podobna kompozicija klečečega, prosečega Kristusa, Marije pomočnice kristjanov in Boga Očeta, povzročitelja nesreč, kot kazni za človeški rod, se pa nahaja iz 15. stoletja na Koroškem, vendar ker nimam materiala pri rokah, ne morem povedati, kje. Tako v šentprimoški sliki nimamo nič originalnega pred seboj, ampak samo stare gotove kompozicije, izražene z izraznimi sredstvi 16. stoletja. — Na strani 512. vidi Gruden v dejstvu, da so večino poslikanih gotskih cerkev prebelili, znak, da so naši ljudje imeli malo zmisla za umetnost in častitljivost božjih hiš. Vzroki za prebeljenje so pač zelo različni. Pogostokrat, n. pr. na Muljavi ali Mačah, je bil gotovo ta, ker so cerkev v baročnem času prezidali; mesto ravnega stropa so hoteli imeti n. pr. svod; da je bilo tega mogoče postaviti, so morali k zidu prisloniti močne pilastre, na katere so ga oprli; s tem so deloma pokvarili slike in ostalo zabelili, ker so imeli zmisel samo za povest, ne pa za umetno in zgodovinsko vrednost, ki se nič manj ne dokumentira v odlomku kot v celoti. V drugi polovici 18. stoletja pa sploh niso ljubili slikanih cerkev, ampak so stavili samo velike svetle prostore, ki naj bi sami učinkovali brez pomoči kake druge umetnosti. Kot karakter navajam samo veliko samostansko cerkev v Velesovem ali cerkev v Tunjicah pri Kamniku, kot dva posebno karakteristična tipa. Prepričan sem, da so takrat iz estetičnih ozirov svoje dobe marsikako poslikano cerkev prebelili. Vsa ta dejstva so samo pojavi kulture gotovih časov in gotovo bolj opravičljiva kot n. pr. moderni čas, ki je čez stare kulturne spomenike naslikal psevdostare. — Želim knjigi obilo čitateljev. Da jih bo med ljud-

stvom dobila, o tem ne dvomim, tu je ni treba niti priporočati. Da bo med inteligenco dobila mnogo takih, ki jo bodo hvalili kot zaslužno, to tudi vem, če jo bodo pa tudi čitali, če jim ne bomo trobili, da je dobra in čitanja vredna, pa dvomim. Dobro pa bi bilo, če bi jo čitala posebno inteligenca, ki je navadno bolj malodušna v narodnih vprašanjih, kot ljudstvo, ki veliko večjo vlogo igra pri njej brezplodni vsestranski pesimizem. Tu bo videla, kako se kot svetle iskre svetlikajo v toku velike zgodovine pojavi duševnega življenja našega naroda, gotovo ne manj vredni kot sodobni pojavi narodne osebnosti katerekoli srednjeevropske narodnosti.

Dr. Fr. Stelè.

globoki Turčiji. Toda kmalu se zgodi nesreča: s hudobno taščo dogovorjeni hlapec je belcu sedlo le slabo privezal, nekje se konj spotakne, Breda pade in se smrtno rani v bodalce, ki ga je bila zlobna tašča dala skriti v sedlo. Napol mrtvo jo pripelje ženin na svoj dom, kjer pa nesrečna nevesta še tisti dan izkrvavi; od žalosti umrje tudi ženin. Zdaj se začne tudi tašči blesti v glavi, od hudobe, kakor pravi pesem, da zakliče svatom: »Ženitvanja ste mi pričak'vali, zdaj pa bodete ju – pokopali.« Tako narodna pesem. Pregljeva povest pa se ne vrši v turških časih, ampak v naši sedanjosti, in prav nič ne na Turškem, ampak vse v neki hribovski vasici, na Peči, morda tudi tam nad

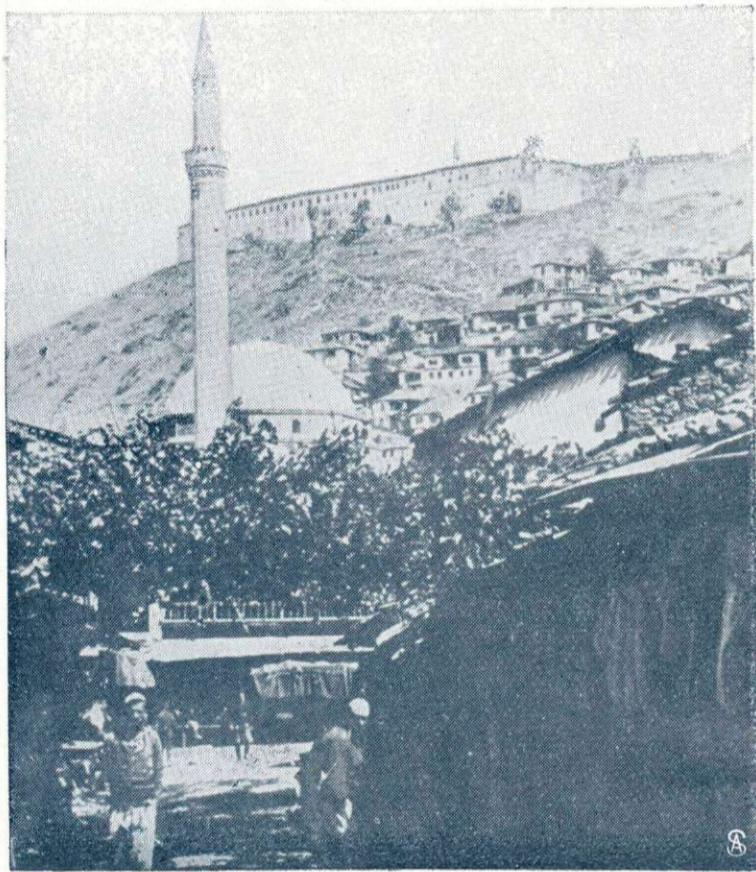

MIROVNA PALAČA V HAAGU.

Mlada Breda. Povest, spisal dr. Iv. Pregelj. Družba sv. Mohorja, 1913. — Narodno pesem »Mlada Breda« (zlasti kakor jo je slišal peti v idrijskih hribih in jo potem zapisal R. Ledinski) poznate vsi: Mlad Turek, kateremu je njegova hudobna mati umorila že osem nevest, prijaha z velikim spremstvom na Slovensko, snubit mlado Bredo. Ta se snubcev silno ustraši, kajti glas o hudobni tašči je prišel tudi v slovenske kraje. Milo prosi svojo mater, naj je nikar ne dajejo taki tašči v roke, kajti: »Osem žen je sinu umorila — tudi mene bi umorit' utegnila — strupa mi bo v vinu napivala — ga v pogači mi bo ponujala.« Ker ji pa mati le prigovarja in jo tudi pouči, kako bi mogla uiti vsem zasedam hudobne tašče, se Breda slednjič vda. Posadijo jo na iskrega belca, ki ga je nalašč zanjo dala bodoča tašča lepo osedlati, in vsa družba zdrči proti

Idrijo kod. Glavna oseba je pa res hudobna tašča, vdova Katra, v zvezi z malopridnim hlapcem, in res tudi tu deluje strup, toda... povest se konča z zmagom preganjane snehe in s smrtjo njene sovražnice, tašče. — Naj sledi tu vsebina: Pred nekako petindvajsetimi leti (pred začetkom naše povesti) je vladal na Peči še svet mir; dve trdni posestvi sta bili ondi in mlada gospodarja-soseda sta si bila prijatelja. Tu pa je vrgel mednja Martin Krošnja, star skopuh in krivoprisežnik, iskrico prepira (zaradi neke brvi). Vnela se je pravda; posledica je bila, da sta šli obe posestvi na kant in družini sta morali dol v vas. Takrat sta šla s Peči tudi dva jokajoča otroka, Lipe v eni družini, Ančika v drugi. Toda Lipe je tolažil svojo mamico: »Mati, le nikar ne jokajte. Lipček ne da Peči!« Nedolžni otrok je kazal torej trdno voljo, da si očetovo hišo

enkrat nazaj pribori. Dobri Lipček, ali se ti posreči? Obe posestvi je kupil skopuh Krošnja, ki ji je seveda združil v eno samo veliko gospodarstvo in ji izročil svojemu sinu. Temu je trebalo poiskati neveste. A pretepača nobena ni marala. Zato je bilo treba nevesto kupiti. Tam na Krasu nekje je imel stari Krošnja dolžnika, mladega kmeta Luko, ki je garal in se trudil na svoji borni zemlji, pomagala mu je pa mlajša sestra Katra, še neomožena. In na tistega Luko je pritisnil starec, češ da naj vpliva na sestro, da pojde na Peč za nevesto. Res sta naredila kupčijo; Katra je prišla na Peč za mlado gospodinjo. Kaj njeno srce pravi, po tem je nihče ni vprašal. Toda dolgo se ni veselil stari skopuh svoje mešetarije; kmalu je umrl, za njim

DEBAR.

pa je šel hitro tudi mladi Krošnja (konji so se mu splašili in ga ubili), zapustivši edinega dediča — petletnega sinčka Jurija. Umirajoč je izrečno vse zapustil otroku, ženi Katri nič. In takrat je njeno srce popolnoma oledenelo. Trda je bila do svojega otroka, trda do poslov, ki so se hitro menjavali. V srce se ji je naselila namesto ljubezni brezmejna lakomnost in zlobnost. Neke moške opore je pa vdova le potrebovala, in to je našla v hlapcu Tomažu, ki je postal njen zaveznik in s tem nekakšen nadhlapec. Teža so morali ubogati vsi drugi posli, da, celo mali Jurij. Šele par let pred začetkom povesti so se poselske razmere nekoliko bolj ustalile: razen Tomaža sta za hlapca še Šimen in pa Lipe, ki se je bil iz Lipčka razvil v čvrstejšega fanta, za dekli pa sta bili napol gluha Marjanica in tatinska Neža. Tako je torej Katra gospodarila kakih dvajset let. Naenkrat pa ji Jurij razodene svojo odločno voljo, da bi se ženil. In s tem ukrepom stojimo ob začetku povesti. Materi sicer ni prav, toda braniti sinu ne more. In tako pripelje Jurij mlado nevesto na svoj dom. In veste, kdo je nevesta? Tista Ančika, ki je pred leti kot otrok jokaje zapuščala s svojimi pregnanimi starši vred Peč! Živel je zadnja leta kot sirota brez očeta in matere doli v vasi; bila je izborna

šivilja. Jurij jo je imel pa — čudna so pota srca, kaj ne? — že izza šolskih let rad, in zdaj jo je prosil, naj pride na Peč za gospodinjo. In tako sta torej izgnanca Lipe in Ančika oba zopet na Peči, on kot hlapec, ta kot gospodinja. Toda kakšna gospodinja? Tašča huje ravna z njo ko z zadnjo deklo. Nobene reči ji ne naredi prav: ne kuha prav, tudi šivati ji ne zna, ob vsaki priliki jo črni pri Juriju, nazadnje jo celo obdolži tatvine. Jurij, slabotnega zdravja, je tudi omahljive volje; naposled začne materi verovati. A s tem pospešuje le svojo bolezen, ki ga že v prvem letu zakona — vkljub vsej skrbi zvestovdane žene — položi na bolniško postelj. Z neprestanim obrekovanjem njegova mati doseže, da Jurij v oporoki zapusti — kakor nekdanj njegov oče! — otroku, ki so ga pričakovali, vse, ženi pa nič. Jurij umrje. Tu je konec I. dela povesti. Zdaj je Anica na dnu nesreče. Od silne žalosti oboli, za smrt. Na niti visi njeno življenje. Tašča bi jo v istem trenutku rada zastrupila, a mladost zmagaja, Anica ozdravi in zdaj začne njena pot iti kvišku: še sicer besni tašča zoper njo, hoče jo spoditi kakor tujko s Peči, toda Anica vztraja. Končno si tašča sama izkoplje grob nasilne smrti; Anica postane tako edina zakonita posestnica Peči (ker sinek ji kmalu umre za kozami) in kaj ji drugega kaže, kakor da vzame zvestega Lipeta za moža? Tako bivša izgnanca zagospodarita na Peči. — Vso dolgo povest živo prešinja ena ideja, ki jo pisatelj sam določno izraža, položivši jo v usta staremu Luki (str. 181 nsl.): »Greh rodi kazen... krivično blago uničuje srečo.« Stari Krošnja je bil s krivico uničil dva gospodarja Pečana; z otroki vred sta morala od hiše; a vse, kar je starec zidal sebi in sinu, se sesuje, otroci izgnancev pa se vrnejo zmagovito na dom svojih staršev. Ta ideja je izpeljana dosledno, do zadnjega kotička. Seve, vprašanje je, če je tudi v življenju tako, v tem življenju namreč? Samo dva zgleda iz svetovne zgodovine: Nemci nas Slovane že od 13. stoletja razdedinjujejo, zatrli so popolnoma polabske Slovane, in tako delajo še sedaj in vedno huje v naši bližini, no, pa kje je njih kazen? In s čim so se Slovani, s čim so se naši predniki tako pregrešili? In prav nobenega upanja ni, da bi se stari zakoniti posestniki vrnili v svoje staro ozemlje. Ali pa n. pr. Italijani: s krivico so vzeli papežu vse, in vendar je njih hiša že nad 40 let trdna in vsak dan večja in bogatejša... In tako se mi zdi tudi pri tej povesti, da je tista čudovita harmonija, s katero se končava, vendarle preveč lepa, preveč idealna, a premalo realna, premalo verjetna. Kar pa se tiče karakteristike oseb, je naša sodba taka: mlada Pečanka, »mlada Breda«, je mojstrsko zadet in izveden značaj, od začetka do konca nam je simpatična, in z veseljem gledamo, kako v trpljenju njena moč raste; tudi moramo pohvaliti avtorja, da nam ni predstavil kakšne svetnice, s samimi vrlinami, nikakor ne, tudi v Anici zavre kri, da pod silnim obrekovanjem za hip izgubi zavest, a izkuša takoj popraviti, pozabiti, odpustiti. Njen mož Jurij je bolehen in vsled tega tudi omahljiv; Lipe je krasen fant, le nekoliko bolj bi se moral tudi on truditi, da pride nazaj na Peč. Vdova Katra pa je vsekakor prečrno slikana. To je res prava zver. Zdi se mi, da je avtor njej nasproti krivičen. Saj je bila tudi ona na Peč prodana! Vzbuja se nam sočutje z njo, a pod toliko težo hudobij sočutje zamre in ostane gnus. Tudi tole še:

ves čas imamo vtis, da ta hudobna tašča uživa v srcu popoln mir, in šele nazadnje jo zadene kazen. V resničnem življenju je pa tako, da hudobnež s a m s e b i najbolj škoduje. (Cfr. Foerster, passim.) V povesti nastopa še mnogo drugih oseb, a pohvaliti moramo tudi v tem pisatelja, da so vse markantno risane (n. pr. Pušar). Zlasti tista idila: sirota Jerica in pastirček Anže, to je nekaj čudovito lepega v tej povesti in z veliko umetnostjo vpletenege. Preveč pa, se zdi, imamo boleznj v povesti; najbolj značilno pa je morda, kako zna avtor kakšno sceno, n. pr. umiranje Jurijevo, drapirati, obliči z grozo. To je mojstrsko. Vmes pa je tudi mnogo lepih, svetlih jas, n. pr. prizor v kmetski hiši, str. 179. Prepričani smo: marsikteri trpeči snehi, »mladi Bredi«, med našim narodom bo ta s toliko gorkoto pisana povest privabila solze v oči in dala duška srčnim bolečinam, kakor je tudi g. pisatelju bila »ločitvi od mrtvega njegovega deteta hladilo« (str. 219). — 2. pogl. (str. 12 nasl.) je ostalo neizglajeno. Slovnčnih hib ne gledamo radi (n. pr. gosti, svati; njegov miren kotiček; zavedla se je m. zavedela; Jurca je poročil ženo; oni, ki . . . m. tisti, ki; troje hlapcev so imeli; umrl na kozah m. za kozami; vselej, ko je izpraševal, m. kadar . . . z levico vstati m. z levo nogo itd.). *Dr. J. Debevec.*

Pravljice. Spisali Utva in Mira. Ilustriral V. Cotič. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1913. — Poslušajte, povem vam pravljico. — Enkrat je bilo, pred dolgim, dolgim časom — sedaj živimo hitro — in takrat sta živeli dve prijateljici. Lepo sta govorili, lepo sta pisali. O tem sta bili prepričani in zato sta zaželeli v svet, da bi tudi svet slišal njiju besede in jih bil vesel. Pridružil se jima je mlad fant, da bi bila pot zabavnejša, in šli so in prišli, v pravljice zamaknjeni, pred lep dom, ponosen dom, kjer so peli tiskarski stroji svojo pesem. — Potrkali so tam in bili sprejeti. Nič čudnega: kdor trka — se mu odpre! A bili so naši znanci tudi dobro postreženi. Odložili so svoje pravljice in dobri gospodje so povedali, da so pravljice dorasle in da gredo same lahko po svetu. — Svet je pa hud — kakor danes, je bilo tudi takrat: na njem sta živela Kritik in Publika. Navadno sta bila vedno sprta — a od časa do časa sta se le dobro razumela. — In tako se je zgodilo, da so prišle Pravljice v slovenski svet. Dolgo jih je slovenski svet pogrešal — v spominu so mu živele vse nežne in bajne. A začudil se je, ko je zagledal te nove Pravljice in ni mogel verjeti, da mu je spomin na stare, ki so bile njegove hčerke, tako opešal. In oddahnil se je, ko je slišal Publiko in Kritika, ki sta se pogovarjala: — Publika: Dolgočasne so te Pravljice! — Kritik: Dobro si rekla! — Publika: Utva mi še ugaja. — Kritik: Da, skoraj sem je vesel. — Publika: Ali ne hodijo več ljudje po svetu? — Kritik: Ženska jih ne vidi več: samo rožice še cveto in ptički pojo itd. — Publika: Kaj pa mladenič, ki podobice mala? — Kritik: Je mlad in v

KAVALA.

svoji enakomernosti tudi dolgočasen! — Ta pogovor je slišal slovenski svet in ga povedal Pravljicam. Pravljice so si vzele to k srcu in so se postarale in ostale pozabljene. — Oni dve prijateljici in mladi fant so pa pomislili: Dolga je pot k Tebi, Umetnost, in daleč je še do primitivne Lepote! — Če jo dobijo, vam že povem.

Josip Lovrenčič.

Dr. I. Prijatelj: Aškerčeva čitanka. Založila Svobodna misel 1913. Petdeset Aškerčevih pesmi je izbral dr. Prijatelj in jim dodal uvod, v katerem nam je predstavil pesnika in njegovo poezijo. — Aškerc je naš realist kateksohen, zato je bilo treba podati kratko genezo slovenskega realizma. Dr. Prijatelj ga imenuje »novo strujo«, ki se je razvila v času, ko smo bili odrasli literarni šoli Stritarjevi in so nam narodne in politične spono razrahljali. Jaz ga ne bi imenoval novo strujo, saj to je naš domači realizem, ki je živel že od Levstika in se je v osemdesetih letih pod pogoji, katere je navedel dr. Prijatelj, razmahnil in zavlada v domovini. Da pa ni sigurneje nastopil, je bil še drugi, važnejši vzrok kot spoštovanje do Stritarja, ker ga enostavno ni znal. Ko so zavrgli Stritarja iz odpora proti tujini, so jo mahnili po kolesnicah Levstika, kar je v prozi že zdavnaj napravil Jurčič in zdaj v poeziji Aškerc. Provinca se je zavedela sama sebe in iz tega življenja se je pomladil stari domači realizem. Hkrati pa se je tudi duševno življenje provincializiralo in postalo nekam omejeno, samo svobodomiselnost je po malo namakalo suha tla slovenske misli. To je bila signatura za ves krož okoli Zvona in tudi za Aškerca. Dobro je bilo to za poezijo — kako samozavestni so bili ti ljudje, nikjer nobene skepse — a slabo za ideelno poglobitev. Zato se ni konsolidiral realizem, zato ni bilo teoretične borbe zanj napram Stritarju, zato so tudi molčali napram Mahničju, dasi se poslednji ni izkazal kot estēt, ko je z drugimi vred priznaval Stritarju pesniški talent (prim. 12 večerov). Kaka je bila estetska izobrazba Aškerčeva, nam bo jasno, če pomislimo, da je sodil vrednost Prešernovega Krsta po

tem, če je epos ali ne. In to konec devetnajstega stoletja! Mislím, da je dr. Prijatelj enkrat že načel te misli; ne vem, zakaj jih je pri Aškercu izpustil. Pravilno pa je, da je upošteval v popularni izdaji samo pesnika, ki se je v Moji Muzi zavestno oddelil od Gregorčiča in Stritarja, kajti izbral je pesmi le iz prvih treh zbirk, ki so izšle do l. 1900. in so bile plod Aškerčevega dela v osemdesetih in devetdesetih letih; to je bila moška doba pesnika in človeka, ko se je pod njegovo roko materija izpreminjala v suho zlato, doba balad in romanc — par socialnih pesmi in par izvodov miselne poezije. Značaj in slog Aškerčevih pesmi je predočil dr. Prijatelj s podkupljivo plastiko, kot je samo njemu lastna. Izpustiti je moral mladega Aškerca, kot pesnik ni bil mlad nikoli, in samo označil je pot, po kateri je hodil miselno in umetniško onemogli stavec, ko je bilo njegovo delo »prepesnjevanje uvodnih člankov dnevnega časopisja« (str. 25); a razložil nam ni vzroka, zakaj je bilo tako, zakaj je Aškerčeva pot držala samo navzdol. Ali je bil tega kriv klerikalizem, kot govore nevedneži, ali njegov boj za svobodno misel, kar si dr. Prijatelj ne upa reči, — on konstatira samo, da se je vpisal za navadnega prostaka, najprej med socialistične in drugič med svobodomiselne čete — ali »slovenska moderna«, ki je bila zaverovana v nove finejše svetove (str. 25) in je odslovila »temeljneža zidarja, ko je stavba zahtevala ne samo zidu, ampak tudi pročelja, okraskov, ornamentov, vznesene in lehkotne strehe« (str. 21). — Aškerca, prepojenega z omejenim provincialnim liberalizmom, je presenetila nova doba, ki jo je v kulturnem in političnem oziru pripravljala naš »kladivar A. Mahnič«, kakor ga prelepo dr. Prijatelj imenuje; kmalu potem se je kulturni tok Evrope razlil v velikih strugah čez našo provinco; tak konsekventen značaj kot Aškerc ni mogel več šušmariti, moral se je odločiti za to, kar mu velevala srce ali stan. Samouk je začel na stara leta študirati, kar je nekda zamudil, da bi se potrdil v svoji poti, kajti »on, ki je doslej oznanjeval Kristove nauke v cerkvi, je izstopil iz nje in se pojavil na socijalističnem zborišču — s svojim Kristom vred« (str. 16). A socialističen evangelij je bil v njegovem življenju bolj epizoda, da bi se literarno rehabilitiral, kajti debacle misleca, ki se je z znojem v svojem boju za svobodno misel dokopal le do običajnih dnevnih novic, je že izpodjedal tudi pesniško silo. Prvi hipi zadovoljnosti in duševnega ravnovesja so še rodili nekaj pesmi, a ko se je zavedel, da so njegove teorije prazna iluzija, sta bila zlomljena mislec in poet in »od prejšnje kristalne čaše so ostale samo še črepinje« (str. 25). Vse to lahko beremo iz dr. Prijateljeve knjige, dasi ni hotel tako povedati. — Za literarno sliko Aškerca pa so v njej temeljne črte sigurno zarisane, le tuintam bi bilo kaj pripomniti. Kako je mogoče imenovati List iz kronike Zajčke predvsem »veren in točen zgodovinski dokument«, mi je neumljivo. Kaj briga pesnika svobodne misli »točen zgodovinski dokument« iz samostanske kronike! Čeprav so dr. Fr. Lampeta v to pregovorili, bi jaz ne verjel, magari, če je Aškerc pesem doslovno prepisal. Naj se vzame pesem, kot je, pa ne bo nič slabša. Čisto za lase je tudi privlečena misel, da je imela pri Čaši nesmrtnosti Hegelova teorija o »objektivnem duhu« kaj opraviti, saj to je vendar skoro tako stara misel kot poezija sama. Glede Prve mučenice, v kateri neka deva »taji nam red stari svetovni, svetost taji naših bogov,« bodo

glede kvantitete poezije mnogi nasprotnega mnenja kakor dr. Prijatelj. — Sicer pa sta Aškerc in njegova poezija tako enostavna, da se o nji z malo besedami vse pove, kar je boljše znamenje za kritika kakor za poeta.

Dr. J. Šilc.

F. Milčinski: **Kjer Ljubezen, tam Bog.** Igra v enem dejanju. Ljubljana 1913. L. Schwentner. 160, str. 32. — F. Milčinski: **Volkašin.** Roparska pravljica v enem dejanju. Ljubljana 1913. L. Schwentner. 160, str. 74. — Milčinski rad izbira lepe motive, katere potem zelo okusno razprede in ponudi občinstvu. Naši enodejanki sicer ne spadata k njegovim boljšim tekstom, a sta dosti čedni, kajti Milčinski se potrudi, da svoj motiv lepo zaokroži. Kljub temu čutimo, da v njegovih delih nekaj manjka, manjka one toplote, ki jo mora izžarivati vsako pesniško delo. Vse je preveč logično, preveč ravno in preišljeno, da dobimo vtis, kot bi bilo umetno sestavljeno ne pa zrastle iz svoje kali. Dramatična uprizoritev Tolstojeve pripovedke je gotovo slabša kot original in enodejanka Volkašin slabša kot oni verzi iz narodne pesmi, ki so bili povod zanjo, zadnja pravzaprav ne slabša, kajti značaj Kate je precej originalen in bi zaslužil, da se ga uporabi v večji igri, ampak to ni več pravljica, ker pravljica in Milčinski sta dva nesorodna elementa.

Leo Pibrovca: **Pred vaškim znamenjem.** Ljudska igra v štirih dejanjih. Goriška tiskarna, A. Gabršček. 80, str. 68. — Igra je dolgočasna. Siroto Anico, ki služi pri bogatem kmetu, osumijo, da je ukradla gospodarju 1000 kron, toda pokrivem, kajti tatvine je kriv domači pastir. Da se spozna njena nedolžnost, da se pastir spokori in seveda tudi gospodar vidi krivico, je treba štirih dejanj. Na koncu Anica celo umre; pa tudi če bi živa ostala, bi bila igra žalostna kot poprej.

Dr. J. Šilc.

Starogorski: **Junaki svobode.** Povest in črtice z Balkana. Izdal in založil Slovenski ilustrovani tednik v Ljubljani. 80, 141. Osem slik in povesti z bojnege polja. Strahota vojne je tako velika tragedija, da bi Starogorski napravil veliko delo, če bi jo znal le prepisovati. A on je zbral nekaj ginljivih momentov, jih zabelil s predstavami iz narodnih pesmi in slovanskim navdušenjem. Ne bom dejal, da kaka sličica, kakor Usmiljenka ali Bela roža, ne napravi dobrega vtisa, a vse je tako časnikarsko, da bi navdušen petošolec ne napravil nič slabše. Nič več nam ni povedal kot to, kar nam je bilo že davno znano.

Marko Stojan: **Za svobodo in ljubezen.** Roman z Balkana. 1. zvezek. Založil Slov. ilustrovani tednik, Ljubljana, 1913. 80, 265. Starogorski je navdušen mladencič, M. Stojan pa rutiniran pisatelj, ki hoče govoriti o Balkanu v obliki šundromana. Motiv o odpeljani deklici, tukaj Slovenki, ki gre skozi roke Nemca, Italijana in Grka v turški harem — kako prozorno, trozveza v družbi Grkov in Turkov — je uporabljen, da se označijo zastopniki omenjenih narodnosti za lopove, ničvredneže, sleparje, tatove, strahopezljivce in dovodnike. Gorenjski fant pa jo mahne s srbskim prijateljem in tovariši v Carigrad za ukradeno deklico, kjer koljejo in bijejo Turke, da je veselje; naposled se združijo z zastopniki tripelentente, ki tudi iščejo svoje deklice, in skupno delajo aventure po carigradskih luknjah. Rad bi, da bi roman z drugim zvezkom, ki se napoveduje, na žalost vseh starih penzionistinj in jare gospode svoj konec vzel, čeprav moram priznati, da je slovenski

šundroman, ako je to izvorno delo, dosegel z njim precejšnje stopinjo »popolnosti«.

Heyse - Novograjski: **Izgubljeni sin**. Gorica, 1913. Tiskarna Seitz. — Heyse je priznan nemški novelist. Pravijo, da njegov slog dosega samega Goetheja. Literarne zgodovine ga imenujejo klasičnega epigona in najodličnejšega uda takozvane monakovske šole, ki tvori v nemški literaturi podobno poglavje kot Stritarjev Zvon v slovenski; lepota forme in izbiranje lepih odlomkov iz življenja, kar se potem še ozaljša s kako teoretično žalostjo ali kaj podobnega. Res ne vem, čemu smo dobili to prestavo, ko nam je taka plehka literatura že davno tuja in antipatična. Prazen uvod in naivna prestava nista v čast ne Novograjskemu, ne Heyseju.

A. Brückner: **Die Wahrheit über die Slavenapostel**. Tübingen, 1913. — Slavist in literarni historik Brückner je podal pod gornjim naslovom svoje že iz Arch. f. sl. Phil., 1906, str. 186 — 229, znane nazore o vprašanju slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda. Predmet, ki ga je prvotno obdelal v strokovnem listu, najde sedaj pot med širše občinstvo in gotovo vzbudi živahno zanimanje. Knjiža je zbirka ugovorov (ne le Brücknerjevih!) proti stališču, ki ga v tem vprašanju zavzemajo Jagić, Snopek i. dr., ali kakor pravi pisatelj, boj proti klerikalcem (»Römlinge«) in panslavistom. In treba je priznati, da najde marsikak zagovornik dosedaj splošno veljavnih naziranj o sv. bratih v Brücknerju nasprotnika, ki mu ne bo tako lahko priti do živega. Blesteč, jasen stil, popolno poznavanje materiala in iz njega izvirajoča gotovost v duhovitem podajanju zaigrabi čitatelja takoj na prvih straneh in ga prevzema do konca. — Iz knjiže podam le ono, kar se ne krije s splošnimi naziranjmi. (Glede Snopkovih ugovorov prim. »Čas« 1908, 392—395.) — Cirilo-metodijsko vprašanje je svetovnozgodovinske važnosti, po Brücknerjevem mnenju »v svetovni zgodovini ni poglavja, ki bi se bilo obdelovalo v toliko jezikih in s toliko stališč« (1) kot to. Po temeljito naštetih literaturi se obrne takoj k podlagi svojih izvajanj, k slovanskima legendama, papeškim pismom iz l. 873.—885., »liber de conversione«, pismu bibliotekarja Anastazija škofu Gauderichu (5). Najvažnejši sta legendi; iz njih šele so nastale druge, kakor n. pr. italska. A tudi slovanski legendi moramo vzeti le kot taki: naloga preiskovalca je, da razlušči legendarno od pravega, kajti doslej se je gledalo nanje le s predsodki in ne kritično (19). Poglobiti se moramo v ono dobo in v položaj tedanjega človeka, potem šele presoјati. Brücknerjeva prednost je, da vzbudi vtis, kakor da postopa tako, in res se moramo čuditi preprostemu, a prepričevalnemu načinu razglabljanja snovi. Legendi sta od različnih pisateljev, sestavljeni prvotno v slovanskem jeziku in ne v grškem (16). Pisani sta v duhu grške cerkve, odtod nasprotja v razlagah, ki so le posledice različnih tendenc. Že v jedru legende, »kjer je le želja mati misli«, leži, da postavlja oba brata povsod v ospredje in v najboljšo luč. Tako je razumeti Konstantinovo pot k Arabcem, ki jo je napravil le kot spremljevalec ekspedicije, tako poročilo o izpreobračanju Kazarov in najdbi relikvij sv. Klementa, kar ne odgovarja resnici (29). Ker se Konstantinu načrt s Kazari ponesreči, napravi drugega. Ne da bi jih klical Rastislav, iz lastnih nagibov se napravita sv. brata na Moravsko. Dokaz za prvo trditev je verjeten, a zakaj gresta ravno na Moravsko, a ne

na Hrvaško, če že ne v Bolgarijo, kamor se vendar po dvajsetih letih preseli njuno delo? Na Moravskem najdeta hudo nasprotstvo, zato iščeta v Rimu sankcije svojemu delovanju. Ni ju vabil papež k sebi, razmere so ju prisilile do tega koraka. Metod je posvečen za škofa šele ob drugem prihodu v Rim, na Kocelovo prošnjo. — Ni pa pravo pismo, ki ga baje papež ob tej priliki piše Kocelu. Je falzifikat po pismu Ivana VIII. iz l. 880. (63). Papež torej z nikakim dekretom ne dovoljuje ali celo zaukazuje slovanskega bogoslužja, ga le pripušča. Disputiranje s cerkvenimi učenjaki v Benetkah spada v pravljico, kakor imajo sploh vse teološke tirade v legendi le namen, podpirati in opravičevati stališče bratov proti Rimu, ki ni bilo vedno korektno. Ravnotako se je dosedaj napačno razlagal kraj Metodovega prepira z nemškimi škofi; ni se vršil pred Sventopulkom, kakor mislita Jagić in Novotný, pač pa pred Ludvikom Nemcem (71). To je edini slučaj, da nemške listine omenjajo Metoda (74). Ko se Metod vrne l. 873. na Moravsko, se ne briga za papeževo (Ivan VIII. 873) prepoved slov. liturgije. To mu nakoplje še več nasprotnikov, kajti niti Sventopulku, niti njegovi okolici ni ljubo Metodovo počenjanje. V ta čas pade domnevano krščenje Borivoja po Metodu, česar pa kljub trditvi modernih zgodovinarjev ni mogoče dokazati (78). — Nevolja nad Metodom raste, Sventopulk se v Rimu pritoži (83), kajti »cerkveno neodvisnost je pripravljajl s svojo tesno zvezo z Rimom« (83), a ne da bi se hotel po slov. liturgiji od njega osvoboditi. Metod se v Rimu opraviči in res pripravi papeža, da se postavi glede slov. liturgije na stališče »tolerari posse« (85). Obenem dovoli latinsko mašo, mesto edinstvi nastaneta na Moravskem dve stranki, očitiden Metodov poraz v Rimu (87). Papeževo pismo iz l. 880. je pravo in tvori podlago za ono iz l. 870. »Iz Rima se je vrnil Metod l. 880. navidez zmagoslaven, v resnici pa poražen« (90). Tu začne v njegovi glavi zoréti misel, ki jo zna Brückner kot zelo verjetno opisati. Ker se mu majajo tla na Moravskem in v Rimu, začne misliti na Bizanc in Bolgarijo ter pripravljati pot poznejšim dogodkom. Napravi se tjadol. »Tako se je vrnila slov. liturgija na tla, odkoder je pred skoro 20 leti izšla« (93). Snopek taji to potovanje (91). Po vrnitvi prevede Metod celo sv. pismo; protidokaz, češ da ni od tega dela nikakega sledu, ne more veljati (93). Ker sufragán Viching deluje po vsej pravici na svoj način, ga Metod izobči iz cerkve. To je bil »Metodov najnepremišljenejši, najstrastnejši korak, ki je moral postati za njegovo delo usodepoln« (98). S tem anatema pokoplje še zadnje simpatije, ki jih uživa njegova stranka na Moravskem. Po njegovi smrti se zanjo nihče ne zavzame, ampak mora zasramovana zapustiti deželo. Da je pa iz Moravske popolnoma izginila slov. liturgija, so bili Metodijci sami krivi, kajti »kljubovali so s pravico izdani, izrecni papeževi prepovedi« (sc. Štefanovi 885) (109). Pisateljevo poljsko stališče (po Jagiću) se pozna v naziranju o pomenu slov. bogoslužja za zapadne Slovane. Ti niso ž njim ničesar izgubili (116), pač pa so pridobili Bolgari, kar jim je pa pozneje neizmerno škodovalo (125). Zanimivo in novo je razlaganje postanka pravljice o Rastislavovi prošnji za slovanske učitelje (118). — Tako Brückner. Se mu je posrečilo podati resnico, kot jo je napovedal? Bi zanikal, kajti pomena te knjiže ne vidim v postavljanju novih rezultatov, ki so še negotovi, marveč v reakciji proti dosedanjemu

pojmovanju. To delo prinaša polno novih vprašanj. Vidimo, da je kljub velikemu trudu še mnogo nejasnega in da bržkone tudi ostane. Kajti skoraj izključeno je, da bi našli novih virov! Zanimiv in vpoštovanja vreden pojav je pa Brücknerjeva knjiga, ker v nasprotju z drugimi izkuša dognati resnico iz stvari same. Zato je za nas nova slika sv. bratov, katera so doslej preveč idealizirali, a sta tu predstavljena kot človeka, ki imata tudi svoje hibe. Knjiga se bere tupatam kot roman, nje privlačnost je bolj v podajanju, kakor v podanem. Ne morem se strinjati z Jagičevo kritiko v »Zeit«, kjer govori o osebnem stališču Brücknerjevem. Saj gre samo za fakta, in od teh ni Jagič nobenega podrl, čeravno bi ne bilo tako težko. (Glede nasprotnih mnenj prim. Jagič »Entstehungsgeschichte d. Kls. Sprache«. Berlin, 1913, Snopek, Franko i. dr.) *Ad. Ivančič.*

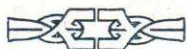

BOSENSKI BEG GRE S SOKOLOM NA LOV.

Naše slike.

Bitka pri Lipskem. Dne 18. oktobra t. l. se je slovesno praznovala stoletnica velike tridnevne bitke pri Lipskem, v kateri je bil Napoleon premagan od združenega avstrijskega, ruskega in nemškega orožja pod poveljstvom kneza Schwarzenberga. V spomin bitki so postavili na bojišču pri Lipskem velikanski spomenik. Napoleon je bil svoj prvi poraz doživel na Ruskem, koder ga res ni premagala človeška roka, ampak usodna moč prirodnih sil. Ruski car Aleksander je izvedel veliko nalogo, da je organiziral združeni odpor proti francoskemu uzurpatorju. Nemčija je ležala ponižana na tleh, razdeljena v majhne državnice, katerih knezi so tekmovali v ponižanju pred Napoleonom. Celo Goethe je bil proti osvoboditeljni vojski, ker ni zaupal, da bi mogli Nemci streti tuji jarem. Ko je pristopila Rusiji Avstrija, se je tudi Nemčija pridružila. Vrhovno poveljstvo je imel v bitki knez Schwarzenberg, in v nje-

govem generalnem štabu je bil mladi Radecky. Avstrijski vojskovodja je zmagal na Lipskem polju — to se je pač premalo naglašalo, ko se je ob navzočnosti kronanih glav otvarjal ogromni spomenik te svetovno-zgodovinske bitke! Poljaki pa so praznovali spomin na svojega kneza Poniatowskega, ki se je boril za poljsko svobodo proti Ruski in Pruski in ki je tudi našel smrt v bojnem metežu pri Lipskem (str. 425). — Gulliver (sliki str. 405) je ime junaku potovalnih povesti, ki so si v angleškem slovstvu pridobile veliko popularnost. Nekoč ga je nevihta zalotila na morju. Ladja se je razbila, on sam se je smrtno utrujen rešil na daljno obrežje. Tam je trdno zaspal. Ko se zbudi, pa se čuti kakor z nitmi na tla privezanega, kakor mravlje nekaj gomzi okoli njega. Prišel je v deželo pritlikavcev, ki so hoteli tako ukrotiti to veliko pošast. A ko je Gulliver kihnil, je bilo kot vihar v deželi Liliput, in ko je vstal, so se vse vrvi potrgale. Drugič ga je pa zaneslo v deželo velikanov. Tu se mu je seveda narobe godilo. Imeli so ga kot igračo. — Stoletnica Verdijevega rojstva je dogodek v glasbenem svetu, ki se praznuje s pogostim igranjem njegovih melodičnih oper. Verdijeve opere so dosegle na Italijanskem najvišjo popularnost in so si osvojile vse odre sveta. Tudi v deželni gledališču v Ljubljani je hrvaška opera iz Zagreba v spomin Verdiju priredila sijajno uspelo predstavo »Trovatora«, ki ji slede v tej sezoni še druge opere. — Mirovna konferenca v Haagu se ne more doslej ponašati z velikimi uspehi, kajti v kljub njej se vrše krvavi boji v raznih delih sveta. Vendar bo ta mednarodna institucija ostala stalna. V Haagu so zgradili z doneski vseh držav krasno palačo, v kateri bodo zastopniki raznih vlad premišljevali in sklepali, kako bi na zemlji prišel človeški rod do trajnega bratskega miru. — Balkanska vojska je razočarala idealiste, ki so pričakovali rešitev jugoslovanskega vprašanja v zmislu slovanske ideje. Nepričakovani uspeh proti Turkom je razdril slogo med zavezniki. Srbi niso hoteli držati z Bolgari pred vojsko sklenjene pogodbe. Od Srbov zahtevano revizijo pogodbe je Bolgarija odklonila, in sicer po pravici, kajti ves riziko vojske proti Turčiji je nosila Bolgarija. Ako je po svojih sijajnih zmagah pridobila večji kos zemlje, se mora pomisliti, da je bila to zasluga njenega orožja. Kdo bi bil pa Bolgarijo odškodoval, ako bi se bila nesrečno borila proti Turčiji? Srbija se je zvezala z Grčijo in Rumunijo, in nastala je druga balkanska vojska, v kateri so bivši zavezniki od vseh prijateljev zapuščeno Bolgarijo spravili v tako stisko, da je morala velik del pridobljenega ozemlja odstopiti Srbom in Grkom ter vrniti Turkom celo Odrin in Lozengrad; da, celo en del svoje stare lasti na severu je morala prepustiti Rumuniji. Tako je šla v kose — slovanska vzajemnost! Danes prinašamo sliki mesta Debar (str. 436), ki ga je zasedla Srbija, in važno пристanišče Kavala (str. 437), ki ga je Bolgariji vzela Grška. — Lov s sokoli, ta ponosna lovska zabava srednjeveških vitezov, se še goji v Bosni. Sokola, ki ima potegnjeno kapo čez oči, nosi lovec na roki, ki je proti krempljem zavarovana z močno rokavico. Ko zagleda lovec ptiča, sname sokolu kapo in ga požene za njim. Kakor strela gre sokol za svojim plenom in ga vjame.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne hranilne :: vloge ter jih obrestuje ::

po 5%

brez odbitka, to je: daje za 100 K čistih 5 K na leto.

Rentni davok plača hranilnolca sama.

registr. zadruga z omejenim poreštvom
Kongresni trg štev 19.

Prolet Kalan Andrej I. r., predsednik.
Kanonik Sušnik Jan. I. r., podpredsedn.
Dr. Fran Dolšak I. r., zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Rentni davok plačuje iz svojega. Zunanjim vlagateljem se za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordika
Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zjamčeno dobrega, trpeznega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnoge v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji cenl.

V zalogi imava
izgotovljene obleke
za gospode, dečke, gospe in deklice po naj-novejšem kroju in lepim vzorcih

Zaloga srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Lastna glavnica K 704.939·27.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Denarni promet l. 1911. čez 82 milijonov kron. - Stanje vlog čez 22 milijonov kron.

Ljudska posojilnica

registrirana zadruga z neomejeno zavezo

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6

priliflje, v lastni hiši, nasproti hotela „UNION“, za frančiškansko cerkvo

sprejema hranilne vloge

vsak delavnik od 8. ure zjutraj do 1. ure popoldne

ter jih obrestuje po **4³/₄ %**

brez kakega odbitka, tako da prejme vložnik od vsakih

100 kron čistih 4·75 na leto.

Hranilne knjižice se sprejemajo ko: gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje kaj prekinilo. Za nalaganje po pošti so poštno-hranilnične položnice na razpolago.

Fran Povše, komerc. svetnik, vodja, graščak, drž. in dež. poslanec, predsednik; Josip Šiška, stolni kanonik, podpredsednik; odborniki: Anton Belec, posest., podjetnik in trgovec v St. Vidu nad Ljubljano; Dr. Jos. Dermastia; Ant. Kobi, posest. in trgovec, Breg pri Borovnici; Karol Kauschegg, veleposest. v Ljubljani; Matija Kolar, stolni dekan v Ljubljani; Iv. Kregar, svetnik trg. in obrtne zbornice in hišni posest. v Ljubljani; Fran Leskovic, hišni posest. in blag. »Ljud. posojilnice«; Ivan Pollak ml., tovarnar; Karol Pollak, tovarnar in posest. v Ljubljani; Gregor Šlibar, župnik v Rudniku.

Za hranilne vloge jamči dežela Kranjska.

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštnine prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino tvrdke Jos Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim
predstojništvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača tvrdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravilnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklenco sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
словom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Šolam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.

Cena K 2·20, vezana K 2·80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Šesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska
knjiga, bodisi za začetnico,
bodisi za kuharico, ki se želi po-
vzpeti na vrhunec kuhinjske
umetnosti. Slovenska žena, ki hoče
biti dobra gospodinja, te knjige ne bo
mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne druginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5·20, vezana
K 6·—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3·—, vezana 3·60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal URBANUS.

Večja K 3·—, elegantno vezana K 4·—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =